

ચરણકમળમાં

અનાદિ કાળથી કર્મનાં આવરણોમાં અટવાતા
મુજ રંકનો હાથ ઝાલી આત્મા અને કર્મ
શક્તિની ઓળખાણ કરાવી, કર્મચક્રમાંથી
મુક્ત થઈ મુક્તિના માર્ગને બતાવી જેણે
અનંત ઉપકાર કર્યો છે, તે ઉપકાર-
ના સ્મરણરૂપે આ
પુષ્પપાંખડી
સ્વ. જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી
લાધાજી સ્વામીના
ચરણારવિંદમાં
વિનમ્ર ભાવે
અર્પિત.

બાળ શિષ્ય મુનિ છોટાલાલજી

આભારપત્રિકા

કચ્છ—પ્રાગપુર નિવાસી સ્વ. ટોકરશી ઉભાઇયાનાં ધર્મપત્ની ગં. સ્વ. જેઠીબાઈએ આ પુસ્તક પોતાના પતિના સ્મરણાર્થે પ્રસિદ્ધ કરવાનું કુલ ખર્ચ આપી પુસ્તકાલયને સહાય કરી છે, તે માટે તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ કાર્યમાં સહાય કરનાર કચ્છ—પ્રાગપુર નિવાસી શ્રી સંઘના આગેવાન શ્રી હલુભાઈ પદમશીભાઈનો પણ આભાર ભૂલવો ન જોઈએ.

લી.

વ્યવસ્થાપક

સ્વ ટોકરશી ઉભાણ્યા
નાગપુર (૬૨૭)

પ્રસ્તાવના

સુવર્ણ વસ્તુતઃ શુદ્ધ અને નિર્મળજ હોય છે. ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળમાં સુવર્ણ સુવર્ણરૂપે રહે છે. કોઈ વખતે તે સુવર્ણનાં કણો જથામાં જામે છે–કોઈ સુવર્ણકાર તેને જમાવે છે, ત્યારે તે સુવર્ણના અલંકારો બને છે અને તે વખતે તેની મોંઘી કિંમત અંકાય છે. જ્યારે એ જથો વિખરાઈ જાય છે ત્યારે તે માટી સાથે મળી જાય છે અને તેના પર વધુ માટીના થર જામે છે ત્યારે તે સામાન્ય જનસમાજની દૃષ્ટિથી અદશ્ય બને છે. કેટલાક વખતે સુવર્ણનાં રજકણો વધુ છૂટાં પડી ગએલાં હોય, તો સુવર્ણમિશ્રિત માટીને નહિ જાણનારાઓ એ માટીનો–માટીમાં છૂપાએલ સુવર્ણનો હલકામાં હલકા કાર્યમાં પણ ઉપયોગ કરે છે.

એજ રીતે આત્મા વસ્તુતઃ શુદ્ધ–નિર્મળ–અજર–અમર હોવા છતાં, ત્રણે કાળે શાશ્વત–સિદ્ધ સ્વરૂપી હોવા છતાં, કર્મરૂપ માટીનાં આવરણોથી એવો વ્યાપ્ત થઈ ગયો છે કે એ અજરામર આત્માને **पुनरपि जननं पुनरपि मरणं**–વારંવાર જન્મમરણનાં આવર્તનો કરવાં પડે છે. સ્થૂળ દૃષ્ટિએ મનુષ્ય–દેવ–પશુ–પક્ષી અને નરકનાં અવતારો ધારણ કરી તે તે ગતિનાં સુખદુઃખના કર્તા–ભોક્તા તરીકે ગણાવું પડે છે. પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી ગએલ આત્મા અજ્ઞાન-વડે કરીને સિંહે પોતાને માનેલ ઘેટાની માફક આ સ્થૂલ દેહમાંજ હુંપણું માની નાનાવિધ કર્મો કરી વધુ ને વધુ કર્મરૂપ માટીના થરની નીચે દબાઈ જઈ આત્માનું આત્માપણુંજ વિસરી જાય છે, અને લાંબા કાળની એ ભૂલને પરિણામે આત્મા–અનંત શક્તિમાન આત્મા પોતાનાંજ કરેલાં કર્મની પાસે પોતે રાંક–ગુલામ જેવો બની જઈને નાચ નાચે છે. ક્ષણિક અને નાશવંત સુખ–ખરી રીતે સુખા-ભાસને જોઇને તે આનંદથી નાચી ઉઠે છે, અને ક્ષણિક–નાશવંત

દુઃખ–દુઃખાભાસને જોઈને તે રડી પડે છે. આવી રીતે રડવામાં અને હસવામાં કેટલાએ કાળ–યુગને વિતાવી નાંખ્યા તેની કોઈ ગણનાજ નથી ! તે કર્મનો કર્તા અને ભોક્તા નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ આત્મા ભલે ન હોય, પરન્તુ વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ તો આત્માજ કર્મનો કર્તા અને ભોક્તા છે, અને શ્રી વીતરાગ દેવ પણ કહે છે કે—"**अप्पा कत्ता विकत्ता य, दुहाणय सुहाणय**"–અર્થાત્ સુખ દુઃખનો કર્તા અને ભોક્તા આત્મા પોતેજ છે; એ સિદ્ધાન્તને અનુલક્ષીને જૈન સિદ્ધાન્તકાર અને શ્રી ભગવદ્‌ગીતાકાર પણ આત્માને જ પોતે પોતાના મિત્ર અને શત્રુ તરીકે ઓળખાવે છે. જેનામાં થોડે અંશે પણ બુદ્ધિની નિર્મળતા છે તેને તો એ વાત જરૂર સમજાય તેમ છે.

સુખદુઃખનો કર્તા અને ભોક્તા આત્મા છે એ વાત સત્ય છે, સંપૂર્ણ સત્ય છે, પણ તે અમુક અપેક્ષાએ. જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તો એકાન્તવાદી નથી પણ અનેકાન્તવાદી છે. અમુક અપેક્ષાએ **कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि**, અર્થાત્ કરેલાં કર્મો ભોગવ્યા સિવાય આત્માનો મોક્ષ નથી, એ વાત સત્ય છે; પરન્તુ એથી દરેકે દરેક બાબતમાં એક સિદ્ધાન્ત તરીકે એકજ વાત ન માની બેસવી કે–કર્મનાં ફળ ભોગવ્યા સિવાય આત્માની મુક્તિ નજ સંભવે. દરેક કર્મ કાંઈ એકજ પ્રકારનાં હોતાં નથી. કોઇ કર્મબંધન શિથિલ હોય છે, અને કોઈ કર્મબંધન નિબિડ–નિકાચિત હોય છે. જે શિથિલ કર્મબંધનો હોય છે, તે તો જ્ઞાન, ધ્યાન, તપશ્ચર્યા, અંતઃકરણપૂર્વકનો શુદ્ધ પશ્ચાત્તાપ, શુદ્ધ અને પ્રબળ ભાવના વગેરે સાધનોદ્વારા વગર ભોગવ્યેજ દૂર થઈ શકે છે, અને નિકાચિત કર્મબંધનો જોકે ભોગવ્યા સિવાય સર્વથા–સર્વાંશે છૂટાં થઇ શકતાં નથી, પરન્તુ સત્પુરૂષાર્થ વડે, તે જો લાંબી મુદત ભોગવવાનાં હોય તો અલ્પ મુદતનાં, અને મહાદુઃખદાયક હોય તો તે અલ્પદુઃખકારક કરી શકાય છે.

જો દરેકે દરેક કર્મના ફળ ભોગવવાજ પડતા હોય તો આત્માને માટે કોઈ પણ કાળે મુક્તિ સભવેજ નહિ, કારણકે જ્યાસુધી પાચ પ્રકારના શરીરમા આત્મા રહે અને પૂર્વકૃત (એટલે જે સમયે કર્મના ફળવિપાક ભોગવતો હોય તેની પહેલા કોઈ પણ સમયે કરેલા કર્મ, પછી તે પાચ-પચીસ જન્માન્તર પહેલા કર્યા હોય કે માત્ર પા કલાક પહેલા કર્યા હોય પણ ભોગવવાના-અનુભવવાના વખત પહેના કોઈ પણ વખતે કરેલા કર્મ, તે પૂર્વકૃત) કર્મના ફળવિપાક જ્યારે જ્યારે ભોગવાતા હોય ત્યારે ત્યારે એજ સમયે નવા કર્મ-શુભાશુભ કર્મ બધાતાજ હોય છે, પરન્તુ નવા કર્મ જે વખતે બધાતા હોય છે તે વખતે જો તે આત્માના મન-વચન અને કાયા ત્રણે એકાકાર થાય તોજ એ કર્મનો બધ પડે છે, પણ જો અવ્યક્ત ભાવે-નિર્લેપ ભાવે-અનાસક્તપણે એ કર્મો થતા હોય તો પછી એ કર્મોના પાકા બધ પડતા નથી, અને તેથી તેવા કર્મો વગરભોગવ્યે પણ દૂર કરી શકાય છે, એમ શ્રી વીતરાગ દેવ કહે છે

આ વાત વ્યવહારથી પણ સમજી શકાય તેવી છે ઇરાદા-પૂર્વક-દ્વેષપૂર્વક કોઇને અપાએલી મારી નાખવાની ધમકી એ ગુન્હો ગણાય છે અને તે જો સાબીત થાય છે તો તેની સજા પણ ધમકી આપનારને ભોગવવી પડે છે, અને થોડા પણ ઇરાદા વિના કે દ્વેષ વિના અજાણપણે કદાચ કોઇને પ્રહાર થઇ ગયો હોય અને તે જો સાબીત કરી શકાય તો તે સજા ભોગવતો નથી જેમ વ્યવહારમા આ નિયમ છે તેવીજ રીતે કર્મબધન અને તેના ફળ ભોગવવાના સમધમા પણ જ્ઞાનદષ્ટિએ સમજી શકાય તેમ છે અને એથી જ શ્રી વીરપ્રભુએ કથેન છે કે " ક્રિયાએ બધ નથી પણ પરિણામે બધ છે" અને તે કથન સર્વાશે સત્ય છે

કર્મના સંબધમા જૈન સિદ્ધાન્તના અનેકાન્તવાદના આધારે એક વાત એ પણ વિચારવા જેવી જણાય છે કે, દરેક આત્માને પોતપોતાનાજ કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળ ભોગવાના હોય છે-

અન્યનાં કરેલાં શુભાશુભ કર્મનાં બંધનો સાથે અને તેનાં ફળ ભોગવવા માટે એક બીજાને કાંઇ સંબંધજ નથી. આવા પ્રકારની માન્યતાને લીધે એક કહેવત થઈ ગઇ છે કે "જે કરે તે ભોગવે," માતા–પિતા–પુત્ર–ભાઈ–બ્હેન–સ્ત્રી–પતિ વગેરેને એક બીજાને એક બીજાએ કરેલાં કર્મનાં ફળ ભોગવવાં પડતાંજ નથી: આ માન્યતાએ એકાન્ત રૂપ પકડેલ હોવાથી, પરસ્પરનો સ્નેહ, સેવાભાવ અને એક બીજાનાં દુઃખમાં હાર્દિક સહાનુભૂતિના ભાવનો લગભગ નાશ થઈ ગયો છે. જો થોડે ઘણે અંશે માયાવી સ્વાર્થ હોય તો કાંઇક પણ એક બીજાને સહાય કરે, અથવા લોકલજ્જાથી સહાય કરે, પણ તે પોતાને ખાસ અગવડ ન આવે ત્યાં સુધી જ; જ્યારે પોતાને ખાસ મુશ્કેલી ભોગવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય, ત્યારે અપવાદ સિવાય સૌ કોઈ "એનાં કર્યાં એ ભોગવે, આપણે શું કરીએ" એમ કહી દૂર ખસી જાય છે! આના પરિણામે હૃદયની શુષ્કતા વધે છે અને મનુષ્યમાંથી મનુષ્યત્વ નષ્ટ થતું મને જણાય છે. અમુક અપેક્ષાએ એકબીજાનાં શુભાશુભ કર્મનાં ફળ ભોગવવામાં ઓછા–વધતા અંશે બીજાનો પણ ભાગ છે, એ વાત કાંઇક યોગ્ય જણાય છે. જૈન સિદ્ધાન્તમાં કોઇ પણ ભવમાં મૂકી આવેલાં અધિકરણ–કોઇ પણ જાતનાં સાધનો પડયાં રહેલાં હોય તેનો ઉપયોગ કોણ કરે છે, એ વાત સાધન મૂકી આવનાર મુદ્દલ જાણતો ન હોય, તેમજ અત્યારે તે સાધન–શસ્ત્રના ઉપયોગમાં તેની અનુમોદનાએ ન હોય, છતાં એ સાધનથી થતી ક્રિયાના કર્મની રાવઈ–કર્મના ફળ-વિપાકનો અમુક અંશ સાધન મૂકી આવનારને આવે છે અને તેના સુખદુઃખનાં ફળ પણ ભોગવવાં પડે છે. આ વાતનો તત્ત્વદષ્ટિએ વિચાર કરતાં સત્યજ જણાય છે. શાસ્ત્ર પ્રત્યે શ્રદ્ધાળુ તો આ વાત જરૂર માને છે, અને માનવાયોગ્ય પણ છે. જ્યારે કર્મની રાવઇ આવવાની વાત મનાય છે તો પછી પોતાનાં કર્યાંજ કર્મો પોતાને ભોગવવાં પડે છે, બીજાને લેવા દેવા નથી, એવો એકાન્ત સિદ્ધાન્ત

શા આધારે જનસમાજ માની બેઠેલ છે, તે આ લખનારથી સમજાતુ નથી

એ વાત તો સહુ કોઈ કબૂલ કરે છે કે, કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળ કોઈ પણ કાળે ભોગવવા તો પડે છેજ, અને તે પણ જ્યાસુધી આત્મા પોતાના સ્વરૂપને જાણે નહિ–વિભાવમાથી નીકળી સ્વભાવમા ન આવે ત્યાસુધી તે સદુદ્યમ કરી શકે નહિ એ કર્મના આવરણોને દૂર કરવાને પોતે પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ ન કરતા મનને અધીન વર્તે ત્યાસુધી તો તે આત્માને પોતે કર્મથી નિર્લેપ હોવા છતા કર્મબધનથી બધાઇને જન્મ જરા મરણના અને જન્મ જન્માતરોના ફળવિપાક ભોગવવા પડવાનાજ, કારણકે બધન અને મુક્તિનુ કારણ મન છે એ મન જીતાઈ જાય, મન આત્માને અધીન બની જાય, મન મરી જાય, એટલે એજ ઘડીએ આત્માની દેહાધ્યાસાદિની સઘળી ભ્રમણા ટળી જાય અને સ્વરૂપમા સ્થિત થઇ, અરણીક મુનિ કે ગજસુકુમાર મુનિની પેઠે અલ્પ સમયમા કૈવલ્યજ્ઞાન અને કૈવલ્યદર્શનને પ્રાપ્ત કરી કદાચ અતકૃત કેવળી થઇને પરમપદે સ્થિત થાય એટલા માટેજ શ્રીવીતરાગ દેવે કહ્યુ છે કે–**एगे जीये जीया पच** અર્થાત્ એક મનને જીત્યુ એટલે પાચે ઈદ્રિયો જીતાઈ ગઈ અને પાચ ઈદ્રિયોના વિષયો જીતાયા એટલે સર્વ કાઈ જીતાઈ ગયુ શ્રીમાન્ આનદઘનજી મહારાજે શ્રી કુથુનાથજીના સ્તવનમા કહ્યુ છે કે "મન જીત્યુ તેણે સઘળુ રે જીત્યુ, એહ વાત નહિ ખોટી " આ કથન સપૂર્ણ સત્ય છે

મનને જીતવા માટે અને કર્મના આવરણો દૂર કરવા માટે કર્મના સ્વરૂપને જાણવુ જોઇએ, કારણકે જે વસ્તુસ્થિતિ હાનિકારક હોય, જે પ્રવૃત્તિથી કોઈ પણ જાતનું નુકસાન થતું હોય, તે વસ્તુ અથવા પ્રવૃત્તિના યથાર્થ સ્વરૂપને પિછાણવુ જોઇએ તેના

યથાર્થ સ્વરૂપને જાણ્યા સિવાય તેનો ભય ન થાય અને ભય થયા સિવાય તેનો ત્યાગ પણ થઇ શકે નહિ અફીણ કે સોમલ વગેરેની ઓળખાણ ન થઈ હોય, તેના પરિણામને જાણ્યુ ન હોય તો અજ્ઞાનપણે પણ તેનો ઉપયોગ થવાનો સભવ રહે છે, અને એ સ્વરૂપને જાણનારાઓ મરણભયથી અને જીવવાની આશાએ ઝેરથી દૂર નાસે છે એવીજ રીતે કર્મના સ્વરૂપને જાણવાની અત્યત આવશ્યકતા છે એ આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા માટેજ શ્રી વીર પ્રભુએ શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમા કર્મબધનો કેવી રીતે નિવિડ અને શિથિલ બધાય છે, આત્મા કઇ રીતે કર્મના આવરણોથી વધુ ને વધુ આવરાય છે, અને એ આવરણો કઇ રીતે દૂર કરી શકાય છે, વગેરે વિસ્તારપૂર્વક કહ્યુ છે. કર્મના પ્રવાહને આવવાના જ્ઞાનની જેટલે અશે જરૂર છે તેટલેજ અશે તે પ્રવાહને રોકવાના જ્ઞાનની પણ જરૂર છે એ જ્ઞાન પણ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમા શ્રી વીરપ્રભુએ બહુ ઝીણવટથી સમજાવેલુ છે સૂત્રની મૂળ ભાષા અર્ધમાગધી હોવાથી એના અભ્યાસીઓ બહુ થોડા હોય છે એટલે તેનો લાભ સામાન્ય જનસમાજ લઇ શકતો નથી તેથી યથાશક્તિ આ અનુવાદનો પ્રયત્ન કર્યો છે. તે કેટલે અશે સફળ થયો છે તે તો વિદ્વાન વાચકો કહી શકે

એક વિશેષ વાત સૂત્રમા સ્થળે સ્થળે મુનિને માટે મદ્યમાસાદિના ત્યાગની સૂચના આવે છે આ ઉપરથી સામાન્ય રીતે લોકો કદાચ માની લે કે એ કાળે જૈન મુનિઓમા એ પ્રવૃત્તિ ભગવાને જોઇ હશે અને તેથી તેનો ત્યાગ કરવા કહ્યુ હશે આવી માન્યતા ભૂલભરેલી છે તે કાળે અનેક પ થોના ત્યાગીઓ, સાધુ અને શ્રમણ તરીકે મનાતા અને તેઓમાના કેટલાકોમા એ પ્રવૃત્તિ જોઇને જૈન સાધુને તેઓથી જૂદા પાડવા અને ઓળખાવવા માટે એ સૂચન તેમા સમાવેલુ હોય એવો મારો અભિપ્રાય છે, છતા મને લાગે છે કે આ વિષય ઉપર વિશેષ પ્રકાશ અને સ્પષ્ટતા સાથે તેમજ ઇતિહાસદષ્ટિથી લખાએલો એકાદ વિસ્તૃત નિબધ વર્તમાન જૈન સાહિત્યમા હોવો જોઇએ છે

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં, હિંસા–જૂઠ–ચોરી–અબ્રહ્મચર્ય–પરિગ્રહ એ પાંચ પ્રકારના આસ્રવ કર્મનું આવવું, એ વિષેનો અધિકાર પ્રથમ ખંડમાં છે; અને અહિંસા–સત્ય–અસ્તેય–બ્રહ્મચર્ય–અપરિગ્રહ એ પાંચ સંવરનો અધિકાર બીજા ખંડમાં છે. એ વર્ણનની મહત્તા–ખુદ તીર્થંકર દેવની વાણીની મહત્તા હું પામર શું કથી શકું ? વાચકોએ આ સૂત્રનું મનનપૂર્વક વાચન કરવું, અને જો કોઈ પણ વાડાના દુરાગ્રહમાં પોતાની બુદ્ધિને ગોંધી રાખ્યા વિના તટસ્થતાથી એકથી વધુ વાર આ શાસ્ત્રનું વાચન કરવામાં આવશે તો હું વિશ્વાસપૂર્વક કહી શકું કે વાંચનારને પોતાના માનવજીવનની ઉપયોગિતા અને આત્મકલ્યાણની સાચી સાધના જરૂર જડી આવશે. વૈદ તો દર્દની ચિકિત્સા કરી દવા આપી શકે, પછી દવા ખાવી અને કરી પાળવી અને આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવું કે કેમ તે તો દર્દીની મરજીની વાત છે. એજ રીતે જન્મ જરા મરણ–ભવરોગ મટાડવા મારેની અમૂલ્ય ઔષધિ શ્રી વીતરાગદેવે આપણને આપી છે તેનો ઉપયોગ કેવો કરવો એ તો માનવની વૃત્તિ ઉપરજ આધાર રાખે છે ને'

મ્હારી શારીરિક અસ્વસ્થ પ્રકૃતિ અને બીજી કેટલીક પ્રવૃત્તિને લીધે તેમજ એક અશુદ્ધ પ્રતિ ઉપરથી કરાયલું પ્રથમ વારનું ભાષાન્તર બીનઉપયોગી થવાથી આખુંયે ભાષાન્તર ફરી વાર લખવું પડેલું હોવાથી પુસ્તકપ્રસિદ્ધિમાં ધારવા કરતાં ઘણી વધારે ઢીલ થઈ છે તેને માટે ઉદારચરિતો પાસે ક્ષમા યાચું છું. મ્હારા હમેશના સહાયક સેવાપ્રેમી મુનિવર્ય શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી મુનિની જો મને સંપૂર્ણ સહાય ન હોત તો હું જે કાંઈ આવી સાહિત્યપ્રવૃત્તિ કરી શકું છું તે કદિ પણ ન જ બનત; એ એમની સહાય મારા પર ઉપકારકજ છે. વળી આ પુસ્તક જે કાંઇ સુવાચ્ય બન્યું છે તે શ્રી. ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહના અથાગ શ્રમને આભારી છે, એ ઋણનો પણ અત્ર સ્વીકાર કરવો જોઇએ.

આ સૂત્રનો અનુવાદ કરવામાં બે છાપેલી પ્રતો અને બે હસ્તલિખિત પ્રતોનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેમજ શબ્દાર્થને સ્પષ્ટતાથી સમજાવવા માટે શતાવધાની પંડિતરત્ન શ્રી રત્નચંદ્રજી સ્વામી કૃત અર્ધમાગધી શબ્દકોષની મોટી સહાય મળી છે.

છેવટે આ પુસ્તકના—આ અનુવાદના વાચન—મનનથી કોઇ પણ જીવાત્મા કર્મનાં બંધનોથી બંધાતા અટકે, આત્મજાગૃતિ અનુભવે, જગતના માયાવી પદાર્થોમાં મુઝાઇ રહી જે અનેક ન્હાના મોટા પ્રાણીઓ સાથે વૈર બાંધે છે અને જેનાં કટુ ફળો અનેક જન્માંતરોમા ભોગવવાં પડે છે તે વૈરબંધન કરતાં અટકે, વિભાવમાથી નીકળી સ્વભાવમા આવે, પોતાને પોતે ઓળખે, જગતના પ્રાણી માત્રની નિષ્કામ ભાવે સેવા કરવાની વૃત્તિ જાગૃત થાય અને જગતનાં સુખદુઃખોને સમભાવે સહી લેવાની વૃત્તિ કેળવાય, પરદોષગ્રાહક દૃષ્ટિ દૂર થાય, અને નાના પ્રકારના કર્મના ઉદયથી જેઓ પાપપંકમાં પડ્યા હોય તેની પ્રત્યે દ્વેષ કે અભાવ ઉત્પન્ન થવાને બદલે તેની પ્રત્યે સમભાવ જાગૃત થાય, એટલું જ નહિ પણ મિથ્યા લોકાપવાદના ભયને ત્યજી જગતથી ત્યજાએલાના સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા સામે જોઈ તેની શુદ્ધ ભાવે સેવા કરવાની રૂચિ ઉત્પન્ન થાયઃ આવું આ માંહેનું થોડું પણ જો કાંઇ બની શકે તો મારો આ રંક પ્રયત્ન સફળ થયો ગણી હું કૃતકૃત્યતા અનુભવીશ.

सुखिनः संतु सर्वत्र सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यंतु मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयात् ॥

અમદાવાદ.
આસો સુદિ ૧૫
વીર સંવત ૨૪૫૯
વિક્રમ સંવત ૧૯૮૯

લિ૦
જૈન મુનિ છોટાલાલજી

બીજી આવૃત્તિ વિષે થોડુંક

સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન અને સર્વદર્શી સિદ્ધ સ્વરૂપને ભૂલાવી, અનાદિ કાળથી અજ્ઞાન, અશક્ત અને અધ બનાવી આત્માને ચાર ગતિરૂપ મહાર્ણવમા રખડાવનાર પાચ આસ્રવનુ યથાર્થ સ્વરૂપ અને તે રખડપટ્ટી બધ કરાવી સ્વરૂપમા ભળવાનું જે પ્રકૃતિથી બની શકે તે અને માર્ગનુ યથાર્થ જ્ઞાન શ્રી વીતરાગદેવે સ્વમુખે કથેલ છે તેનો આ ગુર્જર ભાષામા અનુવાદ કર્યાને ૬ વર્ષ વીતી ગયા

આ અનુવાદમા વિદ્વાનોએ કોઇ કોઈ દોષો પણ બતાવ્યા છે, પરન્તુ તેની સહાયતાથી ઘણા સાધુ-સાધ્વીઓ અને ઘણા જિજ્ઞાસુઓ શ્રી વીતરાગકથિત આસ્રવ-સવરનુ જ્ઞાન થોડે ઘણે અશે પણ મેળવી શક્યા છે, કેટલાકો અનુવાદની મદદથી મૂળ સૂત્ર સહેલાઈથી વાચતા પણ થયા છે, તેમના તરફથી ઘણીએ શુભાશીષો અનુવાદને મળી છે આ શુભાશીષો આ ગરીબ અનુવાદકને મન અમૂલી કમાણીજ છે

એકજ ડહેલીમા રહેલા પાચ મકાનોને એકી સાથે આગ લાગી હોય, એ પાચે મકાનોમા માણસોના જૂથ પૂરાયા હોય, આગ ચારે બાજુ ઘેરી વળી હોય, અદર પુરાયનાઓ આગથી તપતા હોય અને બળી જવાની અણી પર હોય, તે વખતે મકાનમાથી સહીસલામત બહાર નીકળવાનું કોઈ ગુપ્ત દ્વાર કે જે બળતા મકાનમા પૂરાએના જાણતા હોય નહિ તે તેમને કોઇ બતાવે, અને તે તે દ્વારે બળતા ઘરમાથી સહીસલામત બહાર નીકળી જાય, એટલુજ નહિ પણ પોતાની આજીવિકાનું સાધન, નાણુ-દાગીના-ઝવેરાત વગેરે લઇને-બચાવીને સહીસલામત બહાર નીકળી જાય, તેઓ જેમ એ ગુપ્ત દ્વાર બતાવનારના ઋણી છે, તેમજ પાચ આસ્રવરૂપી સસારગૃહમા પ્રચડ આગ લાગી છે, તે આગથી બચાવવા માટે વીતરાગ દેવ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ અને તેમની વાણી ઝીલનાર ભગવાન શ્રી ગણધર દેવે

સંવર રૂપી જે બચાવ-માર્ગ બતાવ્યો છે, તે આસ્રવરૂપી ગૃહમાં બળતા જીવોના બચાવ માટેનો પરમ ઉપકાર છે. અનુવાદક અને અનુવાદનો ઉપયોગ કરનાર, એમાંથી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ જાણનાર, સહુ કોઇ એના ઋણી છે.

પહેલી આવૃત્તિની બધી નકલો ખલાસ થયાને તો ત્રણ વરસ વીતી ગયાં. એ અરસામાં સામાન્ય અભ્યાસીઓ, સાધુ-સાધ્વીજી અને જૈન સાહિત્યને જાણવાના અભિલાષી કેટલાક જૈનેતર જિજ્ઞાસુઓની માંગણી થતી હતી. બીજી આવૃત્તિ જલ્દી બહાર પડેલી જોવાની સેવાપ્રિય મુનિવર શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી મહારાજની કેટલાએ વખતથી ઇચ્છા હતી, પરન્તુ તે પ્રસિદ્ધ કરવાની આર્થિક અનુકૂળતાના અભાવે તે ઇચ્છા પાર પડતી નહોતી.

પરન્તુ આ વર્ષે કચ્છના વિહારમાં ઘણાં સાધ્વીજીઓએ અને કેટલાક સૂત્ર સિદ્ધાન્તનાં અભ્યાસી શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ આ અનુવાદિત પ્રશ્નવ્યાકરણની માંગણી કરી. એવામાં પ્રાગપુર (કચ્છ)માં જવાનું થતાં શ્રી જેઠીબાઇએ પોતેજ કોઈ જ્ઞાનપ્રચાર ખાતે પોતાની શક્તિ અનુસાર સારી રકમ ખર્ચવા ઇચ્છા જણાવી. મેં આ અનુવાદનું નામ આપ્યું અને તેમણે તે સહર્ષ સ્વીકાર્યું. પરિણામે આ બીજી આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિનું કુલ ખર્ચ આપવા તેમણે કબૂલ્યું અને તેમની સહાયતાથી આ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમની એ ઉદાર વૃત્તિ માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. વધુમાં શ્રી જેઠીબાઇના વિચારને પૂર્ણ અનુમોદન આપનાર પ્રાગપુર સ્થાનકવાસી છકોટી જૈન સંઘના આગેવાન શ્રી હનુભાઇ પદમશીભાઇને પણ ધન્યવાદ આપવો જોઇએ.

મારા આ અલ્પ સેવાકાર્યથી કોઈ પણ જીવાત્માને થોડે અંશે પણ ઉપયોગી થવાશે તો હું મને કૃતકૃત્ય માનીશ.

વી. સં. ૨૪૬૫-વિ. સં. ૧૯૯૫ ના બીજા શ્રાવણ સુદિ ૧૫ મંગળવાર. ચાતુર્માસ સ્થળઃ લાકડીયા (કચ્છ)	લી૦ સદાનંદી જૈન મુનિ **છોટાલાલજી.**

પટ્ટાવલિ

જૈન શાસન સુધારક, સમાજ ઉદ્ધારક, શ્રીમદ્ પૂજ્યપાદ

શ્રી અજરામરજી સ્વામી (લિંબડી સંપ્રદાય)

- પૂજ્યશ્રી દેવરાજજી સ્વામી
  - પૂજ્યશ્રી મોહનસિંહજી સ્વામી
    - પૂજ્યશ્રી દેવજી સ્વામી
      - સદ્‌ગુરુ પૂજ્યશ્રી લાધાજી સ્વામી
        - મહારાજશ્રી પાનાચંદ્રજી સ્વામી
        - પંડિતરત્ન શ્રી ઉત્તમચંદ્રજી સ્વામી
          - ખેતશી મુનિ
          - તારાચંદ્રજી મુનિ
          - ખુશાલચંદ્રજી મુનિ
          - ભાયચંદ્રજી મુનિ
        - શાન્તસ્વભાવી શ્રી હર્ષચંદ્રજી સ્વામી
          - સેવાભાવી મુનિશ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી સ્વામી
        - મ. શ્રીદેવચંદ્રજી સ્વામી
        - મહાન તપસ્વી શ્રી શિવજી સ્વામી
          - મુનિ મૂળજી
        - છોટાલાલજી મુનિ (આ પુસ્તકના અનુવાદક)
        - તપસ્વી લલ્લુજી સ્વામી

અનુક્રમણિકા

ॐ श्री

પૂજ્ય શ્રી લાધાજી સ્વામી સદ્‌ગુરવે નમઃ

શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર

પ્રસ્તાવના.

શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર સ્વામીના પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના વડા શિષ્ય શ્રી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું "શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર" સંભળાવું છું. જીવરૂપ તળાવમાં કર્મરૂપ પાણી આવવાનો આસ્રવરૂપ માર્ગ અને તે આસ્રવને બંધ કરનાર સંવરરૂપ જે પ્રતિબંધ અથવા દિવાલ છે તે આ સૂત્રમાં કહેલ છે. આ તત્ત્વનો–સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવા માટે હું આ શાસ્ત્ર સંભળાવું છું. આવું આ શાસ્ત્ર શ્રી તીર્થંકરદેવે પોતાના અપૂર્વ જ્ઞાનથી જાણીને કથેલ છે.

કર્મ આવવાનાં પાંચ દ્વાર.

શ્રી જિનેશ્વર દેવે કર્મ આવવાનાં દ્વાર રૂપ આસ્રવના પાંચ ભેદ કહેલા છે. એ પાંચ પ્રકારના આસ્રવ સંસારી જીવની માફક (સંસારની માફક) આદિરહિત છે, પરન્તુ અનેક પ્રકારના જીવોમાંના કોઇ જીવની અપેક્ષાએ તેનો અંત પણ છે. તે પાંચે આસ્રવનાં નામ આ પ્રમાણે: (૧) હિંસા આસ્રવ–અર્થાત્ એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય પર્યન્તના જીવોનો ઘાત કરવો. (૨) મૃષા આસ્રવ–અર્થાત્ અસત્ય બોલવું તે. (૩) અદત્ત આસ્રવ અર્થાત્ રજા વિના કે માલેકે આપ્યા વિના કોઇ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરવી તે. (૪) અબ્રહ્મ આસ્રવ અર્થાત્ મૈથુનસેવન કરવું તે. (૫) પરિગ્રહ આસ્રવ અર્થાત્ દ્રવ્યાદિ વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો અને તે પર મમત્વ રાખવું તે.

આ પાંચ આસ્રવનાં પાંચ અધ્યયન કહેલાં છે.

આસ્રવ દ્વાર

અધ્યયન ૧ લું

હિંસાકર્મ

પ્રથમ અધ્યયનનાં પાંચ દ્વાર કહેલાં છે, તે પાંચ દ્વાર આ પ્રમાણેઃ—(૧) પ્રથમ દ્વારમાં હિંસાનું શું સ્વરૂપ છે તે કહેલ છે; (૨) બીજા દ્વારમાં હિંસાનાં નામ કહેલ છે; (૩) ત્રીજા દ્વારમાં જે જે કારણોથી હિંસા થાય છે તે કારણો કથેલ છે; (૪) ચોથા દ્વારમાં હિંસાથી જે પરિણામ આવે છે તે હિંસાનાં ફળો સમજાવેલ છે; અને (૫) પાંચમા દ્વારમાં જે પાપી જનો પ્રાણવધ કરે છે તેઓનું સ્વરૂપ સમજાવેલ છે. એ પાંચ પ્રકારનાં દ્વારવાળા આ અધ્યયનમાં આસ્રવનું સ્વરૂપ કહું છું તે સાંભળો. (એમ શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે કહે છે).

હિંસાનું સ્વરૂપ.

શ્રી જિનેશ્વરદેવે એ પ્રાણવધને હમેશાં પાપકારી અર્થાત્ પાપપ્રકૃતિનું બંધન કરવાવાળો, ચંડ ક્રોધના કારણરૂપ, રૌદ્ર–ભયંકર, ક્ષુદ્ર–દ્રોહનો કરનાર, સાહસિક, વગરવિચાર્યે કરેલો, અનાર્ય–મ્લેચ્છાદિકોએ પ્રવર્તાવેલો, નિર્ઘૃણ–પાપની દુગંછા વિનાનો, નૃશંસ–ક્રૂર અથવા સૂગરહિત, મહા ભયકારી, પ્રતિભય–બીજાઓને ભય ઉપજાવણહાર, અતિભય–મારણાંતિક ભયનો કરનાર, ભયાનક–પ્રાણી

માત્રને ભયના સ્થાનરૂપ, ત્રાસના સ્થાનરૂપ, અન્યાયકારી, ઉદ્વેગકારી, પરલોકાદિની અપેક્ષારહિત, શ્રુત-ચારિત્રાદિ ધર્મથી રહિત, પીપાસા-સ્નેહથી રહિત, દયારહિત, છેવટે નરકમાં લઈજવાવાળો, મોહ તથા મહાભયનો કરણહાર, અને પ્રાણત્યાગરૂપ દીનપણાને ઉપજાવનાર એવો કહ્યો છે.

હિંસાનાં નામ.

હવે હિંસાનાં ગુણનિષ્પન્ન એવાં ૩૦ નામ કહે છેઃ (૧) પ્રાણવધ, એકેન્દ્રિયના ચાર પ્રાણથી માંડી પંચેન્દ્રિયના દસ પ્રાણસુધીના પ્રાણનો નાશ કરવો તે, (૨) શરીરથી જીવનું ઉન્મૂલન કરવું તે, અર્થાત્ જેમ વૃક્ષને જમીનમાંથી ઉખેળી કાઢવામાં આવે છે, તેવી રીતે શરીરમાંથી જીવને કાઢી નાંખવો તે, (૩) વિશ્વાસના હેતુ માટે અવિસંભ, (૪) હિંસા-વિહિંસા અર્થાત્ જીવનો વિશેષે કરીને ઘાત, (૫) અકરણીય-નહિ કરવા યોગ્ય કરવું તે, (૬) ઘાત કરવો તે, (૭) મારવું તે, (૮) વધ કરવો તે, (૯) પ્રાણીઓને ઉપદ્રવ કરવો-તેમને પજવવાં તે, (૧૦) મન, વચન અને કાયાથી તેમજ દેહ, આયુષ્ય અને ઇન્દ્રિય એ ત્રણથી રહિત કરવું, (૧૧) આરંભ-સમારંભ કરવો, (૧૨) આયુષ્ય કર્મને ઉપદ્રવ કરવો, આયુષ્ય કર્મના ભેદ કરવા, આયુષ્યને ગાળવું, આયુષ્યને સંવર્ત કરવું (સંકોચાવવું, ટૂંકું કરવું, શરીરમાંથી જીવના પ્રદેશને સંકોચાવવા), (૧૩) મૃત્યુ કરવું, (૧૪) અસંયમ કરવો, (૧૫) જીવની સેનાનું મર્દન કરવું, (૧૬) શ્વાસથી જીવનો અંત કરવો, (૧૭) પરભવમાં ગમન કરાવવું, આ ભવ છંડાવવો,

(૧૮) દુર્ગતિમાં પાડવું, (૧૯) પાપપ્રકૃતિનો વિસ્તાર કરાવવો, (૨૦) પાપકાર્યમાં આસક્ત થવું, (૨૧) શરીરનું છેદન, (૨૨) જીવિતવ્યનો અંત કરવો, (૨૩) ભય કરવો, (૨૪) ઋણ (ભવરૂપ દેવું) વધારવું, (૨૫) વજ્ર સમાન વજનયુક્ત, (૨૬) પરિતાપ–દુઃખરૂપ આસ્રવ, (૨૭) પ્રાણીના પ્રાણ કાઢવા, (૨૮) જીવથી રહિત કરવું, (૨૯) પ્રાણનું લોપન કરવું, (૩૦) પ્રાણીઓના ઉત્તમ ગુણની વિરાધના–ખંડના કરવી, ચારિત્રાદિ ગુણની વિરાધના કરવી.

એ રીતે સમુચ્ચયે ત્રીસ નામ પ્રાણવધ (હિંસા)નાં કહેલાં છે, અને તે ત્રીસે પ્રાણવધરૂપ કર્મ કડવાં ફળ દેનાર છે.

વિશિષ્ટ હિંસા.

હવે કેટલાક પાપીઓ ઉપર કહ્યા સિવાયની બીજી રીતે પણ હિંસા કરે છે, તે કહે છે. અસંયતિ, અવિરતિ, અનુપશાન્ત પરિણામવાળા અને મન, વચન, કાયાના દુષ્ટ યોગને ધારણ કરનાર પ્રાણવધ કરે છે. એ પ્રાણવધ ભયંકર, બહુવિધ–અનેક પ્રકારનો છે. હિંસા કરનારાઓ અન્ય જીવોને દુઃખ ઉપજાવવામાં તત્પર રહે છે અને તેઓ નીચે જણાવેલ ત્રસ–સ્થાવર જીવોની ઉપર દ્વેષ રાખવાની બુદ્ધિવાળા હોય છે.

જળચરઃ—(પાઢીન) મત્સ્ય, (તિતિ) મોટાં મત્સ્ય, તિમિંગલ જાતિનાં વગેરે અનેક પ્રકારનાં મત્સ્ય, ત્રિવિધ પ્રકારના દેડકા, બે પ્રકારના કાચબા, નક્ર તથા મગર એ બે

પ્રકારના ગ્રાહ, દિલિ, વેઢક, મંડુક, સીમાકાર, પુલક એ પાંચ પ્રકારના ગ્રાહ, સુસુમાર એ વિગેરે અનેક જાતનાં જળચર.

સ્થળચરઃ—મૃગ, રૂરૂ જાતિનો મૃગ, અષ્ટાપદ, ચમરી ગાય, સાબર, ગાડર, સસલાં, વનચર પ્રાણી, ગોધા, રોહિત, ઘોડા, હાથી, ઉંટ, ગધેડા, વાંદરા, રોઝ, નહાર, શિયાળ, નાનાં ભુંડ, બિલાડા, મોટા સુઅર, શ્રીકંદલક, આવર્ત, લોમડી, બે ખરીવાળા પશુ, એક જાતિનાં હરણ, પાડા, વાઘ, બકરા, ચિત્રા, એક ખુરી વિશેષ જીવ, કુતરા, તરસ, રીંછ, શાર્દૂલ સિંહ, કેસરી સિંહ, ચિલ્લાર, વગેરે ચતુષ્પાદ જાનવરો.

ઉરપરઃ—અજગર, ફેણ વિનાનો સર્પ, દષ્ટિવિષ સર્પ, મકુલીક સર્પ, ફેણ ન માંડે તેવા સર્પ, કાકોદર, દર્ભકર, ફણધર, અસાલીયો સર્પ, મહોરગ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના ઉરપર.

ભુજપરઃ—છીરલ, સંરંગ, સેહ, સેલ્લગ, ઉંદર, નોળીયો, કાચીંડા, કાંટાવાળો શેળો, સુખ સરખો જીવ, ખીસકોલી, ચાતુપદ, ગરોળી, એ સર્વનો સમૂહ ભુજપર છે.

ખેચરઃ—હંસ, બગલા, બતક, સારસ, આડા પંખી, સેંતીકાપંખી, કુલલ, વંજુલ, પારાપત, કીવ, પીપી શબ્દ બોલનાર, શ્વેત હંસ, પગ અને મ્હોં કાળાં હોય તેવા હંસ, ભાસ, કુલીકોસ, ક્રૌંચ, દગતુંડ, ઢેલ, સુઘરી, કપીલ, પીંગળાક્ષક, કારંડવ, ચક્રવાક, ઉકકોસ, ગરૂડ, પંગુલ, પોપટ, કળાવાળો મોર, કાબરી, નંદીમુખ, નંદમાણુકર, કોરંગ,

ભીંગારક, કોણાલગ, જીવંજીવક, તેતર, વર્તકા, લાવો, કપીંજલ, હોલા, કાગ, પારેવા, ચીડી, ઢંક, કુકડા, મેસર, નાચનારા મોર, ચકોર, હયપુંઠરીક, કરંકરક, સીંચાણા, કાગડા, વિહંગ, ભેણાસી, ચાસ, વડવાગોળ, ચામાચીડીયાં, વિતતપંખી, એ વગેરે ખેચર પક્ષીના ભેદો.

ઉપર કહ્યા તે જળચર, સ્થળચર, ખેચર, અને પંચેન્દ્રિય પશુના સમૂહને હણે, બેઇન્દ્રિય, ત્રીઇન્દ્રિય, અને ચૌરેન્દ્રિય જીવોને હણે, વિવિધ પ્રકારના જીવોને હણે કે જેમને પોતાનું જીવિત વહાલું છે અને મરણના દુઃખથી ત્રાસે છે. એ બિચારા રાંક જીવોને ક્રૂર કર્મ કરનારાઓ હણે છે.

હિંસાનાં કારણો.

તેઓ એ પ્રાણીઓને જે જે કારણે કરીને હણે છે, તે કારણો નીચે મુજબ છેઃ-ચામડાં, ચરબી, માંસ, મેદ, લોહી, જમણા પાસાની ગાંઠ, ફેફસાં, મગજ, હૃદયનું માંસ, આંતરડાં, પિત્ત, ફોફસ (શરીરની અંદરનું અવયવ), દાંત, હાડકાં, હાડકાંની અંદરની મજ્જા, નખ, આંખ, કાન, નસો, નાક, નાડી, શીંગડાં, દાઢ, પાંખ, વિષ, હાથીદાંત, અને વાળને માટે પંચેન્દ્રિય જીવને હણે છે.

ભ્રમર, મધુકર વગેરે ચૌરિંદ્રિય જીવના સમૂહના મધુરા રસમાં ગૃદ્ધ થએલાઓ ચૌરિંદ્રિય જીવોને હણે છે. તેવીજ રીતે શરીરના રક્ષણને અર્થે, ઉંઘને અર્થે રાંક ત્રીઇંદ્રિય જીવો (જૂ-માંકણ ઇત્યાદિ)ને હણે છે. વસ્ત્રને

અર્થે (રેશમ ઈત્યાદિ) કીડા વગેરેને, ઘરને અર્થે બેઇંદ્રિય જીવો સાથેની માટીને, તેમજ વિભૂષણને અર્થે (મોતી–સીપ વગેરે) બેઇંદ્રિય જીવોને, એ રીતે અનેક કારણોને માટે અજ્ઞાની જીવો બેઇંદ્રિયાદિ ત્રસ જીવોને હણે છે.

એ સિવાય એકેંદ્રિયને આશ્રયે રહેલા ત્રસ જીવોને તથા ત્રસ જીવોને આશ્રયે રહેલા એકેન્દ્રિય જીવોને પણ તેઓ અનેક કારણને લીધે હણે છે. તે બિચારા એકેન્દ્રિય જીવો રક્ષણરહિત છે, શરણરહિત છે, અનાથ છે, બાંધવાદિરહિત છે, કર્મરૂપી સાંકળથી બંધાયલા છે, અકુશળ પરિણામવાળા છે, મંદબુદ્ધિ લોકો જેમને જાણતા નથી એવા છે. એ જીવો પૃથ્વીકાયના જીવો છે તથા પૃથ્વીકાયને આશ્રયે રહેલા (અળશિયાં વગેરે) જીવો છે; પાણીના જીવો છે તથા પાણીને આશ્રયે રહેલા (પોરા વગેરે) જીવો છે; અગ્નિના જીવો છે; વાયુના જીવો છે; તૃણ–વનસ્પતિના જીવો છે તથા તેને આશ્રયે રહેલા જીવો છે. તે જીવો એકેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમનો આહાર પણ એકેન્દ્રિયનો છે. એવા ત્રસને તેઓ હણે છે. ત્રસ જીવો એકેંદ્રિયાદિનો જે આહાર કરે છે તેના સરખાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શરીર, રૂપ અને સ્વભાવ પરિણમે છે. બે આંખે દેખાય નહિ તેવા તથા આંખે દેખાય તેવા ત્રસકાયના અસંખ્યાત જીવો છે. તેમજ સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાદર, પ્રત્યેક, સાધારણ અને અનંત કાયાદિક જીવોને તેઓ હણે છે. આ સ્થાવર જીવો વિવેકરહિત, સુખદુઃખના જાણવાવાળા છે. આ પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને તે લોકો હણે છે.

હિંસાનાં વિશિષ્ટ કારણ.

હવે જે જે કારણે કરીને હિંસા થાય છે, તે તે કારણો કહે છે. ખેતી, કમળસહિત ચૌમુખી વાવ, કમળસહિત ગોળ વાવ, ક્યારા, કૂવા, વણખોદેલું તળાવ, ખોદેલું તળાવ, માટીખાણ, વેદિકા, નગરની ખાઈ, વાડી, ક્રીડાનાં સ્થાન, મરણ પામેલાનાં પગલાં, ગઢ, બારણાં, ગઢની પોળ, ગઢના કોઠા, ગઢ અને નગર વચ્ચેનો માર્ગ, પૂલ, માર્ગ તથા પગથીયાં, મહેલો, તેના ભાગો, ભવન, ગૃહ, ઘાસના કુબા, પર્વત ઉપરનાં ગૃહ, હાટ, પ્રતિમાનું સ્થાનક, શિખરબંધ દેવમંદિર, ચિત્રસભા, પરબ, દેવનાં સ્થાનક, તાપસાદિકનાં સ્થાનક, ભોંયરાં અને માંડવા, તેમજ ધાતુનાં વાસણ, માટીનાં વાસણ, (ઘંટી ખાંડણીયો વિગેરે) ઘરનાં રાચરચીલાં, એ વગેરે અનેક પ્રકારના કારણે મંદ બુદ્ધિવાળાઓ પૃથ્વીકાયની હિંસા કરે છે.

સ્નાન, પાન, ભોજન, વસ્ત્ર ધોવાં, શૌચ આદિને કારણે મંદ બુદ્ધિવાળાઓ અપકાયની હિંસા કરે છે.

રાંધવું, રંધાવવું, અગ્નિ સળગાવવો, દીવા વગેરે કરવા, ઇત્યાદિ કારણે અગ્નિકાયની હિંસા કરે છે.

સૂપડે ઝાટકવું, વીંઝણો વીંઝવો, બેપડા વીંઝણો વીંઝવો, મોરપીચ્છ ફેરવવો, મુખે ઉચ્ચાર કરવો, તાળીઓ વગાડવી, સાગપત્ર ફરકાવવું, વસ્ત્ર આદિથી વાયુ ઢાળવો ઇત્યાદિથી વાયુકાયની હિંસા કરે છે.

ઘર, હથીયાર, મિષ્ટાન્નાદિ, અન્ન, શય્યા, આસન

(બાજઠ આદિ), પાટીયું, સાંબેલું, ખાંડણીઓ, વીણા આદિ વાદિત્ર, પટહ (ઢોલ આદિ), આતોદ્ય (વાદિત્રનો પ્રકાર), વહાણ, વાહન, મંડપ, નાના પ્રકારનાં ભવન, તોરણ, કાષ્ઠ-પાષાણનાં શિખરબંધ દહેરાં, જાળી, અર્ધચંદ્રાકાર પગથીયાં, ઘરનાં બારસાખ, પ્રાસાદ ઉપરની ચંદ્રશાળા, વેદિકા, નીસરણી, હોડી, નગારી, ખુંટા, ગમાણના ખુંટા, પરબ-પાણીયારૂં, આશ્રમ, સુગંધદાયકપદાર્થ (કપુરાદિ), પુષ્પમાળા, અંગવિલેપનના પદાર્થો, વસ્ત્રો, ધુસરૂં, હળ, પાત્ર, મોટા રથ, પાલખી, નાના રથ, ગાડાં, યાન, તદ્દન નાનો રથ, ગઢના કોઠા, ગઢની અંદરનો માર્ગ, બારણાં, પોળ, આગળો, રહેંટ, શૂળી, લાકડી, મુસુંઢિ (એક પ્રકારનું હથીયાર), સો જણને મારે તેવું હથીયાર, તે ઉપરાંત હથીયાર અને ઘરવાખરા ઇત્યાદિ ઘણાં કારણોને માટે ઉપર જણાવ્યાં તે તથા બીજાં સત્ત્વવાળાં તથા સત્ત્વ વિનાનાં વૃક્ષોના સમૂહ ઇત્યાદિ વનસ્પતિકાયની હિંસા અતિમૂઢ અને દારૂણ મતિવાળાઓ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોકવડે, વેદ (સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસક)ને માટે, જીવિતને અર્થ, કામભોગને અર્થે, ધનને અર્થે અને ધર્મ નિમિત્તે કરે છે.

વળી તેઓ સ્વવશ રહેલાને, પરવશ રહેલાને, પોતાને અર્થે, પરને અર્થે, ત્રસ પ્રાણી અને સ્થાવર એકેંદ્રિયાદિકને હણે છે. તે મંદ બુદ્ધિવાળાઓ સ્વવશપણે તેમ પરવશપણે અને સ્વવશ તથા પરવશ બેઉ પ્રકારે હિંસા કરે છે. તેઓ પોતાને અર્થે, પરને અર્થે અને પોતાને તથા પરને બેઉને અર્થે હિંસા કરે છે. તેઓ હાસ્યપૂર્વક, વૈર-

પૂર્વક અને રતિ ઉપજાવવા અર્થે, તેમજ હાસ્ય-વૈર-રતિ એ ત્રણુને અર્થે હિંસા કરે છે. તેઓ ક્રોધે કરીને, લોભે કરીને અને અજ્ઞાનપણે કરીને તેમજ ક્રોધ-લોભ-અજ્ઞાન એ ત્રણે કરીને હિંસા કરે છે. ધનોપાર્જનને અર્થે, ધર્મ નિમિત્તે, કામ-ભોગને અર્થે, તેમજ ધન-ધર્મ અને કામભોગ એ ત્રણેને અર્થે તેઓ હિંસા કરે છે.

હિંસક લોકો.

આ બધી હિંસા કોણ કરે છે ? આહેડુ (સુઅરનો શિકાર કરનારા), ધીવર (મચ્છીમાર), પારધી (પંખીઓના શિકારી), બીજા પ્રકારના પારધી (વાહા); એ ક્રૂર કર્મ કરનારાઓ વાગરી (એક જાતનું પ્રાણી), ચિત્તો, મૃગાદિકને જીવતા બાંધવા ઉપાયો કરે છે; તેમજ ત્રાપા પર બેસીને મચ્છ પકડવાને જાળ નાંખે છે; બાજ પક્ષી, લોહનાં સાધનો, ડાભના પાસલા, કુંડી, બકરી (ચિત્તા વગેરેને આકર્ષવા માટે) વગેરે શિકારનાં સાધનો, અને પાપી સેવકોને પણ તે ચાંડાલો પોતાના હાથમાં રાખે છે. વનચર (ભીલો વગેરે), વ્યાધ (મૃગનો વધ કરનારા), મધ એકઠું કરનારા, બાળ હત્યારા, મૃગલીઓના પોષક (મૃગલાં મેળવવા માટે), મૃગોના પોષક, સરોવર-દ્રહ-નદી-તળાવ-નાનું તળાવ વગેરેને (શંખ-સીપ-મત્સ્ય વગેરે મેળવવા માટે) ગાળનારા, તેને વિશેષ ઉંડાં કરનારા, પ્રવાહને બાંધનારા, પાણીને વહેવડાવી નાંખનારા, કાલકૂટ ઝેર અને સામાન્ય વિષ આપી હિંસા કરનારા, ઘાસ તથા ખેતર-

વગડાને અગ્નિ લગાડી નિર્દયતાથી બાળનારા, અને ક્રૂર કર્મ કરનારા મ્લેચ્છ જાતિના લોકો : એ બધા આ પ્રકારની હિંસા કરે છે.

હિંસક લોકોનાં જાતિ-દેશ.

આ મ્લેચ્છ જાતિના લોકો કયા કયા દેશના વાસી છે ? સક્ક દેશ, યવન દેશ, સંબર દેશ, બર્બર દેશ, કાય દેશ, મુરડ દેશ, ઉડ દેશ, ભડગ દેશ, ભિત્તિય દેશ, એકુણીક દેશ, કુલાક્ષ દેશ, ગોડ દેશ, સિંહલ દેશ, પારસ દેશ, ક્રૌંચ દેશ, અંધ દેશ, દ્રવિડ દેશ, ચિલ્લલ દેશ, પુલિંદ દેશ, આરોસ દેશ, ડોંબ દેશ, પોક્કાણુ દેશ, ગંધહારક દેશ, બહલીક દેશ, જલ દેશ, રોમ દેશ, મોસ દેશ, બકુશ દેશ, મલય દેશ, ચુંચુક દેશ, ચુલિક દેશ, કોંકણુક દેશ, મેદ દેશ, પલ્લવ દેશ, માળવ દેશ, મગર દેશ, આભાવિક દેશ, અનક્ષ દેશ, ચીન દેશ, હલાસિક દેશ, અસ દેશ, આસિક દેશ, નેધર દેશ, મહારાષ્ટ્ર, મુષ્ટિક દેશ, આરબ દેશ, ડોવિલક દેશ, કુહણુ દેશ, કેકય દેશ, હુણુ દેશ, રૂડક દેશ, મરૂગ દેશ, અને ચિલાક દેશ : એ દેશના વાસીઓ પાપમતિ છે. તેઓ જળચર, સ્થળચર, નખવાળાં (સિંહાદિ) પ્રાણીઓ, સર્પાદિ, ખેચર (પક્ષીઓ), સાણુસા જેવા મુખવાળાં પંખીઓ, સંજ્ઞી પ્રાણીઓ, અસંજ્ઞી પ્રાણીઓ, પર્યાપ્ત જીવો વગેરેની અશુભ લેશ્યા અને દુષ્ટ પરિણામે કરીને હિંસા કરે છે. એ પ્રાણીહિંસા કરનારાઓ હિંસા કરવાને સામા ચાલીને જાય છે. તેઓ

પાપ ઉપર રૂચિવાળા, પ્રાણવધ કરીને આનંદ માનનારા, જીવહિંસાને અનુષ્ઠાન માનનારા અને પ્રાણીહિંસાની કથા વાર્તા સાંભળવામાં સંતોષ ધરાવનારા હોય છે.

હિંસાનાં ફળ.

તે પાપનાં ફળ તેમાં આનંદ માનનારને બહુ પ્રકારે ભોગવવાં પડે છે. અજ્ઞાનપણે એ કરેલાં પાપોનાં ફળ નરકાદિનાં દુઃખકારક અને ભયંકર હોય છે. ઘણા કાળ સુધી અવિશ્રાન્તપણે અનેક પ્રકારથી નરક અને તિર્યંચની ગતિમાં વેદનાનો અનુભવ એ પાપો કરાવે છે. આયુષ્ય પૂરું થયે એ જીવો ઘણાં અશુભ કર્મોને યોગે નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ પાપી જીવો શીઘ્ર મહાનરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

નરકયાતનાનું વર્ણન.

એ નરક કેવી છે? તેને વજ્રમય ભીંતો છે, તે અતિ પહોળી છે, સાંધા વિનાની છે, દ્વાર વિનાની છે, કઠોર ભૂમિનાં તળીયાં છે, તેનો સ્પર્શ કર્કશ છે, ઉંચી-નીચી વિષમ ભૂમિ છે. એ નરકગૃહ બંધીખાનાં જેવાં છે. તે અત્યંત ઉષ્ણ, હમેશાં તપ્ત, દુર્ગંધી-સડેલાં પુદ્ગલવાળાં, ઉદ્વેગજનક અને ભયંકર દેખાવવાળાં છે. તે નરકગૃહો શીતળતામાં હીમનાં પડળ જેવાં છે, કાન્તિએ કાળાં છે, ભયંકર છે, ઉંડાં-ગહન છે, રોમાંચકારક છે, અરમણીય છે. અનિવાર્ય રોગ અને જરાથી પીડાયલા નારકી જીવોનું એ નિવાસસ્થાન છે. ત્યાં હમેશ તિમિસ્ર ગુફા જેવો અંધકાર વ્યાપેલો છે. ત્યાં પરસ્પર ભય રહેલો છે. ત્યાં

ગ્રહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, નક્ષત્ર, તારા વગેરે નથી. આ નરકગૃહો મેદ, ચરબી, માંસ, પરૂ, લોહીથી મિશ્રિત અને દુર્ગંધમય, ચીકણા તથા સડી ગએલા કાદવથી વ્યાપ્ત છે. ત્યાં ખેરનાં લાકડાંના જેવો જાજ્વલ્યમાન અને રાખથી ઢંકાયલા જેવો અગ્નિ છે. એ નરકગૃહોનો સ્પર્શ તલવાર, છરો, કરવતની ધાર જેવો તીક્ષ્ણ, વીંછીના આંકડાના ડંખ જેવો અતિ દુઃખકર છે. એવા નરકમાં જીવ રક્ષણ વિનાનો, શરણ વિનાનો, કડવાં દુઃખે કરી પીડા પામતો, પૂર્વે બાંધેલાં કર્મોવાળો હોઇ વેદના ભોગવ્યા કરે છે. નરકમાં પરમાધામી દેવો વ્યાપી રહેલા છે. નારકી જીવોને અંતર્મુહૂર્તમાં વૈક્રિય-લબ્ધિ વડે કરી બેડોળ, બીહામણું અને હાડકાં-નસો-નખ-રોમથી રહિત શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારપછી પાંચ પર્યાય અને પાંચ ઇંદ્રિય પરિપૂર્ણ વિકસે છે અને તે વડે અશુભ વેદનાઓ ભોગવે છે. તે વેદના અત્યંત આકરી, પ્રબળ, સર્વશરીરવ્યાપી, ત્રણ યોગમાં વ્યાપેલી, છેવટ સુધી રહેનારી હોય છે.

વળી તે વેદના તીવ્ર, કર્કશ, પ્રચંડ, બીહામણી, અને દારૂણ કેવી હોય છે તે હવે કહે છે. લોહીની મોટી હાંડલીમાં રાંધવું, સેકવું, તાવડીમાં તળવું, ભટ્ટીમાં ભુંજવું, લોઢાની કડાઇમાં ઉકાળવું, બલિદાન દેવું (દેવી આગળ બકરીવત્), ખાંડવું, શાલ્મલી વૃક્ષના તીણા લોહકંટક જેવા કાંટા ઉપર રગદોળવું, ફાડવું, વિદારવું, માથાને પાછળ નીચું નમાવી બાંધવું, લાકડીથી ફટકા મારવા, ગળામાં બળાત્કારે ફાંસી નાંખીને હીંચોળવું,

શૂળની અણી ઘોંચવી, આજ્ઞા કરીને ઠગવું, લોંઠા પાડવું, અપમાન કરવું, ગુન્હો બતાવીને વધભૂમિમાં લઈ જવું, વધ્ય જીવને માટીમાં દાટવો, એ પ્રમાણેનાં કષ્ટોથી પૂર્વે કરેલાં કર્મોના સંચયથી નારકી જીવો પીડાય છે. નરક ક્ષેત્રનો અગ્નિ, મહાઅગ્નિ (દાવાનળ સરખો), એની અતિ દુઃખકારી, ભયકારી, અશાતાકારી શારીરિક અને માનસિક એવી બે પ્રકારની વેદના એ જીવો ભોગવે છે, અને એ વેદનાને એ પાપીઓ ઘણા પલ્યોપમ અને સાગરોપમના આયુષ્ય સુધી દયાજનક રીતે સહન કરે છે. પરમાધામી જ્યારે નારકીને ત્રાસ ઉપજાવે છે, ત્યારે નારકીઓ ભયભીત સ્વરે આક્રંદ કરતાં કહે છેઃ "હે અત્યંત શક્તિમાન, હે સ્વામી, હે ભાઈ, હે બાપ, હે તાત, હે શત્રુજિત! મને છોડો, હું મરૂં છું, હું દુર્બળ છું, વ્યાધિપીડિત છું!" એમ બોલતો તે જીવ દયારહિત પરમાધામી તરફ દ્રષ્ટિ કરે છે કે રખે મને મારશે! તે કહે છેઃ "મને કૃપા કરીને મુહૂર્તમાત્ર શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા દો અને મારા ઉપર રોષ ન કરો! હું ક્ષણ માત્ર વિસામો લઈ શકું તે માટે મારૂં ગળાનું બંધન છોડો, નહિતર હું મરી જઈશ. મને બહુ તરસ લાગી છે, માટે મને પાણી પીવા આપો." તે વખતે પરમાધામી તે નારકીને કોમળ આમંત્રણ વડે "શીતળ અને નિર્મળ પાણી તું પી" એમ કહે છે અને તેને પકડીને પરમાધામી કથીરનો રસ કળશમાંથી તેના કરસંપુટમાં રેડે છે; તે પાણી દેખીને નારકી ધ્રૂજી ઉઠે છે, અને આંસુ ગાળતાં કરૂણાજનક સ્વરે કહે છે કે "મારી તરસ હવે છીપાઈ ગઈ છે, માટે હવે

ગ્રહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, નક્ષત્ર, તારા વગેરે નથી. આ નરકગૃહો મેદ, ચરબી, માંસ, પરૂ, લોહીથી મિશ્રિત અને દુર્ગંધમય, ચીકણા તથા સડી ગએલા કાદવથી વ્યાપ્ત છે. ત્યાં ખેરનાં લાકડાંના જેવો જાજ્વલ્યમાન અને રાખથી ઢંકાયલા જેવો અગ્નિ છે. એ નરકગૃહોનો સ્પર્શ તલવાર, છરો, કરવતની ધાર જેવો તીક્ષ્ણ, વીંછીના આંકડાના ડંખ જેવો અતિ દુઃખકર છે. એવા નરકમાં જીવ રક્ષણ વિનાનો, શરણ વિનાનો, કડવાં દુઃખે કરી પીડા પામતો, પૂર્વે બાંધેલાં કર્મોવાળો હોઇ વેદના ભોગવ્યા કરે છે. નરકમાં પરમાધામી દેવો વ્યાપી રહેલા છે. નારકી જીવોને અંતર્મુહૂર્તમાં વૈક્રિય–લબ્ધિ વડે કરી બેડોળ, બીહામણું અને હાડકાં–નસો–નખ–રોમથી રહિત શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારપછી પાંચ પર્યાય અને પાંચ ઇંદ્રિય પરિપૂર્ણ વિકસે છે અને તે વડે અશુભ વેદનાઓ ભોગવે છે. તે વેદના અત્યંત આકરી, પ્રબળ, સર્વશરીરવ્યાપી, ત્રણ યોગમાં વ્યાપેલી, છેવટ સુધી રહેનારી હોય છે.

વળી તે વેદના તીવ્ર, કર્કશ, પ્રચંડ, બીહામણી, અને દારૂણ કેવી હોય છે તે હવે કહે છે. લોહીની મોટી હાંડલીમાં રાંધવું, સેકવું, તાવડીમાં તળવું, ભટ્ઠીમાં ભુંજવું, લોઢાની કડાઇમાં ઉકાળવું, બલિદાન દેવું (દેવી આગળ બકરીવત્), ખાંડવું, શાલ્મલી વૃક્ષના તીણા લોહકંટક જેવા કાંટા ઉપર રગદોળવું, ફાડવું, વિદારવું, માથાને પાછળ નીચું નમાવી બાંધવું, લાકડીથી ફટકા મારવા, ગળામાં બળાત્કારે ફાંસી નાંખીને હીંચોળવું,

શૂળની અણી ઘોંચવી, આજ્ઞા કરીને ઠગવું, ભોંઠા પાડવું, અપમાન કરવું, ગુન્હો બતાવીને વધભૂમિમાં લઈ જવું, વધ્ય જીવને માટીમાં દાટવો, એ પ્રમાણેનાં કષ્ટોથી પૂર્વે કરેલાં કર્મોના સંચયથી નારકી જીવો પીડાય છે. નરક ક્ષેત્રનો અગ્નિ, મહાઅગ્નિ (દાવાનળ સરખો), એની અતિ દુઃખકારી, ભયકારી, અશાતાકારી શારીરિક અને માનસિક એવી બે પ્રકારની વેદના એ જીવો ભોગવે છે, અને એ વેદનાને એ પાપીઓ ઘણા પલ્યોપમ અને સાગરોપમના આયુષ્ય સુધી દયાજનક રીતે સહન કરે છે. પરમાધામી જ્યારે નારકીને ત્રાસ ઉપજાવે છે, ત્યારે નારકીઓ ભયભીત સ્વરે આક્રંદ કરતાં કહે છેઃ "હે અત્યંત શક્તિમાન, હે સ્વામી, હે ભાઈ, હે બાપ, હે તાત, હે શત્રુજિત ! મને છોડો, હું મરૂં છું, હું દુર્બળ છું, વ્યાધિપીડિત છું !" એમ બોલતો તે જીવ દયારહિત પરમાધામી તરફ દૃષ્ટિ કરે છે કે રખે મને મારશે ! તે કહે છેઃ "મને કૃપા કરીને મુહૂર્તમાત્ર શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા દો અને મારા ઉપર રોષ ન કરો ! હું ક્ષણ માત્ર વિસામો લઈ શકું તે માટે મારૂં ગળાનું બંધન છોડો, નહિતર હું મરી જઈશ. મને બહુ તરસ લાગી છે, માટે મને પાણી પીવા આપો." તે વખતે પરમાધામી તે નારકીને કોમળ આમંત્રણ વડે "શીતળ અને નિર્મળ પાણી તું પી" એમ કહે છે અને તેને પકડીને પરમાધામી કથીરનો રસ કળશમાંથી તેના કરસંપુટમાં રેડે છે; તે પાણી દેખીને નારકી ધ્રૂજી ઉઠે છે, અને આંસુ ગાળતાં કરૂણાજનક સ્વરે કહે છે કે "મારી તરસ હવે છીપાઈ ગઈ છે, મારે હવે

પાણી પીવું નથી.” એમ બોલતાં નારકીઓ દિશાઓમાં દૃષ્ટિ કરતા, રક્ષણરહિત, શરણરહિત, અનાથ, અબાંધવ, સ્વજનાદિથી રહિતપણે ભય પામેલા મૃગોની પેઠે ઉતાવળા અને ભયથી ઉદ્વિગ્ન થઇ નાસે છે. તે નાસી જતા નારકીને નિર્દય પરમાધામીઓ બળાત્કારે પકડીને તેમનું મ્હોં લોહદંડ વડે ખુલ્લું કરીને કકડકડતા કથીરના રસને તેમાં રેડે છે. કોઈ પરમાધામીઓ તેમને દાઝતા જોઇને હસે છે, તે વખતે નારકીઓ પ્રલાપ કરે છે, ભયકારી અશુભ શબ્દ ઉચ્ચારે છે, રૌદ્ર શબ્દ કરે છે, કરૂણ વચનો બોલે છે, પારેવાની પેઠે ગદ્‌ગદ્‌ સ્વર કરે છે. એ રીતે પ્રલાપ કરતા, વિલાપ કરતા, દયામણે શબ્દે આક્રંદ કરતા નારકીઓ આરડે છે અને (“હે દેવ, હે તાત” એવા) શબ્દો ઉચ્ચારે છે. બાંધ્યા-રૂંધ્યા નારકીઓના આવા પ્રકટ આર્ત સ્વર સાંભળીને તર્જના કરતા (“ફૂટ” શબ્દોચ્ચાર કરી), કોપતા પરમાધામીઓ અવ્યક્ત ગર્જના કરીને તેને પકડે છે, બળ વાપરે છે, પ્રહાર કરે છે, છેદે છે, ભેદે છે, ભોંય પછાડે છે, આંખના ડોળા કાઢે છે, હાથ આદિ અંગ કાપે છે, છેદે છે, મારે છે, ખૂબ મારે છે, ગળું પકડી બહાર કાઢે છે, ઉતાવળો અને પાછો ધકેલે છે, અને કહે છેઃ “પાપી ! તારાં પૂર્વનાં પાપકર્મને અને દુષ્કૃત્યોને સંભાર;” એવા શબ્દોથી જેવી રીતે નગરમાં આગ લાગવાથી કોલાહલ થાય અને લોકોને ત્રાસ ઉપજે તેવી રીતે નરકમાં પડઘા પડે છે અને કોલાહલ થાય છે. નરકમાં પરમાધામીઓથી પીડા પામી રહેલા નારકીઓ અનિષ્ટ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કરે છે, એટલે પરમા-

ધામીઓ તેમની તલવારની ધાર સરખાં પાંદડાંના વનમાં, દર્ભના વનમાં, અણુઘડ–અણીદાર પત્થરના રણમાં, અણીદાર શૂળોના જંગલમાં, ખારથી ભરેલી વાવમાં, ઉકળેલા કથીરરસની વેતરણી નદીમાં, કદંબપુષ્પ સરખી ચળકતી રેતીમાં, પ્રજ્વલિત ગુફાકંદરામાં ફેંકે છે. તેથી તેઓ મહા પીડા પામે છે. અતિ તપ્ત કાંટાવાળા ધૂસરા સહિત રથે નારકીઓને જોડીને તપાવેલા લોહમાર્ગ ઉપર પરાણે પરમાધામીઓ ચલાવે છે, અને ઉપરથી નાના પ્રકારનાં શસ્ત્રે કરીને તેમને માર મારે છે. તે શસ્ત્રો કેવાં છે? મુદ્‌ગર, મુસુંઢિ (એક જાતનું લોહનું હથિયાર), કરવત, ત્રિશૂળ, હળ, ગદા, મુશલ, ચક્ર, ભાલો, બાણ, શૂળી, લાકડી, છરો, લાંબો ભાલો, નાળ, ચામડામાં મઢેલો પત્થર, મુદ્‌ગરાકાર હથીયાર, મુષ્ઠિ જેવડો પત્થર, તલવાર, ખેડગ (એક જાતનું શસ્ત્ર), તીર, લોહનું બાણ, કણગ (એક જાતનું બાણ), કાતરણી, વાંસલો, પરશુ, અણીદાર ટંક, એવાં અતિ તીક્ષ્ણ, નિર્મળ, ચકચકાટ કરતાં અનેક પ્રકારનાં ભયંકર શસ્ત્રો વિક્રેય બનાવીને અને સજ્જ કરીને પૂર્વ ભવના વૈરભાવથી નારકીઓ અંદરોઅંદર મહાન વેદના ઉપજાવે છે, સામા થઈને એક બીજાને મારે છે, મુદ્‌ગરના પ્રહારે એક બીજાને ચૂર્ણ કરે છે, મુસુંઢિએ કરીને ભાગે છે, દેહને કચડી નાંખે છે, યંત્રે કરીને પીલે છે, તરફડતા દેહને હથીયારે કરીને કાપે છે. કેટલાક નારકીની ચામડી ઉતરડી નાંખે છે, કાન–હોઠ–નાકને મૂળમાંથી કાપી નાંખે છે, હાથ–પગ છેદી નાંખે છે, તલવાર–કરવત–અણીદાર

ભાલા–પરશુના પ્રહારે કરીને નારકીના દેહને કાપે છે, વાંસલેથી અંગ–ઉપાંગને છેદે છે, કડકડતા ઉના ક્ષાર સિંચીને ગાત્રને બાળે છે, ભાલાની અણીઓ ભોંકીને શરીરને જર્જરિત કરે છે, ભોંય ઉપર પાડીને રગદોળે છે, અને તેમનાં અંગોપાંગ સુજી જાય છે. વળી નરકમાં નહાર, કૂતરા, શીયાળ, કાગડા, બિલાડાં, અષ્ટાપદ, ચિત્તા, વાઘ, સિંહ, એવાં મદોન્મત્ત જાનવરો જે સદા ભોજનરહિત હોઇ ક્ષુધાથી પીડાઇને અતિ ઘોર અને બીહામણા શબ્દો કરે છે અને જેમનાં રૂપ અત્યંત બીહામણાં છે, તેઓ નારકીનો પગ વચ્ચે ઘાલીને પોતાની આકરી દાઢથી તીવ્ર રીતે ડંખે છે, ખેંચે છે, તીવ્ર નખે કરીને તેમને ફાડે છે, અને તેમના દેહને વિદારીને દિશા–દિશામાં ફેંકી દે છે; તેથી તેમનાં અંગના સાંધા ઢીલા થઇ જાય છે અને અંગોપાંગ વ્યાકુળ થઇ જાય છે. તે નારકીના શરીરને કંક, ક્રૂર ગીધ, ઘોર અને મોટા કાગડા જેવા પંખીઓનો સમૂહ પોતાના કર્કશ, નિશ્ચળ અને આકરા નખે કરીને ચુંટે છે અને લોહમય ચાંચે કરીને તેમને પકડે છે. એ પંખીઓ આકાશમાંથી ઊતરી આવીને તેમને પાંખે કરીને મારે છે અને તીવ્ર નખે કરીને જીભ તથા આંખ ખેંચી કાઢે છે, નિર્દયપણે ત્વચાને ઉતરડી નાંખે છે, અને તેમના મુખને પહોળાં કરીને ભાગે છે. એટલે એ નારકીઓ આક્રંદ કરતા ઉંચે ઉછળે છે, નીચા પડે છે અને ચારે બાજુએ પરિભ્રમણ કરે છે. પૂર્વ કર્મના ઉદયથી તેઓ પશ્ચાત્તાપ કરે છે, બળે છે, અને પોતાને નિંદે છે.

હિંસકનો પુનર્જન્મ

પૂર્વે કરેલાં કર્મોને અને પાપોને અનુસરતાં ચીકણાં દુઃખ તે તે નરકમાં ભોગવીને પછી નારકીનાં આયુષ્યો પૂરાં થતાં તેઓમાંના ઘણા તીર્યંચની ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે ગતિમાં પણ એ જીવો દારૂણ દુઃખ ભોગવે છે. તે ગતિમાં જન્મ, મરણ, જરા, વ્યાધિએ બધાં રેંટની ગતિની માફક (ચક્રવત્) ભોગવવાં પડે છે. જલચર સ્થલચર અને ખેચરની ગતિમાં ઉપજીને માંહોમાંહે વિનાશ અને પ્રપંચ આદરે છે. જગતમાં રાંક-બાપડાં તીર્યંચો ઘણા કાળ સુધી દુઃખ પામે છે એ તો પ્રકટ છે. આ દુઃખો કેવાં છે? ટાઢ, તાપ, તરસ અને ભૂખની વેદના વેઠવી; સુશ્રૂષાથી રહિતપણે વનમાં જન્મ પામવો; સદાએ ભય તથા ઉદ્વેગમાં વસવું; ભયે કરીને જાગવું; વધનું-બંધનનું-પ્રહારનું દુઃખ વેઠવું, ખાડામાં પડવું, ભારે કરીને હાડકાં ભાગવાં, નાક વિંધાવવું, પ્રહારે કરી દુઃખ પામવું, કાન વગેરે અંગોપાંગ છેદાવવાં, બળાત્કારે-માર ખાઈને કામ કરવું, ચાબુક-અંકુશ-આર વગેરેને શરીરમાં ભોંકાવવાં, પરાણે શીખવું (દમન વેઠવું), નાના પ્રકારના ભાર વહેવા, માતપિતાનો વિયોગ સહેવો; કાન-નાકના છિદ્ર વાટે રાશ-દોરડા વડે બંધાવું; શસ્ત્ર, અગ્નિ, વિષ ઇત્યાદિ વડે હણાવું; ગળું-શીંગડાંના આમળવાથી મરણ પામવું; ગલ અને જાળે કરી પાણીમાંથી (માછલીનું) બહાર નીકળવું, પોંકની પેરે સેકાવું, છેદાવું, જીવિત સુધી બંધનમાં રહેવું, પાંજરામાં પુરાવું, પોતાના ટોળામાંથી વિખૂટા પડવું, (દુઃખપૂર્વક) વાયુ પુરાવવો,

દોરવાવું, દોરડા વડે ગળે બંધાવું, વાડામાં ઘણાં પશુઓ સાથે પુરાવું, કાદવ–પાણીમાં ખૂચવું, બળાત્કારે પાણીમાં પેસવું, ઉંડા ખાડામાં નંખાઇને ગાત્રભંગ વેઠવો, પર્વતાદિ ઉપરથી નીચે પછડાવું, દાવાનળની જ્વાળાએ કરીને બળવું, ઈત્યાદિ સેંકડો દુઃખોથી તે પાપી જીવને સંતપ્ત થવું પડે છે. નરકમાં જે કર્મનાં ફળ દુઃખ રૂપે ભોગવ્યાં છે તે પૂરાં નહિ થયાં હોવાથી તે જીવોને તીર્યંચ પંચેંદ્રિયમાં આવાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. પ્રમાદ અને રાગદ્વેષે કરીને જે હિંસાદિ પાપકર્મો ઉપરાજ્યાં છે તેથી અતિ આશાતામય અને કઠોર એવાં આ દુઃખો જીવોને ભોગવવાં પડે છે.

ચતુરેંદ્રિયમાં ભ્રમર, મચ્છર, માખી ઈત્યાદિની ગતિમાં ઉપજેલા અનેક પ્રકારના જીવો જેમની જાતિ નવ લાખ કુળકોડીની છે તે જન્મ–મરણના અનુબંધને ભોગવતા સંખ્યાતા કાળ સુધી પરિભ્રમણ કરે છે અને નરકના જેવાં તીવ્ર દુઃખો ભોગવે છે. સ્પર્શ, જીભ, નાક અને આંખ એ ચાર ઇંદ્રિયો સહિત એ જીવો ઉપર જણાવ્યાં તે પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવે છે.

તેવીજ રીતે ત્રિઇંદ્રિયમાં કંથવા, કીડી, ઉધેઇ આદિની આઠ લાખ કુળકોડી છે. તેમાં જન્મ–મરણનો અનુભવ કરતાં સંખ્યાતા કાળ સુધી પરિભ્રમણ કરતાં નરકનાં સમાન તીવ્ર દુઃખો સ્પર્શ, જીભ અને નાકવાળાં એ ત્રિઇંદ્રિય જીવો ભોગવે છે.

સ્પર્શ અને જીભ એ બે ઇંદ્રિયવાળા જીવો, જળો, અળશીયાં, કરમીયાં, કોડીનો જીવ (અક્ષ). ઇત્યાદિની ગત

લાખ કુળકોડી છે. તે જન્મ મરણનાં તીવ્ર દુઃખો સંખ્યાત કાળ સુધી ભોગવતાં પરિભ્રમણ કરે છે.

એકેંદ્રિયપણે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક શરીરધારી, સાધારણ શરીરધારી (અનંતકાય)માં જીવો જન્મમરણનાં દુઃખો ભોગવે છે. તેમાં પ્રત્યેક શરીરી જીવ સંખ્યાતા કાળ સુધી અને સાધારણ શરીરી જીવ અનંત કાળ સુધી અનિષ્ટ દુઃખો અનુભવે છે. એકેંદ્રિયપણે ઉત્કૃષ્ટ ઉત્પત્તિ વારંવાર વૃક્ષ-સમૂહને વિષે છે. કોદાળી, હળ વગેરે શસ્ત્રથી જમીન ખોદાય તેથી પૃથ્વી કાયમાં જીવને દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. પાણીમાં રહેલા એકેંદ્રિયપણે જીવોને સ્નાન વગેરેમાં મર્દાવું, ક્ષોભાવું (ઉલ્રેચાવું) અને રૂંધાવું પડે છે. અગ્નિ અને વાયુકાયમાં જીવોને પરસ્પર એક બીજા સાથે અથડાવું, હણાવું, મરાવું અને પરસ્પર પરિતાપના વેઠવી પડે છે. આવા એકેંદ્રિયાદિકને વાંચ્છના વિના, નિરર્થકપણે, પોતે નહિ ઉત્પન્ન કરેલાં એવાં દુઃખો પરને અર્થે ભોગવવાં પડે છે. કાર્યને અર્થે, પોતાનાં દાસાદિક અને પશુ નિમિત્તે તથા ઔષધો–આહાર આદિને માટે એકેંદ્રિય જીવોને મનુષ્યો ખાંડે છે, છાલ ઉતારે છે, રાંધે છે, ચૂર્ણ કરે છે, દળે છે, કૂટે છે, સેકે છે, ગાળે છે, ચોળે છે, સેડવે છે, વિભાગ કરે છે, ભાંગે છે, છેદે છે, છોલે છે, (વાળ–રેસાને) ચુંટે છે, (પાંદ–ફળ માટે) ઝુડે છે, અગ્નિથી બાળે છે; ઇત્યાદિ રીતે એકેંદ્રિયપણે જીવો દુઃખોને ભવપરંપરામાં અવિચ્છિન્નપણે અનુભવતાં ભયાનક સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

પ્રાણાતિપાત (હિંસા) કરનારા પાપી જીવો એકેંદ્રિયપણે અનંત કાળ સુધી દુઃખ ભોગવીને મનુષ્યપણું પામે તેમજ નરકાદિમાંથી નીકળીને મનુષ્યપણું પામે, તોપણ તેઓ બાપડા પુણ્યરહિત હોઈને વિકૃત અંગો અને વિકલ રૂપને પામે છે. તેઓ કૂબડા, વાંકા શરીરવાળા, ઠીંગણા, બહેરા, કાણા, કોઢવાળા, પાંગળા, ગાત્રરહિત, મૂગા, બોબડા, આંધળા, એક આંખવાળા, ચીપડાભરી આંખોવાળા, રોગ–વ્યાધિથી પીડાતા, અલ્પાયુષી, શસ્ત્રથી વિનાશ પામતા, મૂર્ખ, કુલક્ષણા, દુબળા, બેડોળ, કઢંગા, વિરૂપાકૃતિ, કુરૂપ, રાંક, હલકા કુળના, બળ સત્ત્વથી હીન, સુખરહિત, અશુભ દુઃખ ભોગવનારા મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થાય છે. નરકમાં ભોગવતાં બાકી રહેલાં કર્મો ભોગવવા નારકી તીર્યંચ અને ભુંડા માણસના અવતારપણે પરિભ્રમણ કરતાં અનંત દુઃખને એ પાપ કરનારાઓ પામે છે. એ પ્રમાણે હિંસા કરનારાઓ આ લોક અને પરલોકમાં હિંસાના ફળ–વિપાકને ભોગવે છે. એ ફળવિપાકમાં અલ્પ સુખ, બહુ દુઃખ રહેલું છે. જેનો કર્મ રૂપ મેલ બહુ ચીકણો છે, દારૂણ છે, કર્કશ છે, આકરો છે, હજારો વર્ષ સુધી ન છૂટે તેવો છે, તેને તે કર્મ ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી અને તે સિવાય મુક્તિ પણ નથી.

આ પ્રમાણે જ્ઞાતકુલનંદન મહાત્મા જેણે રાગદ્વેષને જીત્યા છે, જેનું "વીર" એવું શ્રેષ્ઠ નામ છે, તેમણે પ્રાણવધનો ફળવિપાક કહ્યો છે. એ પ્રાણવધ પાપકારી, પ્રચંડ, રૂદ્ર–ક્ષુદ્ર જનોએ આચરેલો, અનાર્યોએ કરેલો, દયારહિત, ઘાતકી, મહાભયકારી, બીકના કારણરૂપ, ભીષણ, ત્રાસકા-

રકે, અન્યાયકારક, ઉદ્વેગકારક, જીવરક્ષાની અપેક્ષારહિત, ધર્મરહિત, સ્નેહરહિત, કરૂણારહિત, જલ્દીથી નરકમાં લઈ જનાર, મોહના મહાભયનો પ્રવર્તનકાર અને મરણથી દીનતા લાવનાર છે.

અધ્યયન ૨ જું

મૃષાવાદ

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે હવે આસ્રવ દ્વારનું બીજું અધ્યયન મૃષાવાદ વિષે સંભળાવું છું. આ અધ્યયનનાં પાંચ દ્વાર છે.

મૃષાવાદનું સ્વરૂપ.

મૃષાવાદ ગુણગૌરવ રહિત છે, ચપળ પુરૂષ બોલે છે, ભયકારક છે, દુઃખકારક છે, અપયશકારક છે, વૈરકારક છે, ચિત્તનો ઉદ્વેગ–મનનો સંતોષ–રાગ દ્વેષ એવાં લક્ષણવાળો મનઃકલેશ ઉપજાવે છે, શુભ ફળથી રહિત માયા અને અવિશ્વાસનો અત્યંત વ્યાપાર છે, નીચ જનોથી સેવાય છે, સૂગરહિત છે, વિશ્વાસ વિનાશક છે, સારા સાધુએ નિંદવાલાયક છે, પરપીડાકારક છે, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ લેશ્યાથી યુકત છે, દુર્ગતિમાં લઈ જનાર છે, સંસાર વધારનાર છે, વારંવાર જન્મ કરાવનાર છે, ઘણા કાળથી પરિચિત છે, ઘણા કાળથી સાથે ચાલ્યું આવે છે, અને અંતે દુઃખ ઉપજાવનાર છે.

મૃષાવાદનાં નામ.

બીજા અધર્મ દ્વારમાં મૃષાવાદનાં ત્રીસ ગુણનિષ્પન્ન નામ નીચે મુજબ કહ્યાં છેઃ—(૧) જૂઠું. (૨) માયાવી શબ્દો. (૪) અનાર્ય વચન. (૪) કપટયુક્ત જૂઠું. (૫) ન હોય તે વાત કહેવી તે (૬) ઓછું, અધિક અને નિરર્થક બોલવું તે. (૭) ઈરાદાપૂર્વક મિથ્યા પ્રલાપ. (૮) વિદ્વેષયુક્ત નિંદા. (૯) વક્ર વચન. (૧૦) માયા–પાપવાળું વચન. (૧૧) ઠગાઈભર્યું વચન. (૧૨) "મિથ્યા કહ્યું" એવું કહ્યા છતાં પાછળથી તેવુંજ કરવું તે. (૧૩) અવિશ્વાસુ વચન. (૧૪) પોતાના દોષ અને પારકા ગુણને ઢાંકનારૂં કથન. (૧૫) ન્યાયથી ઉપરવટ વચન. (૧૬) આર્તધ્યાન. (૧૭) આળ મૂકવું. (૧૮) મલિન વચન. (૧૯) વાંકું બોલવું. (૨૦) વનના જેવું ગહન (ગૂઢ) વચન. (૨૧) મર્મયુકત વચન. (૨૨) ગૂઢાચારવાળું વચન. (૨૩) માયાપૂર્વક ગોપવેલું વચન. (૨૪) અપ્રતીતિજનક વચન. (૨૫) અસમ્યક્ આચારયુકત વચન. (૨૬) ખોટી પ્રતિજ્ઞા. (૨૭) સત્ય વચન પ્રત્યે શત્રુતાભર્યું કથન. (૨૮) અવહેલનાવાળા શબ્દો. (૨૯) માયાએ કરી અશુદ્ધ (સાવદ્યકારી) વચન. (૩૦) વસ્તુના સદ્ભાવને ઢાંકનારૂં કથન. એ પ્રમાણે સમુચ્ચયે પાપકારી મૃષાવાદનાં ૩૦ નામ કહ્યાં. એ ઉપરાંત મૃષાવાદના યોગ અનેક પ્રકારે છે.

મૃષાવાદીઓ.

હવે મૃષાવચન કોણ બોલે છે તે વિષે ત્રીજો દ્વાર કહે છે. પાપી, અસંયમવંત, અવિરતિ (પાપથી નિવર્ત્યા નથી તેઓ), કપટી, કુટિલ, દારૂણ સ્વભાવવાળા, ચપળ (અસ્થિર),

ક્ષણે ક્ષણે નવા ભાવવાળા, ક્રોધી, લોભી, બીજાને ભય ઉપજાવનારા, મશ્કરીખોર, સાખીયા (હાજી હા કરનારા), ચોર, માંગણહારા, માંડવીયા, જીતેલા જુગારી, ગીરો રાખનાર, માયાવીયા, ખોટા વેશધારી, માયાવી વેશ કરનારા, વાણિજ્યકાર, ખોટું તોળનારા, ખોટું માપનારા, ખોટા સીક્કા ચલાવી આજીવિકા ચલાવનારા, વણકર–સોની–છીપાબંધારા વગેરે, ઠગારા, હેરૂ (ગુપ્ત ચાર–જાસૂસ), સુખ–મંગળીયા (ભાટ–ભાંડ), કોટવાળ, જાર કર્મ કરનારા, દુષ્ટ વચન બોલનારા, ચાડીયા, ઋણને નાકબૂલ કરનારા, પહેલું વચન બોલવામાં ચતુર (કે જે વચનને પાછળથી ફેરવી તોળાય), સાહસિક માણસો, તોછડા માણસો, અસત્ય હેતુવાળા, ઋદ્ધિ વગેરેના ગર્વવાળા, અસત્યને સત્ય તરીકે સ્થાપનારા, અહંકારી, અનિગ્રહી, નિરંકુશ, સ્વચ્છંદી, જેમ–તેમ બોલી નાંખનારા, એ બધા જૂઠું બોલનારા હોય છે. જેઓ જૂઠથી નિવર્ત્યા નથી તેઓ પણ મૃષાવાદી છે.

અન્યમતિ મૃષાવાદીઓ.

તે ઉપરાંત નાસ્તિકવાદી તથા લોકસ્વરૂપને વિપરીત કહેનારાઓ છે, કે જેઓ એમ કહે છે અને સાંભળે છે કે–જીવ કે અજીવ કાંઇ છે નહિ, જન્મ–જાતિ કશું છે નહિ, ઇહલોક–પરલોક નથી, જીવને પુણ્ય કે પાપ કાંઇ લાગતાં–વળગતાં નથી અને તેનાં ફળરૂપે સુખ–દુઃખ મળે છે એમ પણ નથી, પંચ મહાભૂત એકઠાં થવાથીજ માત્ર શરીર ઉત્પન્ન થયું છે અને તે માત્ર વાયુના યોગથી સહિત છે. કેટલાકો પાંચ સ્કંધને એટલે કે વિજ્ઞાન, વેદના, સંજ્ઞા, સંસ્કાર

મૃષાવાદનાં નામ.

બીજા અધર્મ દ્વારમાં મૃષાવાદનાં ત્રીસ ગુણનિષ્પન્ન નામ નીચે મુજબ કહ્યાં છેઃ—(૧) જૂઠું. (૨) માયાવી શબ્દો. (૪) અનાર્ય વચન. (૪) કપટયુક્ત જૂઠું. (૫) ન હોય તે વાત કહેવી તે (૬) ઓછું, અધિક અને નિરર્થક બોલવું તે. (૭) ઈરાદાપૂર્વક મિથ્યા પ્રલાપ. (૮) વિદ્વેષયુક્ત નિંદા. (૯) વક્ર વચન. (૧૦) માયા–પાપવાળું વચન. (૧૧) ઠગાઈભર્યું વચન. (૧૨) "મિથ્યા કહ્યું" એવું કહ્યા છતાં પાછળથી તેવુંજ કરવું તે. (૧૩) અવિશ્વાસુ વચન. (૧૪) પોતાના દોષ અને પારકા ગુણને ઢાંકનારૂં કથન. (૧૫) ન્યાયથી ઉપરવટ વચન. (૧૬) આર્તધ્યાન. (૧૭) આળ મૂકવું. (૧૮) મલિન વચન. (૧૯) વાંકું બોલવું. (૨૦) વનના જેવું ગહન (ગૂઢ) વચન. (૨૧) મર્મયુક્ત વચન. (૨૨) ગૂઢાચારવાળું વચન. (૨૩) માયાપૂર્વક ગોપવેલું વચન. (૨૪) અપ્રતીતિજનક વચન. (૨૫) અસમ્યક્ આચારયુકત વચન. (૨૬) ખોટી પ્રતિજ્ઞા. (૨૭) સત્ય વચન પ્રત્યે શત્રુતાભર્યું કથન. (૨૮) અવહેલનાવાળા શબ્દો. (૨૯) માયાએ કરી અશુદ્ધ (સાવદ્યકારી) વચન. (૩૦) વસ્તુના સદ્‌ભાવને ઢાંકનારૂં કથન. એ પ્રમાણે સમુચ્ચયે પાપકારી મૃષાવાદનાં ૩૦ નામ કહ્યાં. એ ઉપરાંત મૃષાવાદના યોગ અનેક પ્રકારે છે.

મૃષાવાદીઓ.

હવે મૃષાવચન કોણ બોલે છે તે વિષે ત્રીજો દ્વાર કહે છે. પાપી, અસંયમવંત, અવિરતિ (પાપથી નિવર્ત્યા નથી તેઓ), કપટી, કુટિલ, દારૂણ સ્વભાવવાળા, ચપળ (અસ્થિર),

ક્ષણે ક્ષણે નવા ભાવવાળા, ક્રોધી, લોભી, બીજાને ભય ઉપજાવનારા, મશ્કરીખોર, સાખીયા (હાજી હા કરનારા), ચોર, માંગણહારા, માંડવીયા, જીતેલા જુગારી, ગીરો રાખનાર, માયાવીયા, ખોટા વેશધારી, માયાવી વેશ કરનારા, વાણિજ્યકાર, ખોટું તોળનારા, ખોટું માપનારા, ખોટા સીક્કા ચલાવી આજીવિકા ચલાવનારા, વણકર–સોની–છીપા–બંધારા વગેરે, ઠગારા, હેરૂ (ગુપ્ત ચાર–જાસૂસ), મુખ–મંગળીયા (ભાટ–ભાંડ), કોટવાળ, જાર કર્મ કરનારા, દુષ્ટ વચન બોલનારા, ચાડીયા, ઋણને નાકબૂલ કરનારા, પહેલું વચન બોલવામાં ચતુર (કે જે વચનને પાછળથી ફેરવી તોળાય), સાહસિક માણસો, તોછડા માણસો, અસત્ય હેતુવાળા, ઋદ્ધિ વગેરેના ગર્વવાળા, અસત્યને સત્ય તરીકે સ્થાપનારા, અહંકારી, અનિગ્રહી, નિરંકુશ, સ્વચ્છંદી, જેમ–તેમ બોલી નાંખનારા, એ બધા જૂઠું બોલનારા હોય છે. જેઓ જૂઠથી નિવર્ત્યા નથી તેઓ પણ મૃષાવાદી છે.

અન્યમતિ મૃષાવાદીઓ.

તે ઉપરાંત નાસ્તિકવાદી તથા લોકસ્વરૂપને વિપરીત કહેનારાઓ છે, કે જેઓ એમ કહે છે અને સાંભળે છે કે–જીવ કે અજીવ કાંઇ છે નહિ, જન્મ–જાતિ કશું છે નહિ, ઇહલોક–પરલોક નથી, જીવને પુણ્ય કે પાપ કાંઇ લાગતાં–વળગતાં નથી અને તેનાં ફળરૂપે સુખ–દુઃખ મળે છે એમ પણ નથી, પંચ મહાભૂત એકઠાં થવાથીજ માત્ર શરીર ઉત્પન્ન થયું છે અને તે માત્ર વાયુના યોગથી સહિત છે. કેટલાકો પાંચ સ્કંધને એટલે કે વિજ્ઞાન, વેદના, સંજ્ઞા, સંસ્કાર

અને રૂપના સમૂહને જીવ કહે છે. કેટલાક મનજીવિકામત-વાળાઓ મનનેજ જીવ કહે છે. કેટલાક શ્વાસોશ્વાસને જીવ કહે છે. કેટલાકો કહે છે કે આ શરીરજ માત્ર આદિ અને અંત છે (પૂર્વજન્મ અને પુનર્જન્મ કાંઇ છેજ નહિ), આ ભવ છે તે એકજ ભવ છે, તે ભવનો નાશ થતાંજ સર્વનો નાશ થાય છે, તેટલા માટે (પરલોક ઈ૦ નથી તે માટે) કેટલાક મૃષાવાદીઓ કહે છે કે દાન, વ્રત, પૌષધ, તપ, સંયમ, બ્રહ્મચર્ય આદિનું ફળ કલ્યાણકારક છે એવું કાંઇ નથી. વળી તેઓ કહે છે કે, હિંસા, જૂઠ, ચોરી, પરદારાસેવન, પરિગ્રહ એ પાપકર્મો નથી; તેમજ નરક–તીર્યંચ–મનુષ્યની યોનિમાં ઉત્પન્ન થવાપણું નથી અને દેવલોકમાં કે સિદ્ધગતિમાં જવા-પણું નથી; મા–બાપ પણ નથી; ઉદ્યમ કરવાપણું નથી; પ્રત્યાખ્યાનની જરૂર નથી; કાળ નથી કે મૃત્યુ પણ નથી; તેવીજ રીતે અરિહંત, ચક્રવર્તી, બળદેવ, વાસુદેવ પણ નથી; કોઈ ઋષિ–મુનિ પણ નથી; થોડું કે ઝાઝું ધર્મ–અધર્મનું ફળ પણ નથી; માટે એમ જાણીને ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ સર્વ પ્રકારના વિષયો ભોગવવાની ક્રિયામાં કાંઈ પાપ નથી કે અક્રિયામાં નિર્જરા નથી. એ પ્રમાણે નાસ્તિકો, વામ લોક-માર્ગીઓ કહે છે. કુદર્શનીઓ અને અસદ્‌ભાવવાદીઓ (અછતા પદાર્થોને પ્રરૂપનારાઓ) અને મૂઢ લોકો બીજું એવું પણ કહે છે કે આ જગત ઈંડામાંથી પોતાની મેળે જન્મ્યું છે. એ પ્રમાણે તેઓ અસત્ય પ્રરૂપણા કરે છે. વળી કેટલાકો કહે છે કે પ્રજાપતિ (બ્રહ્માએ) આ જગત બનાવ્યું છે, કેટલાકો ઇશ્વરને જગત્કર્તા કહે છે. કેટલાકો આ

ગત પોતાની મેળે બન્યું છે એમ માને છે. કેટલાકો એવી મિથ્યા વાત પ્રરૂપે છે કે જગતમાં એકજ આત્મા વ્યાપી રહેલો છે, તે સુકૃત–દુષ્કૃતનો કર્તા નથી પણ ભોક્તા છે; ઈંદ્રિયોજ સર્વથા સુકૃત–દુષ્કૃતના કારણરૂપ છે; સર્વ પ્રકારે નિત્ય, ક્રિયારહિત, ગુણ (ત્રિગુણ) રહિત અને કર્મબંધનના લેપરહિત એવો જગતમાં એકજ આત્મા છે. વળી કેટલાક એવો મૃષાવાદ કરે છે કે જે કાંઈ આ મનુષ્યલોકમાં સુકૃત–દુષ્કૃતનાં ફળ દેખાય છે તે અણચિંતવ્યાં નીપજે છે અથવા સ્વાભાવિક રીતે જન્મે છે અથવા દૈવપ્રભાવથી (ભાવિભાવ) ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ પ્રાણીએ પોતે કરેલા ઉદ્યમનું ફળ એ નથી. એ પ્રમાણે ભવિતવ્યતાવાદીઓ પરમાર્થના સ્વરૂપનું લક્ષણવિધાન કરે છે. એ પ્રમાણે કેટલાકો પ્રરૂપે છે.

[એ સર્વ અન્યમતિ મૃષાવાદીઓના પ્રકારો કહ્યા. હવે ગૃહસ્થ મૃષાવાદીઓના પ્રકારો કહે છે.]

ગૃહસ્થ મૃષાવાદીઓ.

ઋદ્ધિગર્વ, રસગર્વ અને શાતાગર્વમાં તત્પર એવા ઘણા લોકો જેઓ ધર્મક્રિયા કરવામાં આળસુ છે તેઓ ધર્મની વિચારણામાં મૃષા બોલે છે. બીજા લોકો અધર્મ અંગીકાર કરતાં રાજ્યની વિરૂદ્ધ જૂઠાં આળ ચડાવે છે અને ચોરી નહિ કરનારને ચોર કહે છે; સમભાવી અને સરલ માણસને કજીયાખોર કહે છે; સુશીલવંત માણસને દુઃશીલવંત કહીને તે પરદારાગામી છે એવું કહી આળ ચડાવી મલીન કરે છે; વિનયવંતને દુર્વિનીત કહે છે. બીજા દુષ્ટ મનુષ્યો

મિત્રની સ્ત્રીનું સેવન કરે છે.” કેટલાકો બીજાઓને ધર્મભ્રષ્ટ, વિશ્વાસઘાતી, પાપકર્મી, લોકવિરૂદ્ધ કર્મ કરનાર, અગમ્ય એવી સ્ત્રીઓ (બહેન–પુત્રી આદિ) સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરૂષોને મત્સરધારી મનુષ્યો અવગુણયુકત કહે છે. તે લોકો પોતાની કીર્તિની વાંચ્છનાવાળા અને પરલોકના સુખની વાંચ્છના વિનાના હોય છે. એવાં જૂઠાં વચન બોલવામાં હોશિયાર અને બીજાને દોષિત ઠરાવવામાં આસકત મનુષ્યો જેઓ અણુવિચાર્યાં વચનો બોલે છે અને જેઓનું મુખ તેમના શત્રુરૂપ છે તેઓ પોતાના આત્માને અક્ષય દુઃખનાં બીજ એવાં કર્મોના બંધને કરીને વીંટે છે. વળી એવા લોકો પારકી થાપણ પચાવી પાડવા જૂઠું બોલે છે, પારકા ધનને વિષે આસકત હોઇ લોભને વશ વર્તતા થકા બીજાઓ ઉપર અછતા દોષોનું આરોપણ કરે છે, જૂઠી સાક્ષી પૂરે છે, આત્માનું અહિત કરનાર એવા ધનને અર્થે જૂઠું બોલે છે, કન્યાને અર્થે જૂઠું બોલે છે, ભૂમિને અર્થે જૂઠું બોલે છે, તેમજ ચોપદાદિ–જાનવરોને અર્થે જૂઠું બોલે છે; એવું મોટકું જૂઠું બોલનારાઓ અધોગતિને પામે છે.

અન્યતર મૃષાવાદીઓ.

એ સિવાયના બીજાઓ પણ વિવિધ પ્રકારે જૂઠું બોલે છે. કેટલાકો જાતિ–કુળ–શીલ વિષે કપટપૂર્વક જૂ ઠું બોલે છે. ચપળ મનુષ્યો (અસ્થિર સ્વભાવવાળાઓ) આઘું પાછું બોલે છે, ચાડી કરે છે, પરમ અર્થરૂપ મુકિતનાં ઘાતક એવાં વચન બોલે છે. કેટલાકો અછતું, દ્વેષયુક્ત, અનર્થકારી,

મિત્રની સ્ત્રીનું સેવન કરે છે.” કેટલાકો બીજાઓને ધર્મ-ભ્રષ્ટ, વિશ્વાસઘાતી, પાપકર્મી, લોકવિરુદ્ધ કર્મ કરનાર, અગમ્ય એવી સ્ત્રીઓ (બહેન–પુત્રી આદિ) સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરૂષોને મત્સરધારી મનુષ્યો અવગુણયુકત કહે છે. તે લોકો પોતાની કીર્તિની વાંચ્છનાવાળા અને પરલોકના સુખની વાંચ્છના વિનાના હોય છે. એવાં જૂઠાં વચન બોલવામાં હોશિયાર અને બીજાને દોષિત ઠરાવવામાં આસકત મનુષ્યો જેઓ અણવિચાર્યાં વચનો બોલે છે અને જેઓનું મુખ તેમના શત્રુરૂપ છે તેઓ પોતાના આત્માને અક્ષય દુઃખનાં બીજ એવાં કર્મોના બંધને કરીને વીંટે છે. વળી એવા લોકો પારકી થાપણ પચાવી પાડવા જૂઠું બોલે છે, પારકા ધનને વિષે આસકત હોઈ લોભને વશ વર્તતા થકા બીજાઓ ઉપર અછતા દોષોનું આરોપણ કરે છે, જૂઠી સાક્ષી પૂરે છે, આત્માનું અહિત કરનાર એવા ધનને અર્થે જૂઠું બોલે છે, કન્યાને અર્થે જૂઠું બોલે છે, ભુમિને અર્થે જૂઠું બોલે છે, તેમજ ચોપદાદિ–જાનવરોને અર્થે જૂઠું બોલે છે; એવું મોટકું જૂઠું બોલનારાઓ અધોગતિને પામે છે.

અન્યતર મૃષાવાદીઓ.

એ સિવાયના બીજાઓ પણ વિવિધ પ્રકારે જૂઠું બોલે છે. કેટલાકો જાતિ–કુળ–શીલ વિષે કપટપૂર્વક જૂઠું બોલે છે. ચપળ મનુષ્યો (અસ્થિર સ્વભાવવાળાઓ) આઘું પાછું બોલે છે, ચાડી કરે છે, પરમ અર્થરૂપ મુકિતનાં ઘાતક એવાં વચન બોલે છે. કેટલાકો અછતું, દ્વેષયુક્ત, અનર્થકારી,

પાપકર્મના મૂલરૂપ વચન, અસમ્યક્ પ્રકારે દેખેલું અને અસમ્યક્ પ્રકારે સાંભળેલું હોય એવું વચન, અવિચાર્યું વચન, નિર્લજ્જ વચન, લોકનિંદ્ય વચન, જે વચનોથી અત્યંત વધ–બંધન અને પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવાં વચન, જરા–મરણ–દુઃખ–શોકના કારણરૂપ વચન અને અશુદ્ધ પરિણામે મલીન એવાં વચન બોલે છે. વળી ખોટા અભિપ્રાયમાં પ્રવર્તનારા, અછતા ગુણને બોલનારા, છતા ગુણને ઉડાડી મૂકનારા, હિંસા વડે જીવનો નાશ થાય તેવું વચન બોલનારા, મૃષાવાદયુક્ત વચન બોલનારા, સાવદ્ય (પાપકારી)–અકુશલ અને સાધુજનોથી નિંદાયલું વચન બોલનારા અને અધર્મજનક બોલનારાઓ પણ મૃષાવાદી છે. તે ઉપરાંત પુણ્ય–પાપના અજાણ, અધિકરણ–સાધનોથી થતી ક્રિયાના પ્રવર્તક, પોતાનો અને પરનો અનર્થ તથા વિનાશના કરનારા એ બધા મૃષાવાદી છે.

હિંસક મૃષાવાદીઓ.

કેટલાકો ભેંસો, ડુક્કરો, વગેરેના ઘાતકોને (તેમના સ્થાનની) ખબર આપે છે; તેમજ સસલાં, જંગલી પશુઓ, રોઝ વગેરેની ખબર વાઘરીઓને આપે છે; તે ઉપરાંત પારધીને (શિકારીને) તેતર, બટેરા, લાવા, કપિંજલ, કબૂતર વગેરે પક્ષીઓની જાણ કરે છે; વળી માછીમારને માછલાં, મગર અને કાચબા વગેરેની ખબર આપે છે; શંખ, કોડા વગેરે જીવડાંની ખબર ધીવરને આપે છે; અજગર, ફેણરહિત સર્પ, મંડલીક સર્પ, ફેણધર સર્પ, મુકુલીન સર્પ

મિત્રની સ્ત્રીનું સેવન કરે છે." કેટલાક બીજાઓને ધર્મ-ભ્રષ્ટ, વિશ્વાસઘાતી, પાપકર્મી, લોકવિરૂદ્ધ કર્મ કરનાર, અગમ્ય એવી સ્ત્રીઓ (બહેન-પુત્રી આદિ) સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરૂષોને મત્સરધારી મનુષ્યો અવગુણયુક્ત કહે છે. તે લોકો પોતાની કીર્તિની વાંચ્છનાવાળા અને પરલોકના સુખની વાંચ્છના વિનાના હોય છે. એવાં જૂઠાં વચન બોલવામાં હોશિયાર અને બીજાને દોષિત ઠરાવવામાં આસક્ત મનુષ્યો જેઓ અણુવિચાર્યાં વચનો બોલે છે અને જેઓનું મુખ તેમના શત્રુરૂપ છે તેઓ પોતાના આત્માને અક્ષય દુઃખનાં બીજ એવાં કર્મોના બંધને કરીને વીંટે છે. વળી એવા લોકો પારકી થાપણ પચાવી પાડવા જૂઠું બોલે છે, પારકા ધનને વિષે આસક્ત હોઈ લોભને વશ વર્તતા થકા બીજાઓ ઉપર અછતા દોષોનું આરોપણ કરે છે, જૂઠી સાક્ષી પૂરે છે, આત્માનું અહિત કરનાર એવા ધનને અર્થે જૂઠું બોલે છે, કન્યાને અર્થે જૂઠું બોલે છે, ભૂમિને અર્થે જૂઠું બોલે છે, તેમજ ચોપદાદિ-જાનવરોને અર્થે જૂઠું બોલે છે; એવું મોટકું જૂઠું બોલનારાઓ અધોગતિને પામે છે.

અન્યતર મૃષાવાદીઓ.

એ સિવાયના બીજાઓ પણ વિવિધ પ્રકારે જૂઠું બોલે છે. કેટલાકો જાતિ-કુળ-શીલ વિષે કપટપૂર્વક જૂઠું બોલે છે. ચપળ મનુષ્યો (અસ્થિર સ્વભાવવાળાઓ) આઘું પાછું બોલે છે, ચાડી કરે છે, પરમ અર્થરૂપ મુક્તિનાં ઘાતક એવાં વચન બોલે છે. કેટલાકો અછતું, દ્વેષયુક્ત, અનર્થકારી,

પાપકર્મના મૂલરૂપ વચન, અસમ્યક્ પ્રકારે દેખેલું અને અસમ્યક્ પ્રકારે સાંભળેલું હોય એવું વચન, અવિચાર્યું વચન, નિર્લજ્જ વચન, લોકનિંદ્ય વચન, જે વચનોથી અત્યંત વધ-બંધન અને પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવાં વચન, જરા-મરણ-દુઃખ-શોકના કારણરૂપ વચન અને અશુદ્ધ પરિણામે મલીન એવાં વચન બોલે છે. વળી ખોટા અભિપ્રાયમાં પ્રવર્તનારા, અછતા ગુણને બોલનારા, છતા ગુણને ઉડાડી મૂકનારા, હિંસા વડે જીવનો નાશ થાય તેવું વચન બોલનારા, મૃષાવાદયુક્ત વચન બોલનારા, સાવદ્ય (પાપકારી)-અકુશલ અને સાધુજનોથી નિંદાયલું વચન બોલનારા અને અધર્મજનક બોલનારાઓ પણ મૃષાવાદી છે. તે ઉપરાંત પુણ્ય-પાપના અજાણ, અધિકરણ-સાધનોથી થતી ક્રિયાના પ્રવર્તક, પોતાનો અને પરનો અનર્થ તથા વિનાશના કરનારા એ બધા મૃષાવાદી છે.

હિંસક મૃષાવાદીઓ.

કેટલાકો ભેંસો, ડુક્કરો, વગેરેના ઘાતકોને (તેમના સ્થાનની) ખબર આપે છે; તેમજ સસલાં, જંગલી પશુઓ, રોઝ વગેરેની ખબર વાઘરીઓને આપે છે; તે ઉપરાંત પારધીને (શિકારીને) તેતર, બટેરા, લાવા, કપિંજલ, કબૂતર વગેરે પક્ષીઓની જાણ કરે છે; વળી માછીમારને માછલાં, મગર અને કાચબા વગેરેની ખબર આપે છે; શંખ, કોડા વગેરે જીવડાંની ખબર ધીવરને આપે છે; અજગર, ફેણરહિત સર્પ, મંડલીક સર્પ, ફેણધર સર્પ, મુકુલીન સર્પ

મિત્રની સ્ત્રીનું સેવન કરે છે." કેટલાકો બીજાઓને ધર્મભ્રષ્ટ, વિશ્વાસઘાતી, પાપકર્મી, લોકવિરૂદ્ધ કર્મ કરનાર, અગમ્ય એવી સ્ત્રીઓ (બહેન-પુત્રી આદિ) સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરૂષોને મત્સરધારી મનુષ્યો અવગુણયુકત કહે છે. તે લોકો પોતાની કીર્તિની વાંચ્છનાવાળા અને પરલોકના સુખની વાંચ્છના વિનાના હોય છે. એવાં જૂઠાં વચન બોલવામાં હોશિયાર અને બીજાને દોષિત ઠરાવવામાં આસકત મનુષ્યો જેઓ અણવિચાર્યાં વચનો બોલે છે અને જેઓનું મુખ તેમના શત્રુરૂપ છે તેઓ પોતાના આત્માને અક્ષય દુઃખનાં બીજ એવાં કર્મોના બંધને કરીને વીંટે છે. વળી એવા લોકો પારકી થાપણ પચાવી પાડવા જૂઠું બોલે છે, પારકા ધનને વિષે આસકત હોઇ લોભને વશ વર્તતા થકા બીજાઓ ઉપર અછતા દોષોનું આરોપણ કરે છે, જૂઠી સાક્ષી પૂરે છે, આત્માનું અહિત કરનાર એવા ધનને અર્થે જૂઠું બોલે છે, કન્યાને અર્થે જૂઠું બોલે છે, ભૂમિને અર્થે જૂઠું બોલે છે, તેમજ ચોપદાદિ-જાનવરોને અર્થે જૂઠું બોલે છે; એવું મોટકું જૂઠું બોલનારાઓ અધોગતિને પામે છે.

અન્યતર મૃષાવાદીઓ.

એ સિવાયના બીજાઓ પણ વિવિધ પ્રકારે જૂઠું બોલે છે. કેટલાકો જાતિ-કુળ-શીલ વિષે કપટપૂર્વક જૂઠું બોલે છે. ચપળ મનુષ્યો (અસ્થિર સ્વભાવવાળાઓ) આઘું પાછું બોલે છે, ચાડી કરે છે, પરમ અર્થરૂપ મુકિતનાં ઘાતક એવાં વચન બોલે છે. કેટલાકો અછતું, દ્વેષયુક્ત, અનર્થકારી,

પાપકર્મના મૂલરૂપ વચન, અસમ્યક્ પ્રકારે દેખેલું અને અસમ્યક્ પ્રકારે સાંભળેલું હોય એવું વચન, અવિચાર્યું વચન, નિર્લજ્જ વચન, લોકનિંદ્ય વચન, જે વચનોથી અત્યંત વધ–બંધન અને પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવાં વચન, જરા–મરણ–દુઃખ–શોકના કારણરૂપ વચન અને અશુદ્ધ પરિણામે મલીન એવાં વચન બોલે છે. વળી ખોટા અભિપ્રાયમાં પ્રવર્તનારા, અછતા ગુણને બોલનારા, છતા ગુણને ઉડાડી મૂકનારા, હિંસા વડે જીવનો નાશ થાય તેવું વચન બોલનારા, મૃષાવાદયુક્ત વચન બોલનારા, સાવદ્ય (પાપકારી)–અકુશલ અને સાધુજનોથી નિંદાયલું વચન બોલનારા અને અધર્મજનક બોલનારાઓ પણ મૃષાવાદી છે તે ઉપરાંત પુણ્ય–પાપના અજાણ, અધિકરણ–સાધનોથી થતી ક્રિયાના પ્રવર્તક, પોતાનો અને પરનો અનર્થ તથા વિનાશના કરનારા એ બધા મૃષાવાદી છે.

હિંસક મૃષાવાદીઓ.

કેટલાકો ભેંસો, ડુક્કરો, વગેરેના ઘાતકોને (તેમના સ્થાનની) ખબર આપે છે; તેમજ સસલાં, જંગલી પશુઓ, રોઝ વગેરેની ખબર વાઘરીઓને આપે છે; તે ઉપરાંત પારધીને (શિકારીને) તેતર, બટેરા, લાવા, કપિંજલ, કબૂતર વગેરે પક્ષીઓની જાણ કરે છે; વળી માછીમારને માછલાં, મગર અને કાચબા વગેરેની ખબર આપે છે; શંખ, કોડા વગેરે જીવડાંની ખબર ધીવરને આપે છે; અજગર, ફેણરહિત સર્પ, મંડલીક સર્પ, ફેણધર સર્પ, મુકુલીન સર્પ

વગેરેની ખબર ગારૂડીને આપે છે; ઘો, શેળો, સલ્લક, કાકીંડા વગેરેની ખબર તેના પકડનારને આપે છે; હાથી-વાનરનાં ટોળાંની ખબર તેને પાશમાં બાંધનારને આપે છે; પોપટ, મોર, મેના, કોયલ, હંસનાં ટોળાં, સારસ વગેરેની ખબર તેમને પકડીને પીંજરે પૂરનારાને આપે છે; વધ, બંધન અને પીડા ઉપજાવવાની રીત નગરના કોટવાળ વગેરેને બતાવે છે; ધન-ધાન્ય તથા ગાય વગેરે પશુઓની ખબર ચોરને આપે છે; ગામ, નગર, પટ્ટણ વગેરેની ખબર હેરૂને (ગુપ્ત ચાર) આપે છે; માર્ગને અંતે અથવા માર્ગમાં મુસાફરોને લૂંટવાને માટે લૂટારાઓને-ગંઠીછોડાને ખબર આપે છે; ચોરી કરનાર વિષેની ખબર કોટવાળાને આપે છે; પશુના કાન કાપવા, ખસ્સી કરવી, ગાય વગેરેને વાયુ પૂરવો, દોહવું, પ્રાણ વગેરેથી પોષવું, વાછરડાંને બીજી ગાય સાથે હેળવવાં, પીડા ઉપજાવવી, બળદ વગેરેને ગાડે જોડવા, ઈત્યાદિ પ્રકારની રીત-માહીતી ગોવાળીયા વગેરેને આપે છે; ધાતુ, મણસીલ, પ્રવાલ, રત્નાદિનાં ઉત્પત્તિસ્થાનની ખબર આગરાયાને (ખાણ ગાળનારને) આપે છે; ફળ-ફુલ વગેરે નીપજાવવાનો વિધિ માળીને કહે છે; બહુમૂલ્ય મધ નીપજવાનાં સ્થાનની ખબર ભીલ લોકોને આપે છે; જૂદા જૂદા પ્રકારનો અનિષ્ટ ઉપદેશ આપવો, જેવો કે (ઉચ્ચાટનાદિકના) યંત્રોનો ઉપયોગ કરવાની રીત બતાવવી, (ગર્ભપાતાદિક માટે) વિષપ્રયોગ જણાવવો, નગરાદિકને ક્ષોભાવવું, (વશીકરણાદિનાં) મંત્રો તથા જડી-બુટી (ઔષધના પ્રયોગો) બતાવવાં, ચોરી-પરદારાગમન-વગેરે બહુ પાપકર્મની રીતિ શીખવવી, છળ-કપટથી

બીજાના બળને તોડવા સમજાવવું, ગામ ભાંગવાં-વન બાળ-વાં-તળાવ ફોડવાં વગેરે દુષ્કર્મો શીખવવાં, કોઇની સારી બુદ્ધિનો અથવા વિષાદિનો નાશ કરતાં શીખવવું: આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપનારાઓનું કાર્ય ભય, મરણ, ક્લેશાદિ દોષને ઉપજાવનાર છે, મનના ભાવને ક્લેશયુક્ત અને મલીન કરનાર છે. એવા પ્રકારનાં ઉપદેશવચનો પ્રાણીનો ઘાત તથા પરંપરાએ વિનાશ કરાવવાવાળાં છે અને તે બધાં હિંસાકારી વચનો પાપની ઉદીરણા કરનારાં છે. પૂછ્યે કે વગરપૂછ્યે પારકી વાતની ચિંતા કર્યા કરે અને અણુવિચાર્યું બોલ્યા કરે તે મૃષાવાદ છે. વળી ઉપદેશ આપવો કે ઉંટ, બળદ, રોઝ વગેરે જનાવરોને દમો-કામ કરતાં શીખવો કારણકે હવે તે જુવાન થયાં છે, ઘોડા, હાથી, બકરાં, કુકડાને ભાડે ફેરવો, વેચો, વેચાતા લ્યો-લેવરાવો, (પક્ષી આદિને) રાંધો, સગાં-સંબંધીઓને તે આપો, મદિરાદિ પાઓ, દાસ-દાસી, ચાકર, ભાગીદાર, શિષ્ય, ખેપીયા, કામગરા, કિંકર, એવા બધા સ્વજન-પરિજનો કેમ નવરા બેઠા છે, કેમ કામ બતા-વતા નથી, તમારી સ્ત્રી કેમ નવરી બેઠી છે અને કામ કરતી નથી, ગહન વન, ધાન્ય વાવવાનાં ખેતર, અણખેડ્યાં ખેતર તથા બીજાં ખેતરોમાં બહુ ઘાસ ઉગી નીકળ્યું છે માટે તેને બાળો, વાઢી નાંખો, વૃક્ષને કાપી નાંખીને તેનાં યંત્ર, વાસણ, અને બીજાં બહુવિધ સાધનો બનાવો; શેરડીને કાપીને પીલાવો, તલને પીલાવો, ઘરને અર્થે ઈંટો પડાવો, ખેતર ખેડો અને ખેડાવો, જંગલમાં ગામ, નગર, ગામડાં, કવડ (નાનું નગર), વાસ વગેરે વસાવો; ઘણી વિશાળ સીમામાં

ફળ-ફુલ, કંદ, મૂળાદિ પાકી નીકળ્યાં છે માટે તે સગાં-સંબંધીઓને માટે લઈલો અને સંગ્રહ કરો; ડાંગર, ચોખા, જવ વગેરે લણાવો, ખંડાવો, ઉપણાવો અને જલ્દી કોઠારમાં ભરો; નાનાં-મોટાં વહાણોના સાથને હણો-લૂંટો, લશ્કર લઈને નીકળો, ઘોર જંગલમાં જાઓ, લડાઈ ચલાવો, બાળકને ગાડાં વગેરે હાંકતાં શીખવો, મુંડન-વિવાહ-યજ્ઞાદિ અમુક દિવસે કરો કારણકે તે દિવસ સારો છે, કરણ-મુહૂર્ત-નક્ષત્ર-તિથિ સારાં છે; આજે સ્નાન કરો, આનંદ પૂર્વક ખાઓ-પીઓ, ન્હાઓ-ધુઓ, મંત્ર-મૂલાદિથી સંસ્કારિત કરેલા જળવડે સ્નાન કરો, શાન્તિ-કર્મ (હવનાદિ) કરો, સૂર્ય-ચંદ્રના ગ્રહણનો ફળ તથા માઠાં સ્વપ્નાદિનાં ફળ આવાં છે એમ કહે, સગાં-વહાલાં માટે, પોતાના જીવનની રક્ષા માટે (બકરાં વગેરેના) મસ્તકનો ભોગ ચંડિકાદિ દેવ-દેવીઓને ચડાવો, કષ્ટ નિવારવા નિમિત્તે વિવિધ પ્રકારની ઔષધીઓ, મદિરા, માંસ, ભક્ષ્યાન્નપાન, પુષ્પમાળા, ચંદનાદિનો લેપ દેવોને ધરો, ઉજ્જ્વળ દીવો કરો, સુગંધી ધૂપ સળગાવો, ફૂલ-ફળથી સંપૂર્ણ એવી દેવતાની પૂજા કરો, અને એમ બહુવિધ હિંસાથી વિઘ્નો ટાળો; વિપરીત પ્રકારના ઉત્પાતો, ભુંડાં સ્વપ્નાં, માઠાં શકુન, ગ્રહની માઠી ચાલ, અમંગળ નિમિત્તના દોષ, એ બધું નિવારવાને માટે અમુક પ્રકારના હિંસક અનુષ્ઠાન કરો; અમુકની આજીવિકા કાપી નાંખો, એને કશું પણ દાન આપશો નહિ, ભલે માર્યો, ભલે છેદ્યો, ભલે ભેદ્યો; આ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારનો પાપકારી ઉપદેશ કરનારાઓ મન-વચન-કાયાએ કરી મૃષાવાદનું પાપ કરે છે.

મૃષાવાદનાં ફળ.

મૃષાવાદીઓ બોલવા વિષે અવિવેકવાળા, અનાર્ય, ખોટાં શાસ્ત્રોવાળા, ખોટા ધર્મમાં તત્પર, મિથ્યા કથાઓમાં રસ મેળવનારા હોય છે અને તેઓ ખોટું બોલી તથા બહુ પ્રકારે ખોટાં કામ કરી સંતોષ માનનારા હોય છે, તેમજ તેઓ મૃષાવાદનાં માઠાં ફળને નહિ જાણતા થકા, મૃષાવાદે કરીને મહાભયને, અવિરત વેદનાને, ઘણા કાળસુધી બહુ દુઃખે કરીને યુક્ત એવી નરક-તીર્યંચની ગતિની વેદનાને વધારે છે. વળી તેઓ એવાં દુઃખો ભોગવતા થકા પુનઃ પુનઃ ભવના અંધકારમાં ભમે છે. ભયંકર દુર્ગતિમાં ઉપજ્યા થકા તેઓ મનુષ્યભવમાં કેવી સ્થિતિને પામે છે ? દીર્ઘ સમયની દરિદ્રતા, પરવશતા, લક્ષ્મી અને ભોગથી રહિતતા, અસૌખ્ય (મિત્રરહિતતા), શરીરનું રોગીપણું, કુરૂપતા, વિરૂપતા, સ્પર્શની કર્કશતા, આનંદરહિતતા, છિદ્રયુક્ત શરીર, કાન્તિ-રહિત દેહ, વિફળ-અવ્યક્ત ભાષા, સંસ્કાર-સન્માનરહિ-તતા, દુર્ગંધી શરીર, ચેતનરહિતતા, દુર્ભગતા-અનિષ્ટતા, અસુંદરતા, કાગડા જેવો સ્વર, ધીમો અને ફાટેલો (અપ્રિય લાગે તેવો) સ્વર, વિહિંસા (તુચ્છકારનો ભય), મૂર્ખતા, બહેરાપણું, મૂગાપણું, ગુંગણાપણું, અળખામણી ભાષા, વિકૃત ઇંદ્રિયો, નીચ જાતિનું સેવન, લોકનિંદા, સેવકપણું, હલકા લોકોનું દાસત્વ, દુર્બુદ્ધિ, લોકશાસ્ત્ર (સામાન્ય નીતિશાસ્ત્ર)-વેદશાસ્ત્ર-અધ્યાત્મશાસ્ત્ર-સમયશાસ્ત્ર (આર્હત શાસ્ત્ર)ની સમજણથી રહિતપણું, ધર્મબુદ્ધિથી રહિતતા : આ બધુંય પૂર્વ ભવમાં કરેલા મૃષાવાદના કર્મરૂપી અગ્નિથી

દાઝેલા મનુષ્યો પામે છે. અછતું–ખોટું બોલનારા પાપી જનો અપમાન, નિંદા, ચાડી, મિત્રભેદ અને માતા–પિતા–બાંધવ–સ્વજન–મિત્ર ઈત્યાદિ તરફનાં અનેક પ્રકારનાં આળ–દૂષણ–ને પામે છે. આ આળ–દૂષણ મનને અણગમતાં, હૃદય–મનને દુઃખકારક, જીવતા સુધી ન ઊતરે તેવાં હોય છે. અનિષ્ટ–કઠોર–આકરાં વચનો સાંભળવાં, તર્જના–નિર્ભર્ત્સના થવી, દીન વદન, કંગાલ મન, હલકું ભોજન, હલકાં વસ્ત્ર, કુવાસ ઈત્યાદિ વડે કલેશ પામતા એ પાપી જનોને સુખ કે શાન્તિ પ્રાપ્ત થતા નથી. એવાં અત્યંત વિપુલ દુઃખો એ મૃષાવાદી સેંકડો ગમે ભોગવે છે. મૃષાવાદનો ફળવિપાક આ લોકમાં અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ, બહુ દુઃખ, મહા ભય, બહુ કર્મરૂપી મેલને ઉપજાવે છે અને તે કર્મનાં ફળ આકરાં, રૌદ્ર, કઠોર, અશાતાજનક, હજારો વર્ષે પણ ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટે તેવાં છે

એ પ્રમાણે સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્ર, મહાત્મા શ્રી મહાવીર ભગવાન બીજા અધ્યયનને વિષે મૃષાવાદના ફળ-વિપાકને કહે છે. મૃષાવાદ કેવો છે? મૃષાવાદ તોછડો છે, ચપલ પુરૂષો તે કરે છે; વળી તે ભયંકર, દુઃખકર, અપયશકારક, વૈરકારક, રતિ–અરતિકારક, રાગ–દ્વેષકારક, મનઃકલેશકારક, માયા–કપટને ઢાંકનાર, અતિ દ્રોહકારક, નીચ જનથી સેવિત, સૂગરહિત, અપ્રતીતિકારક, સુમાધુથી નિંદ્ય, પરપીડાકારક, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ લેશ્યાથી યુક્ત, દુર્ગતિ-કારક અને દુર્ગતિવર્ધક, વારવાર જન્મ–મરણના કારણરૂપ, ઘણા કાળથી પરિચિત, પરંપરાથી ચાલ્યો આવતો અને દુઃખે કરી અંત પામી શકાય તેવો છે.

અધ્યયન ૩ જું

અદત્તાદાન (ચૌર્યકર્મ)

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું અદત્તાદાન વિષે ત્રીજું અધ્યયન સંભળાવું છું.

અદત્ત એટલે નહિ આપેલી એવી વસ્તુનું હરણ કરવું. તે (સામા માણસને) ચિત્તનો સંતાપ–મરણ–ભય–ત્રાસ ઉપજાવનારૂં, પરધનને વિષે ગૃદ્ધપણું ઉપજાવનારૂં, લોભનું મૂળ, અર્ધ રાત્રિએ (ચોરી કરીને) પર્વતાદિ વિષે સંતાવું પડે તેવું છે. જેમની તૃષ્ણા છેદાઈ નથી તેઓને તે (અદત્તાદાન) અધોગતિના પંથની યાત્રા કરાવનારૂં, અપકીર્તિ કરનારૂં અને અનાર્યનું આચરણ છે. (પરગૃહમાં પ્રવેશવા માટેના) છિદ્રને તથા (ચોરી કરવાના અનુકૂળ) અવસરને જોનારો, કષ્ટ તથા રાજા તરફના ઉપદ્રવને નોતરનારો, ઉત્સવમાં મગ્ન થએલા–પ્રમાદવંત–ઉંઘનારા–એવા લોકોને ઠગનારો, વ્યગ્ર કરનારો, મારનારો અને અનુપશાંત સ્વભાવવાળો, એવા માણસને ચોર માનવો.

અદત્તાદાનનું સ્વરૂપ.

(એ અદત્તાદાન કેવું છે?) દયારહિત, રાજપુરૂષોથી અટકાવાયેલું, સાધુજનોથી સદા નિંદિત, પ્રિયજન–મિત્રજન વચ્ચે ભેદ–અપ્રીતિને કરનારૂં, રાગદ્વેષને પુષ્ટ કરનારૂં, ઘણા લોકોને વિષે લડાઈ, મારામારી, રાજ્યો વચ્ચેનો કલહ, કલેશ, કંકાસ, હિંસા ઈત્યાદિને કરાવનારૂં, દુર્ગતિમાં પાડ-

નારૂં, દુર્ગતિને વધારનારૂં, જન્મ-મરણને વધારનારું, ઘણા કાળનું સેવેલું, હમેશાં સાથે ચાલ્યું આવનારૂં અને દુઃખે અંત પામી શકાય તેવું એ અદત્તાદાન છે.

અદત્તાદાનનાં નામ.

એ અદત્તાદાનનાં ગુણનિષ્પન્ન ત્રીસ નામ છેઃ—(૧) ચોરવું, (૨) પરકા ધનને હરવું, (૩) નહિ આપેલી વસ્તુ લેવી, (૪) ક્રૂર કાર્ય કરવું, (૫) પારકા દ્રવ્યનો લાભ લેવો, (૬) અસંયમ, (૭) પરધનમાં ગૃદ્ધ થવું, (૮) લોલુપી થવું, (૯) તસ્કરપણું, (૧૦) અપહરણ કરવું, (૧૧) પરધન હરવામાં હાથચાલાકી કરવી, (૧૨) (ચોરી રૂપ) પાપકર્મ કરવું, (૧૩) ચૌર્ય ભાવ, (૧૪) હરવું અને ધનની હાનિ કરવી, (૧૫) પરધનને લેવું, (૧૬) પરધનને છીનવી લેવું, (૧૭) અપ્રતીતિજનક કાર્ય, (૧૮) પરને પીડાજનક કાર્ય, (૧૯) પરધન લેવા માટેનો ઉદ્યમ, (૨૦) સંતાડવું, (૨૧) વિશેષ પ્રકારે કરીને છુપાવવું, (૨૨) કૂડા તોલ, (૨૩) કુળને કલંક લગાડવું, (૨૪) પરદ્રવ્યનો અભિલાષ કરવો, (૨૫) (રાજા તરફથી કષ્ટ આવે ત્યારે) દીનતા દર્શાવવી, (૨૬) વિનાશકારક વ્યસન, (૨૭) પરધનની અભિલાષા અને મેળવેલા ધન માટેની મૂર્છા, (૨૮) પામેલા ધનની તૃષ્ણા અને નહિ પામેલા ધનની વાંચ્છના, (૨૯) કર્મને ઢાંકવા માટે માયા કપટ, (૩૦) પારકી નજર ચુકાવીને ચોરી કરવીઃ એ પ્રમાણે અદત્તાદાનનાં ૩૦ નામ છે, અને તે ઉપરાંત અદત્તાદાનના દુષ્ટ કર્મનાં બીજાં અનેક નામો જાણવાં.

ચૌર્યકર્મ કરનારાઓ.

હવે ત્રીજા દ્વારમાં ચોરીનું કર્મ કોણ કરે છે તે દર્શાવે છેઃ–ચોર, તસ્કર, પરદ્રવ્યહારક, ચોરીના ધંધાદારીઓ, ચોરી કરવાની તક સાધનારા, ચોરી કરવામાં હિંમતબાજ, તુચ્છ આત્મા, અતિ અસંતોષવાળા, લોભગ્રસ્ત, વચનના આડંબરથી બીજાને ઠગનાર, માયા-પ્રપંચકારક, પરધનને વિષે આસક્ત, સામે થઇને મારનાર, કરજ લઇને ન ચૂકવનાર, બોલ્યું નહિ પાળનારા, રાજાએ (ચોરીના કામને કારણે) દેશનિકાલ કરેલા, જ્ઞાતિ બહાર કરેલા, જંગલને બાળનાર, ગ્રામઘાતક, નગરના ઘાતક, પંથના ઘાતક, છાની રીતે ગામ બાળનાર, તીર્થ જતા જાત્રાળુઓને મારનારા, હાથચાલાકી કરનારા, બીજાને છેતરીને ચોરી કરનારા, જુગારી, માંડવીના રખવાળ, સ્ત્રી ચોર, પુરૂષ ચોર, ખાતર પાડનારા, ગંઠીછોડા, સામા માણસને મારીને ધન હરનારા, ઠગારા, હઠ કરીને ધન લેનારા, સામા માણસને બહુ માર મારીને લૂંટનારા, છૂપા ચોર, ગાયો ચોરનારા, ઘોડા ચોરનારા, દાસી ચોરનારા, એકલા ચોરી કરનારા, ચોરને સંતાડનારા, ચોરને ભોજનાદિ આપે–પહોંચાડે તેઓ, ચોરની પાછળ છાના રહેનારાઓ, સાથનો ઘાત કરનારા, વિશ્વાસનાં વચન બોલી ધન લેનારા, બીજાને મોહ પમાડવા વિશ્વાસનાં વચન બોલનારા, રાજનિગ્રહથી લૂંટનારા (બહારવટીયા), એ રીતે ચોરી અને પરધનનું હરણ કરવાની બુદ્ધિના ભેદે કરીને અદત્તાદાન લેનારાઓ અનેક પ્રકારના છે.

પરધનલોભી રાજાઓ.

વળી પારકા દ્રવ્યને વિષે જેઓ અવિરતિ છે (જેમને પચ્ચખાણ નથી), જેઓ અત્યંત સમર્થ છે અને પરિગ્રહવાળા છે, તેવા રાજાઓ પારકા ધનને વિષે આસક્ત હોઈ, પોતાના દ્રવ્યને વિષે અસંતુષ્ટ રહ્યા થકા, બીજા રાજાઓના દેશનો વિનાશ કરે છે. તેઓ પારકા ધનને વિષે લોભાઈને હાથી ઘોડા રથ પાયદળ એવી ચતુરંગી સેના સહિત અને નિશ્ચયવાળા–યુદ્ધમાં શ્રદ્ધાવાળા પ્રધાન સુભટો સહિત, "હું પહેલો લડવા જઉં" એવા અહંકાર સહિત પ્રયાણ કરીને પદ્મવ્યૂહ, શકટવ્યૂહ, સૂચિવ્યૂહ, ચક્રવ્યૂહ, ગરૂડવ્યૂહ ઇત્યાદિ વ્યૂહોમાં સૈન્યની સ્થાપના કરે છે અને સામાના લશ્કરને પોતાના લશ્કરથી ઘેરી લે છે તથા હારેલાના ધનને હરી લે છે. બીજા યોદ્ધાઓ રણભૂમિને મોખરે પોતાની મેળે જઈને સંગ્રામમાં પ્રવેશ કરે છે. (આ યોદ્ધાઓ સંગ્રામમાં કેવી રીતે જાય છે તે કહે છે). તેઓ કવચ આદિને સજ્જ કરે છે, તૈયાર થાય છે, માથે વસ્ત્રનો સખત પટ ભીડીને, હાથમાં શસ્ત્રો તથા તલવાર ધારણ કરીને, દેહ ઉપર લોહમય બખ્તર પહેરે છે, ચામડાના કવચથી શરીરને ઢાંકે છે, લોહનો કંચુવો પહેરે છે, કાંટાવાળું કવચ પહેરે છે, તીરનાં ભાથાં છાતી ઉપર ગળા સાથે ઉભાં બાંધે છે, રણમાં જવાને માટે પોતાને હાથે શસ્ત્રાસ્ત્રોની વિશેષ રચના કરે છે, કઠોર ધનુષ્યને હર્ષપૂર્વક હાથમાં ધારણ કરે છે, અતિ તીખાં બાણનો વરસાદ વરસાવે છે, વરસાદની ધારાની પેઠે બાણોની પ્રચંડ વૃષ્ટિથી

છવાયેલા માર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. વળી આકાશમાં અનેક ધનુષ્ય-બાણ-તલ્વારો-ત્રિશૂળો-બરછીઓ ઉછળી રહી છે તેમાં યોદ્ધાઓ ડાબે હાથે ઢાલ લઈને, મ્યાનમાંથી જળહળતી તલવારો બહાર કાઢીને પ્રહાર કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે. ભાલાં, બાણ, ચક્ર, ગદા, કોહાડા, મૂશળ, હળ, ત્રિશૂળ, લાકડી, ભીંડીમાલ (એક જાતનું છરા જેવું હથિયાર), મોટા ભાલા, પટ્ટીશ, ચામડે વીંટેલો પત્થર, ઘણ, મુઠ્ઠી પ્રમાણ પાષાણ, મુદ્દગર, ભોગળ, ગોફણના ગોળા, ટક્કર, ભાથાં, કુવેણી (મગધ દેશનું એક જાતનું શસ્ત્ર), આસનરૂપી શસ્ત્ર, તલ્વાર, ઈત્યાદિ જળહળતાં શસ્ત્રો શત્રુ પ્રત્યે તેઓ ફેંકે છે ત્યારે આકાશ વીજળીના પ્રકાશની પેઠે કાન્તિમાન બને છે. વળી રણભૂમિને વિષે શંખ, ભેરી, દુંદુભિ, તૂરીના સ્પષ્ટ ધ્વનિથી અને પડહ વાગવાથી જે ગંભીર શબ્દો થાય છે તેથી શૂરાઓ હર્ષિત થાય છે અને એ ભયંકર અવાજથી કાયરો બીહે છે. હાથી, ઘોડા, રથ, સુભટ ઉતાવળે ચાલવાથી જે રજ ઉડે છે તેનાથી છવાયલા અત્યંત અંધકારથી કાયર જનોનાં નેત્ર અને હૃદય આકુળવ્યાકુળ બની જાય છે. શિથિલપણે કરીને ચંચળ એવા શિખરવાળા મુકુટો, કિરિટો, કુંડલો, નક્ષત્રમાળા (કંઠમાં પહેરવાનું આભરણ)થી શોભતા અને વિજયધ્વજ, વૈજયન્તી પતાકા, વીંઝાતા ચામર તથા છત્રોવાળા (સુભટો) પણ ગહન અંધકારમાં ડૂબી જાય છે. ઘોડાનો હણહણાટ, હાથીનો ગુલગુલાટ, રથનો ઘણઘણાટ, પાયદળ લશ્કરનો "હર-હર" એવો ધ્વનિ, ખભા ઉપર ભુજાનો થાપોટો, સિંહના જેવો

નાદ, દાંત પીસીને કરેલો સીત્કાર, દીન સ્વર, સિંધુડા રાગ જેવો આનંદ શબ્દ, કંઠમાંથી કાઢેલો ધ્વનિ, મેઘના જેવી રૌદ્ર ગર્જના, એકી સાથે હસવાનો તેમજ રોષનો થતો કકળાટ, એવા પ્રકારનો કોલાહલ યુદ્ધભૂમિમાં થઇ રહે છે. અતિ ક્રોધથી સુભટોનાં વદન રૌદ્ર–બીહામણાં બની જાય છે, તેઓ દાંતે કરીને નીચેના ઓઠને કરડે છે, અને દૃઢ પ્રહાર કરવાને તેમના હાથ સાવધાન બને છે. અતિ ક્રોધવશતાથી તેમનાં ફાટેલાં નેત્રો અત્યંત લાલ બની જાય છે. વૈરદૃષ્ટિથી અને ક્રોધની ચેષ્ટાથી તેમને કપાળમાં ત્રિવલી (ત્રણ રેખાઓ) પડે છે અને ભ્રૂકુટી વાંકી બની જાય છે. શત્રુને મારવાના અધ્યવસાયે કરીને હજાર–હજાર મનુષ્યનું બળ–પરાક્રમ તે સુભટોના શરીરમાં સ્ફુરાયમાન થાય છે. વેગવાન ઘોડાઓ જોતર્યા છે એવા રથ ઉપર બેસીને દોડતા જોદ્ધાઓ આવીને દક્ષતાપૂર્વક પ્રહાર કરીને જીતે છે અને તેઓ હર્ષે કરીને બેઉ હાથને ઉંચા કરતા અટ્ટ હાસ્ય કરે છે તથા અનેક માણસો કકળાટ કરે છે. આયુધ, ઢાલ અને બખ્તરથી સજ્જ થએલા ગર્વિષ્ટ તથા પ્રપંચી યોદ્ધાઓ વૈરીના હાથીઓને મારવા અથવા હાથ કરવા ઇચ્છતા સામસામા લડી પડે છે, અને યુદ્ધકળાનો ગર્વ ધરાવનારાઓ મ્યાનમાંથી તલવાર કાઢીને ક્રોધપૂર્વક શિઘ્ર ગતિથી મોખરે આવી પ્રહાર કરી વૈરીના હાથીની સૂંઢને તથા વૈરીના હાથને છેદે છે; બાણના સખ્ત પ્રહારથી ઘવાયેલા અને બીજાં હથીયારોથી છેદાયલા એવા હાથી વગેરેના વહેતા રૂધિરથી રણભુમિના માર્ગો પર ચીકણો

કાદવ થઈ રહ્યો છે; જેને પાસામાં વાગેલા ઘાથી રૂધિર સવે છે અને આંતરડાં બહાર નીકળી ગયાં છે એવા યોદ્ધાઓ વિકળ બનીને તરફડે છે, મર્મસ્થાને વાગેલા સખ્ત ઘાથી મૂર્છિત થઈને ભૂમિપર રોળાય છે અને નિશ્ચેષ્ટ પડયા છે. રણભૂમિમાં કરૂણાજનક વિલાપના સ્વરો સંભળાય છે, મરણ પામેલા યોદ્ધાઓ, ભમતા ઘોડા, મત્ત થએલા હાથી, ભયભીત થએલા મનુષ્યો, મૂળમાંથી ભાગી ગએલી ધ્વજા પતાકાઓ, ભાગેલા રથ, માથું કાપી નાંખેલા હાથીનાં કલેવરો, હથીયારો, આભરણો અને ઘરેણાં ઈત્યાદિ વિખરાયલાં પડયાં છે મસ્તક વિનાનાં ધડો નાચી રહેલાં છે, ભયંકર કાગડાનાં અને મુડદાંઓમાં લોલુપી બનેલાં ગીધનાં ટોળાં ભમતાં હોવાથી ગાઢ અંધકાર છવાઈ રહ્યો છે; પૃથ્વીને કંપિત કરનારા દેવો જેવા રાજાઓ પ્રત્યક્ષ સ્મશાન જેવા અત્યંત ભયકંર બીહામણા અને કષ્ટે કરી પ્રવેશ કરી શકાય તેવા સંગ્રામના ગહન સ્થાનમાં પારકા ધનની વાંચ્છના કરીને પ્રવેશ કરે છે.

પરધન હરનારા ચોરો.

બીજા પગપાળા ચોરના સમૂહ, ચોરના ટોળાને પ્રવર્તાવનાર સેનાપતિ, અટવીના વિષમ પ્રદેશમાં રહેનારા, કાળા–લીલા–રાતા–પીળા અને સફેદ એવા સેંકડો પ્રકારના ચિન્હપટ બાંધનારાઓ ધનના લોભથી પારકા દેશને હણે છે.

ચાંચીયા.

(હવે સમુદ્રના ચોરોની વાત કહે છે). રત્નાકર સમુદ્ર જે હજારો તરંગોની માળાથી ઉછળી રહ્યો છે તેમાં

આકુળ-વ્યાકુળ થએલું વહાણ ડોલે છે તથા તેમાંના મુસાફરો (વહાણમાં પાણી દાખલ થઈ જવાના ભયથી) કકળાટ કરે છે. પાતાળકલશમાં રહેતા વિપુલ વાયુના વેગથી ઉછળતા સમુદ્રનાં પાણીના કણથી અંધકાર છવાઇ ગયો છે. વાયુએ કરી વિક્ષુબ્ધ થએલા પાણી સાથે અત્યંત ઉજળાં ફીણ ઉડવાને લીધે સમુદ્રના અટ્ટ હાસ્યનો ભાસ થાય છે. પાણીનાં મોજાં ત્વરિત ગતિએ સર્વ દિશાએથી આવીને વાયુથી ક્ષુબ્ધ થતા કાંઠાની સાથે અથડાય છે. ક્ષુબ્ધ થએલો જળસમૂહ આગળ વહે છે અને કાંઠા પર અથડાતાં પાછો પોતાને સ્થાનકે વળે છે. ગંગાદિ મહા-નદીના વેગવાળા પાણીના પ્રવાહથી જે ભરાય છે, અત્યંત ગંભીર હોઇ જેનું ઉંડાણ જાણી શકાતું નથી, જેમાં પાણીના મોટા વમળ પડે છે, ઉંડા પેસે છે, ઉંચા ઉછળે છે અને નીચે પડે છે, જે એટલી ઉતાવળી ગતિએ જાય છે કે અતિ કઠોર સ્પર્શથી અથડાઈ એ પ્રચંડ વ્યાકુળ થએલા પાણીના ભાગ થઈ જાય છેઃ તેવા તરંગ અને કલ્લોલથી વ્યાપ્ત સમુદ્રમાં મોટા મગરમચ્છ, કાચબા, મહોરગ (મચ્છની જાત), સુસુમાર, હિંસક જળચર પ્રાણી ઈત્યાદિ માંહોમાંહે પ્રહાર કરવાને ધસે છે અને તેવાં અસંખ્ય ભયંકર જળચરો પાણીના સમૂહમાં કાયર જનોના હૃદયને કંપાવે છે, ભયંકર શબ્દે કરીને ઘણો ભય ઉપજાવે છે. ઉપદ્રવના ઠામરૂપ, ત્રાસ ઉપજાવનાર, આકાશની પેઠે પાર ન પમાય તેવો, આલંબનરહિત, ઉત્પાતથી ઉત્પન્ન થએલા પવનના યોગથી અત્યંત વેગવાળાં તથા ઉપરાઉપરી ઉછળતાં તરંગોથી યુક્ત, ગર્વયુક્ત, અતિ વેગ-

વાળો, દૃષ્ટિમાર્ગને આચ્છાદતો, કોઇ સ્થળે ગંભીર, કોઈ સ્થળે વિસ્તીર્ણ, (મેઘની પેઠે) ગાજતો, ગુંજારવ કરતો, કડાકા કરતો (આકાશમાંના કડાકાની પેઠે), કોઇ ભારે પદાર્થ પડવાથી થતા અવાજના જેવો ધ્વનિ કરતો, લાંબા કાળ સુધી દૂરથી સંભળાતો એવો ગંભીર ઘુઘવાટ કરતો સમુદ્ર છે અને તેમાં મુસાફરી કરનારાઓના માર્ગમાં કોપિત થએલા યક્ષ, રાક્ષસ, કુષ્માંડ, પિશાચ વગેરે હજારો ઉપસર્ગો તથા ઉત્પાત ઉત્પન્ન કરે છે, અને તેમનો માર્ગ અવરોધે છે. તે વ્યંતર દેવોને શાન્ત કરવાને માટે વહાણવટીઓ બલિદાન, હોમ, ધૂપ, રૂધિરનું બલિદાન, પૂજન–અર્ચન, વગેરે કરવામાં યત્નશીલ રહે છે. સઘળા યુગના અંતિમ યુગ (પ્રલયકાળ) સરખી ઉપમાને યોગ્ય સમુદ્રનો અંત બહુ દુષ્કર છે. ગંગાદિક મહાનદીનો સ્વામી (સાગર) અત્યંત ભયંકર દેખાય છે. દુઃખે સેવાય તેવો, જેમાં પ્રવેશવું દુષ્કર છે તેવો, દુઃખે ઊતરી શકાય તેવો, દુઃખે આશ્રય લઇ શકાય તેવો અને ખારા પાણીથી ભરેલો, એવા સમુદ્રમાં ઉંચા કરેલા કાળા સઢવાળા, ઉતાવળે ચાલે તેવા, વહાણમાં બેસીને, દૂર દૂર જઈને, પરદ્રવ્યને હરનારા, અનુકંપારહિત તથા પરલોકના ભયથી રહિત ચોર લોકો વહાણવટીઓના વહાણને ભાગે છે અને તેમને લૂંટે છે.

ચોરીનાં સંકટ.

ગામ, આગર, નગર, ગામડું, કબડ, મંડપ, દ્રોણમુખ (જળ–થળનો માર્ગ), પાટણ, આશ્રમ, વણિકાવાસ, દેશ ઇત્યાદિમાં રહેતા ધનિક લોકોને ચોર લોકો હણે છે. કઠણ

હૈયાના અને નિર્લજ્જ ચોર લોકો બીજાઓને લૂંટે છે અને ગાયોને ઉપાડી જાય છે. એ દારૂણ મતિવાળાઓ અને દયારહિત ચોરો પોતાનાઓને પણ હણે છે, ઘર ફોડીને ખાતર પાડે છે, ઘરમાં રાખેલું–દાટેલું ધન–ધાન્ય–દ્રવ્ય ચોરી જાય છે. વળી તેવા નિર્દય ચોરો દેશના લોકોને મારે છે–કૂટે છે. પારકું દ્રવ્ય હરવાની આખડી વિનાના અને અણદીધું દ્રવ્ય લેવાની મતિવાળા લોકો પરદ્રવ્યની શોધ કરવાને કાળે અને અકાળે ઠેર ઠેર ભટકે છે. ચિતાઓમાં બળતાં રૂધિરાદિથી ભરેલાં મુડદાંને કાઢીને, રૂધિરથી ખરડેલાં મુખવાળી ડાકણો તે મુડદાંને ખાય છે તથા તેમાંનું લોહી પીએ છે, એવા ભયંકર શ્મશાનમાં કે જ્યાં શિયાળીયાં ભયાનક શબ્દ કરે છે, ઘુવડો ઘોર ઘુઘવાટ કરે છે, પિશાચો અપ્રકટ રહીને કહકહાટ કરે છે તથા અટ્ટ હાસ્ય કરે છે, એ પ્રકારે બીહામણા–અરમણીય, અતિ દુર્ગંધયુક્ત અને સૂગ ઉત્પન્ન કરે તેવા શ્મશાનમાં, વનમાં, સૂના ઘરમાં, પત્થરની ખાણોમાં, માર્ગની વચમાં આવતા હાટાદિમાં, પર્વતની ગુફામાં, સિંહાદિ હિંસક જાનવરોના નિવાસવાળાં વિષમ સ્થાનોમાં, કલેશ પામતા, ટાઢતાપથી સુકાયલા શરીરવાળા તથા કાંતિરહિત બનેલા ચોર લોકો નરક–તીર્યંચના ભવમાં ભોગવવાં પડતાં દુઃખોની પરંપરાને અને (ચોરીનાં) પાપકર્મોને એકઠાં કરે છે. મિષ્ટ ભોજન અને પાણી જેને દુર્લભ છે અને જે ભૂખ તથા તરસથી દુઃખ પામે છે, તે ચોર લોકો માંસ, મુડદાલ માંસ, કંદ મૂળ અને જે કાંઈ મળે તેનો આહાર કરી લે છે અને ઉદ્વિગ્ન તથા ભયથી ધડકતા

તથા આશ્રયરહિત સ્થિતિમાં વનમાં વાસ કરી રહે છે. વન સેંકડો સર્પોથી વ્યાપ્ત હોઇને ભયની આશંકાવાળા તથા અપયશકારી ભયંકર ચોર લોકો "કોનું ધન હરૂં?" "આજેજ દ્રવ્ય હરૂં" એમ એકઠા થઇને ગુપ્ત મંત્રણા કરે છે. ઘણા લોકોના કાર્યકરણમાં વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરનારા, મદમત્ત-પ્રમાદી-સૂતેલા-વિરામ કરતા-એવાનાં છિદ્ર જોઈ અવસરે હણનારા અને કષ્ટ તથા ઉત્સવને સમયે ચોરીકરવાની બુદ્ધિવાળા ચોર લોકો, નહોરવાળાં જાનવરોની પેઠે લોહીની અભિલાષા રાખતા ભમ્યા કરે છે. રાજાની મર્યાદાને લોપનારા, સારા માણસોથી નિંદાયલા, પોતાનાં કર્મે કરીને પાપકર્મના કરનારા, અશુભ પરિણામવાળા, દુઃખ ભોગવનારા, હમેશાં અસમાધિયુક્ત તથા મેલા મનવાળા, ઇહલોકમાં ક્લેશને પામનારા તથા પરદ્રવ્યને હરનારા મનુષ્યો સેંકડો દુઃખોને પામે છે.

ચોરીનાં ભયાનક ફળ.

કેટલાકો પારકા દ્રવ્યને શોધતાં રાજપુરૂષોથી પકડાય છે ત્યારે તેમને માર પડે છે, બંધાય છે, અટકમાં રખાય છે, તુરત નગરમાં ફેરવાય છે અને તેને કોટવાળને સોંપવામાં આવે છે. કોટવાળ તેને ફોસલાવીને મીઠે વચને મનાવે છે, (અને જો તે ન માને તો) તેને આમળેલા વસ્ત્રના ગોલીટાના પ્રહાર મારવામાં આવે છે, નિર્દય કોટવાળ કઠોર વચને તેની તર્જના કરે છે, તેનું ગળું પકડીને ફેંકે છે; એવી રીતે દીન બની ગએલાઓને કેદખાનામાં દાખલ

કરવામાં આવે છે, જે કેદખાનું નરક સરખું છે. ત્યાં પણ રખેવાળના પ્રહારો, અગ્નિના ડામ, તિરસ્કાર, કડવાં વચન, ભયંકર ધમકી ઇત્યાદિથી લાચાર થવું પડે છે. વળી ત્યાં પહેરવાનાં વસ્ત્રો ખેંચી લેવામાં આવે છે, પહેરવાનાં વસ્ત્રો મેલાં અને કકડે કકડે સાંધીને બનાવેલાં મળે છે, અને કોટવાળને લાંચ આપીને પણ તેની પાસેથી વસ્ત્રાદિની વધુ સગવડ તે કેદ પુરાયલાઓ માંગે છે. કોટવાળના પહેરેગીરો તેમને નાના પ્રકારના બંધને બાંધે છે. તે બંધનો કેવાં છે? લાકડાની હેડ, લોખંડની બેડી, વાળની રાશ–દોરડું, કુદંડક (લાકડાના દંડને છેડે બાંધેલું દોરડું), ચામડાનું દોરડું, લોહની સાંકળ, લોઢાની હાથબેડી, ચામડાના પાટા, પગની ડામણ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ઉપજાવનારાં બંધને કરી તેમને કોટવાળના પહેરેગીરો માત્ર સંકોડાવીને અને અંગોપાંગ મરડીને બાંધે છે. એ મંદપુણ્ય જીવોને કાષ્ટયંત્રમાં, કમાડ વચ્ચે અને લોહપિંજરમાં ઘાલી મારે છે, ભોંયરામાં પૂરે છે, અંધારા કૂવામાં ઉતારે છે, ખીલા–ધૂસરાં અને (રથનાં) પૈડાં સાથે મજબૂત બાંધે છે, થાંભલા સાથે બાંધે છે, ઉંધે માથે બાંધે છે, એ પ્રકારે પીડા ઉપજાવતાં તેમને મારે-છે. વળી તેમની ગરદન મરડીને નીચી વાળીને માથાને છાતી સાથે બાંધે છે, તેમને ધૂળમાં દાટે છે, તેમના ફડકતા અને નીસાસા નાંખતા હૃદયને-છાતીને ભીંસીને બાંધે છે, તેમના માથાને ચામડાથી વીંટે છે, તેમની જાંગને ચીરે છે, કાષ્ટયંત્રે કરીને તેમના ઘુંટણને બાંધે છે, તપાવેલા લોહના સળીયાથી ડામ

દે છે, સોય ઘોંચે છે, લાકડાની પેઠે છોલે છે, એ પ્રમાણે તેમને પીડા ઉપજાવે છે; ખાર, લીંબડો, મરચાં વગેરે તેમના નાકમાં ઘાલે છે : એમ સેંકડો પ્રકારનાં કષ્ટો તેમને પમાડવામાં આવે છે. છાતી ઉપર મોટું લાકડું મૂકીને તેમને કષ્ટ આપવામાં આવે છે, પછી લાકડાને આઘું પાછું કરીને તે વડે તેમનાં હાડ-પાંસળાં ભાગવામાં આવે છે. વળી તેમને ગળે બાંધે છે, લોહના દંડ વડે છાતી, પેટ, ગુદા, પૂંઠ ઉપર પ્રહાર કરી તેમને પીડે છે, હૃદયને મર્દે છે, અને તેમનાં અંગોપાંગને ભાગી નાંખે છે. ઉપરીના હુકમથી કેટલાક સેવકો નિરપરાધીને પણ શત્રુભાવથી જમની પેઠે પીડે છે. તે મંદભાગી અદત્તનું હરણ કરનારાઓને ચપેટા મારે છે, ચામડાના દોરડાથી મારે છે, લોહના સળીયાથી મારે છે, નાના-મોટા ચામડાના ચાબૂકથી મારે છે, નેતરની સોટીથી મારે છે : એ પ્રકારે સેંકડો પ્રહારથી અંગોપાંગે માર સહન કરતા બાપડાઓ લબડી ગએલી ચામડીવાળા અને ઘાણી પીડા પામતા છતાં ચોરીના પાપને છોડતા નથી. અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્ર કરીને માર પડવાની, લોહમય બેડીના બંધને ગાત્ર બંધાવાની અને લંગાવાની, શરીરની હાજત બંધ કરવાની ઈત્યાદિ બહુવિધ વેદના એ પાપી જનો પામે છે. એ રીતે મોકળી ઈંદ્રિયોવાળા, વિષયાસક્ત, અતિ મોહમુગ્ધ, પરધનમાં લુબ્ધ, સ્પર્શેન્દ્રિયના વિષયમાં અને સ્ત્રીમાં તીવ્ર આસક્તિવાળા, સ્ત્રીના રૂપ-શબ્દ-રસ-ગંધમાં મનોવાંછનાવાળા, ભોગની તૃષાવાળા અને ધન હરવામાં આનંદ માનનારા, એ બધા ચોરી કરવાના ફળના

અજાણ માણસોને રાજાના સેવકોની પાસે લઈ જઈને તેમને સોંપવામાં આવે છે.

તે રાજસેવકો કેવા છે ? વધશાસ્ત્રના પાઠક, અન્યાયના વ્યસની, તેવાં કર્મો કરનારા, લાંચ લેનારા, કૂડ-કપટ કરનારા, વેશ-ભાષા બદલો કરનારા, માયા-કપટથી ઠગવામાં સાવધાન, અનેક પ્રકારે અસત્ય બોલનારા, પરલોકના વિચારથી વિમુખ, નરકગતિએ જનારા એ રાજકિંકરોની આજ્ઞાથી ચોર લોકોના દુષ્ટાચરણની સજા તુરત નગરમાં જાહેર કરવામાં આવે છે. નગરમાં ત્રણ માર્ગનો ચોક, ચાર માર્ગનો ચોક, અનેક માર્ગનો ચોક, રાજમાર્ગ, સામાન્ય માર્ગ હોય છે, તેની વચ્ચે નેતરનો સોટો, લાકડી, કાષ્ટદંડ, ડાંગ, દંડુકો, મૂઠી, લાત, પગની પાની, ઘુંટણ, કોણી વગેરેના પ્રહારે કરી ચોરના શરીરનાં ગાત્રો ભાંગવામાં-મર્દવામાં આવે છે. તે વખતે એ અઢાર પ્રકારનાં ચૌર્ય કર્મ કરનારાનાં અંગોપાંગ ભાગી જવાથી તેઓ પીડા પામે છે, કરૂણાજનક સ્થિતિમાં આવી પડે છે, તૃષાથી કંઠ-હોઠ-તાળવું અને જીભ સુકાઈ જવાથી પાણીની યાચના કરે છે, જીવવાની આશા નાશ પામે છે. એવા તૃષાતુર રાંક બાપડા પાણી પણ પામતા નથી, ત્યારે તે ચોર લોકોને કોઈ પાણી પાવા આવે તો રાજપુરૂષો તેમને પાણી પાતાં અટકાવે છે. કઠીન બંધને બાંધેલા, ક્રૂર રીતે પકડી રાખેલા, નાસી ન જાય તે માટે હાથે બાંધેલા, ટુંકું કપડું પહેરાવેલા, મારી નાંખવા માટેના નિશ્ચય રૂપે કંઠમાં રાતાં કરેણનાં ફૂલની

માળા દોરડાની પેઠે પહેરાવેલા, મરણના ભયથી શરીરે પરસેવાથી રેબઝેબ બનેલા જાણે કે શરીરે તેલ ચોપડયું હોય, રાખે ખરડેલા જેવા દેખાતા શરીરવાળા, ધૂળથી ભરેલા દેખાતા કેશવાળા જાણે માથે કસુંબો લગાડયો હોય, જીવવાની આશાથી રહિત બનેલા, વિકળપણે ડોલતા, હણવાને માટે લઇ જવામાં આવતા હોવા છતાં પ્રાણુ-શ્વાસોચ્છ્‌વાસ ઉપર પ્રીતિવાળા તે ચોર લોકોને તલ-તલ જેવા છેદ કરવામાં આવે છે, તેથી વહેતા લોહીથી તેમનું શરીર ખરડાય છે, તેમના માંસના નાના-નાના કકડા કરી તેમને ખવડાવે છે, પાપી જનો ચામડાના થેલામાં પત્થર ભરી તેમને મારે છે, વાયુની પેઠે ન અટકાવી શકાય તેવાં સ્ત્રીપુરૂષોનાં અને નગરજનોનાં ટોળાં તેમની સાથે તેમને જોતાં જોતાં ફરે છે. વધ કરવા માટે યોગ્ય વસ્ત્રો પહેરાવીને તેમને નગરની વચમાં ફેરવવામાં આવે છે. તે રાંક-દીન ચોર લોકોના વિનાશનો નિવારનાર કોઇ નથી, તેઓ શરણરહિત છે, અનાથ છે, બંધવરહિત છે, સ્વજનોથી ત્યજાયલા છે, આસપાસ જુએ છે (પોતાને કોઇ મુકાવનાર છે કે નહિ એવા ભાવથી જુએ છે), મરણના ભયથી ઉદ્વિગ્ન થએલા છે. તેમને વધસ્થાને પહોંચાડે છે, શળીએ ચડાવે છે, દેહને વિદારે છે, તેમનાં અંગોપાંગને કાપે છે, વૃક્ષની ડાળે બાંધે છે, ત્યારે તેઓ દીન વચને વિલાપ કરે છે. વળી કેટલાક ચોરોનાં ચાર અંગ (બે હાથ અને બે પગ) બાંધીને તેમને પર્વતની ટોચ પરથી નીચે ગબડાવે છે ત્યારે તેઓ બહુ ઉંચેથી પડવાથી વિષમ

પત્થર સાથે કુટાય છે. બીજાઓને હાથીના પગ હેઠળ ચગદવામાં–મર્દવામાં આવે છે. વળી પાપી અધિકારી જનો કેટલાક ચોરોનાં અઢારે અંગો ખંડિત કરે છે, કેટલાકને બુઠ્ઠા કોહાડે કરી મારે છે, કેટલાકના કાન–હોઠ–નાક કાપે છે, કેટલાકની આંખો–દાંત–વૃષણ–જીભને છેદે છે, કેટલાકના કાન તથા મસ્તક કાપી નાંખે છે, અને વધભૂમિ પર લઇ જઇને તલવારથી ટુકડા કરી નાંખે છે, કેટલાકને દેશપાર કરવામાં આવે છે, કેટલાકના હાથ પગ કાપી નાંખીને છોડવામાં આવે છે, કેટલાકને મૃત્યુ સુધી બાંધી મૂકવામાં આવે છે. કેટલાક પરદ્રવ્યહરણમાં લુબ્ધ લોકોને હાથ પગમાં બેડી પહેરાવીને કારાગૃહમાં પૂરી રાખવામાં આવે છે. એ પરદ્રવ્યહારી જનોને તેમનાં સ્વજનો ત્યજી દે છે, મિત્રો તેમનો તિરસ્કાર કરે છે, તેઓ નિરાશ બની જાય છે, અનેક લોકોના ધિક્કારના શબ્દોથી લજવાય છે, છતાં તે નિર્લજ્જ બની ગયા હોય છે. ક્ષુધાથી પીડાતા, તાપ–ટાઢની આકરી વેદના સહન કરતા, વિરૂપ મુખવાળા, કાન્તિહીન શરીરવાળા, અફળ ગએલા મનોરથવાળા, મેલથી ભરેલા દેહવાળા, દુબળા, ગ્લાનિ પામતા, ખોંખોં કરતા, કુષ્ટાદિ વ્યાધિ પામતા, ઉદરરોગથી પીડાતાં ગાત્રોવાળા, નખ–કેશ–દાઢી–મૂછ–રોમાદિ જેના વાંધેલા છે તેવા, પોતાના મળ–મૂત્રમાં રગદોળાતા ચોર લોકો ત્યાં જ–કારાગૃહમાં જ મૃત્યુને નહિ ઇચ્છતા છતાં મરણ પામે છે. પછી તેમના હાથ–પગ બાંધીને કારાગૃહમાંથી તેમને બહાર ઘસડી કાઢે છે અને ખાઇમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે, જ્યાં વરૂ,

કૂતરા, શિયાળ, ડુક્કર, બિલાડાંનાં ટોળાં, સાણસા સરખી ચાંચવાળાં પક્ષીઓનાં વૃંદ આવીને સેંકડો મુખો-ચાંચોએ કરીને એ ચોરોનાં મુડદાંનાં અંગોપાંગ ભેદીને ચુંથે છે. કેટલાકના દેહમાં કીડા પડે છે. લોકો તેમને અનિષ્ટ વચને કરી શ્રાપ દે છે અને "સારૂં થયું, ભલે એ પાપી મૂઓ," એમ બોલીને કેટલાક લોકો હર્ષિત થાય છે, અને મરી ગયા છતાં તે ચોર લોકો બીજાઓને લજ્જાના કારણ રૂપ બને છે.

પરધન હરનારાની દુર્ગતિ.

વળી મૂઆ પછી ઘણા વખત સુધી તેમનાં સ્વજનોને પણ તેઓ લજ્જાના કારણરૂપ બને છે. મરણ પામ્યા પછી તેઓ પરલોકમાં નરકને વિષે ઉપજે છે. અણગમતા નરકમાં બળતા અંગારાની ઉષ્ણ અને અતિશય શીત વેદના વગેરે સતત કષ્ટો અશાતા વેદનીય કર્મ ઉદય આવવાને લીધે તેઓ સેંકડો ગમે સહન કરે છે તે નરકથી નીકળીને વળી પાછા તીર્યંચ યોનિમાં ઉપજે છે અને ત્યાં પણ નરકના જેવી વેદનાઓ ભોગવે છે. પછી અનંત કાળે તે જીવો કદાચ મોટે કષ્ટે કરી મનુષ્યભવ પામે છે, તો પણ અનેક વાર નરકગતિમાં જઇને અને લાખો વાર તીર્યંચ-પણે જન્મીને પછી મનુષ્યપણું પામે છે. મનુષ્યપણે પણ તે જીવો અનાર્ય દેશમાં હલકા કુળમાં ઉપજે છે અને જો આર્ય દેશમાં ઉપજે છે તો લોકબાહ્ય એટલે વર્જવાયોગ્ય તીર્યંચ જેવા, ડહાપણરહિત અને કામભોગને વિષે

સદા અતૃપ્ત એવા ઉપજે, અને ત્યાં પણ નરકનાં આવર્તન બાંધે, ભવપ્રપંચે કરી જન્મ-મરણના ફેરા કરે, ફરી સંસારનાં આવર્તન બાંધે; ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનથી રહિત, અનાર્ય, ક્રૂર કર્મના કરનારા અને મિથ્યાત્વશાસ્ત્રના મતના આદરનારા બને. તેઓ એકાંત હિંસાની રૂચિવાળા કરોળીયાની જાળની પેઠે કર્મના આવરણથી વીંટાઈને દુઃખ ભોગવે. પોતાના આઠ પ્રકારના કર્મના તંતુઓના મજબૂત બંધને બંધાયલા હોઈ તેઓ પરિભ્રમણ કરે છે. એવી રીતે નરક-તીર્યંચ-મનુષ્ય અને દેવગતિરૂપ સંસારની પરિધિમાં તેઓ પરિભ્રમણ કરે છે.

સંસારસમુદ્ર.

એ સંસારસમુદ્રમાં જન્મ-જરા-મરણરૂપી ગંભીરપણું છે, દુઃખે કરીને પ્રક્ષુબ્ધ એવું ઘણું જળ છે, સંયોગ વિયોગરૂપી મોજાં ઉછળે છે, ચિંતાના પ્રસંગો ચોમેર પ્રસરી રહેલા છે, વધ-બંધનરૂપી મોટો કલ્લોલ વિસ્તરી રહ્યો છે, કરૂણાજનક શબ્દ-વિલાપ અને લોભનો કલકલ ધ્વનિ અતિશય સંભળાઈ રહ્યો છે, અપમાનરૂપ ફીણ ઉડી રહ્યું છે; તીવ્ર નિંદા, ઘણા રોગોની નિરંતર વેદના, પરાભવ તથા પતન, નિષ્ઠુર વચન, નિર્ભર્ત્સના, એ બધાંને ઉપજાવનાર કઠોર કર્મરૂપી પાષાણે કરીને જેને વિષે તરંગો ચાલી રહેલા છે; સદા મરણભયરૂપી પાણીની સપાટી જેમાં રહેલી છે, ચાર કષાયરૂપી પાતાળકલશોથી વ્યાપ્ત, લાખો ભવરૂપી પાણીના સમૂહનો જ્યાં અંત નથી, જે ઉદ્વેગકારક છે, જેનો પાર પામી

શકાતો નથી, મોટા ભયને ઉપજાવનાર છે, બીહામણો છે, પરિમાણુરહિત છે, જે મહેચ્છા અને મેલી બુદ્ધિરૂપ વાયુ-વેગથી ઉછળે છે, આશા–પિપાસારૂપ જે સમુદ્રનું તળીયું છે, જેમાં કામ, રાગ, દ્વેષ, બંધન, અનેક પ્રકારની ચિત્તની ચિંતા ઇત્યાદિરૂપ પાણીનાં રજકણ ઉડે છે, તે રજકણથી જ્યાં અંધકાર છવાયો છે, જ્યાં મોહનાં આવર્તન અને કામભોગ મંડલાકારે ભ્રમે છે, ઉંડા ઉતરે છે, ઉંચે ઉછળે છે; વળી જે સમુદ્રમાં ઉંચે આવી નીચે પડતા અને આમ તેમ દોડતા પાઠીન (મચ્છ) જેવા પાણીના જીવોની પેઠે ગર્ભવાસમાં ઉંચે–નીચે પડવાપણું રહેલું છે, 'જ્યાં કષ્ટપીડિત મનુષ્યના રૂદનરૂપ પ્રચંડ વાયુવડે મેલા સંકલ્પ-રૂપી તરંગો ચાલી રહ્યા છે, જ્યાં વ્યાકુળ તરંગથી પછ-ડાઈને વહેંચાઈ જતું અને અનિષ્ટ મહાન મોજાંથી વ્યાપ્ત જળ પથરાઈ રહેલું છે, પ્રમાદરૂપી રૌદ્ર અને ક્ષુદ્ર હિંસક પ્રાણીઓથી ઉપદ્રવ પામીને ઉઠતા એવા મત્સ્યરૂપી મનુષ્યોના સમૂહો જેમાં આવી રહેલા છે, જેમાંના મત્સ્યરૂપી મનુષ્યો અતિ રૌદ્ર છે, વિનાશ સ્વભાવી છે, ઘણા અનર્થ–અપયશથી યુક્ત છે, જેમાં અજ્ઞાનમાં ભ્રમતાં અને દક્ષ મત્સ્યો રહેલાં છે, અનુપશાંત ઇંદ્રિયોવાળા મોટા મગરની ત્વરિત ચેષ્ટાએ કરીને જે સમુદ્ર ક્ષોભ પામી રહેલો છે, જેમાં સંતાપરૂપ વડવાગ્નિ (સમુદ્રનો અગ્નિ) નિત્ય અતિ ચપલ–ચંચળ રીતે સળગી રહ્યો છે, અત્રાણ અને અશરણ મનુષ્યો કે જેમને પૂર્વ કર્મના સંચયથી પાપો ઉદય આવ્યાં છે તેઓના સેંકડો દુઃખોના વિપાકરૂપી વમળ જે સમુદ્રના જળમાં ઘૂમી

રહ્યા છે, ઋદ્ધિ–રસ–શાતારૂપી ગારવ–અશુભ અધ્યવસાયરૂપી જલચર વિશેષથી ગ્રહાયલા તથા કર્મથી પ્રતિબદ્ધ થએલા જીવો તેવા સમદ્રના નરકરૂપી તળીયા તરફ તણાય છે અને તેમાં બહુ ખુંચી જાય છે; અરતિ–રતિ–ભય–વિષાદ–શોક–મિથ્યાત્વરૂપી પર્વતોથી તે સાંકડો છે, કર્મબંધનરૂપી તેનાં અનાદિ સંતાનો છે, કલેશ અર્થાત્ રાગદ્વેષરૂપ કાદવથી ભરેલો હોઇને દુસ્તર છે, દેવ–મનુષ્ય–તીર્યંચ–નારકી એ ચાર ગતિમાં જવું એ તેનાં ચક્રવત્ પરિવર્ત છે અને વિસ્તીર્ણ જળની વેલ છે; હિંસા–મૃષવાદ–અદત્તાદાન–અબ્રહ્મચર્ય–પરિગ્રહનો આરંભ કરતાં–કરાવતાં અને અનુમોદતાં બંધાયલાં આઠ પ્રકારનાં અશુભ કર્મના સમૂહે કરીને ઘણો ભાર થઈ જતાં વિષમ પાણીનો સમૂહ પ્રાણીઓને ડુબાવીને ઉંચા–નીચા પછાડે છે એવું દુર્લભ તેનું (સંસાર–સમુદ્રનું) તળીઉં છે; શારીરિક અને માનસિક દુઃખો પામતાં શાતા–અશાતા અને પરિતાપનું ઉપજવું એજ ઉંચે જવું અને નીચે પડવું છે; ચાર ગતિરૂપ, મોટો અને અનંત એવો વિસ્તીર્ણ સંસારરૂપ સમુદ્ર છે; જેમને સંયમની સ્થિતિ નથી, તેમને એ સમુદ્રમાં કશું અવલંબન નથી, કશો આધાર નથી, અપ્રમેય (સર્વજ્ઞ વિના કોઇ ન જાણે તેવો) છે, ચોરાશી લાખ–જીવયોનિનું ઉત્પત્તિનું ગહન સ્થાનક છે. ત્યાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર છે, અનંત કાળ સુધી નિત્ય ત્રાસ પામતા અને (સાત) ભય અને (ચાર) સંજ્ઞાથી યુક્ત જીવો સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

પરધનહારીનો પુનર્જન્મ.

ઉદ્વેગવંત નિવાસસ્થાનમાં જ્યાં જ્યાં (જે જે કુળમાં) જીવો આયુષ્ય બાંધે (ઉત્પન્ન થાય), ત્યાં ત્યાં તે પાપકર્મી જીવોને તેમના ભાઈઓ, સ્વજનો, મિત્રો છોડી દે છે. અળખામણા હોઈને તેમનું વચન કોઈ માને નહિ, તેઓ અવિનીત હોય છે, રહેવાનું સ્થાન–આસન–શય્યા–ભોજન ખરાબ હોય છે, શરીર અશુચિયુક્ત હોય છે, શરીરનું સંહનન (શરીરનું બંધારણ), પ્રમાણ, સંસ્થાન (આકાર) અને રૂપ કુત્સિત હોય છે; તેઓમાં બહુ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મોહ હોય છે; ધર્મસંજ્ઞા અને સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ હોય છે; દારિદ્રય અને ઉપદ્રવથી પીડાય છે; રોજ પારકાં કામ (ચાકરી)કરનારા હોય છે; આજીવિકાના સાધનથી રહિત રાંક, અને પારકા ભોજનને શોધનારા (ભીખારી) હોય છે;તેઓ દુઃખે કરી આહાર મેળવી શકે છે; અરસ અને વિરસ અલ્પ ભોજન મળવાથી પેટ પણ પૂરૂં ભરાય નહિ; બીજાનાં ઋદ્ધિ–સત્કાર–ભોજનાદિ વગેરે વૈભવ જોઇને પૂર્વ ભવે પોતે કરેલાં અને ઉદય આવેલાં કર્મો–પાપોને તથા તેથી ઉપજેલાં દુઃખોને નિંદે છે; તેઓ દીનતા અને શોકથી દાઝતા દુઃખને ભોગવે છે; તેઓ સત્વથી રહિત, સહાયથી રહિત, શિલ્પ–ચિત્રાદિ કલા–સમયશાસ્ત્ર (ધનુર્વેદાદિ વિદ્યા)ના જ્ઞાનથી રહિત હોય છે અને પશુ સરખા જન્મેલા હોય છે; તેઓ અપ્રતીતિકારી, હમેશાં હલકાં કાર્યો કરીને આજીવિકા મેળવનારા, લોકો વડે નિંદનીય હોય છે અને તેમનો મોહ, મનોરથ તથા અભિલાષા ઘણા હોય છે પણ તે

નિષ્ફળ જાય છે; તે આશાપાશથી બંધાયલા પ્રાણીઓ જગતમાં મુખ્ય મનાતી ધનપ્રાપ્તિ અને કામભોગની પ્રાપ્તિ મેળવવાને માટે બહુ ઉદ્યમ કરે છે, પરન્તુ તેમાં નિષ્ફળ થાય છે; રોજ રોજ ઉદ્યમ કરવા છતાં મહાકલેશે કરીને ધાન્યનો થોડો પણ સંગ્રહ કરી શકતા નથી; હમેશાં દ્રવ્યથી રહિત, અસ્થિર ધનધાન્ય-ભંડારના ઉપભોગથી રહિત, કામ-ભોગથી અને સર્વ સુખથી રહિત, અને બીજાની લક્ષ્મી-ભોગોપભોગના સાધનનો આશ્રય શોધનારા હોય છે; તે બાપડાઓ પરવશે-ઇચ્છા વિના દુઃખો ભોગવે છે, સુખ તથા નિવૃત્તિને પામતા નથી, અને અત્યંત સેંકડો પ્રકારનાં દુઃખથી દાઝે છે.

પરદ્રવ્યના હરણથી જેઓ નથી નિવર્ત્યા, તેઓ અદત્તાદાનનો ફળવિપાક આ લોક અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ અને બહુ દુઃખ રૂપે ભોગવે છે. તે મહા ભયનું કારણ છે, કર્મરૂપી મેલને ગાઢ રીતે ઉત્પન્ન કરે છે. તે રૌદ્ર, કઠોર, અશાતાનું કારણ છે અને હજારો વર્ષે પણ ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટાય તેવું કર્મ છે. તે ભોગવ્યેજ છૂટકો થાય છે.

એ પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્ર મહાત્મા વીતરાગ મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે. એ પ્રમાણે આસવ દ્વારનું ત્રીજું અધ્યયન અદત્તાદાન વિષેનું સંપૂર્ણ થયું.

અધ્યયન ૪ થું

અબ્રહ્મચર્ય

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ ! હવે હું આસવદ્વારનું ચોથું અધ્યયન અબ્રહ્મચર્ય વિષે સંભળાવું છું.

અબ્રહ્મચર્યનું સ્વરૂપ.

એ અબ્રહ્મચર્ય દેવતા, મનુષ્ય અને અસુર એ બધા લોકને વિષે પ્રાર્થનીય–અભિલષણીય છે, ભારે કીચ્ચડ રૂપ છે, પાતળા કાદવ રૂપ છે, પાશરૂપ છે, માછલાં પકડવાની જાળ જેવું છે, સ્ત્રી–પુરૂષ–નપુંસકના લક્ષણ રૂપ છે, તપ–સંયમ–બ્રહ્મચર્યમાં વિઘ્ન કરનાર છે, ચારિત્રનો વિનાશ કરનાર છે, ઘણા પ્રમાદનું કારણભૂત છે, કાયર અને ખરાબ માણસો તેનું સેવન કરે છે, સારા મનુષ્યોએ વર્જવાયોગ્ય છે, દેવ લોક–નરક લોક–મનુષ્ય લોક ત્રણે લોકમાં તેનું સ્થાન છે, જરા–મરણ–રોગ–શોકને વધારનાર છે, વધ–બંધન–વિઘાત છતાં તેની લાલસા શાન્ત થતી નથી, દર્શન (સમ્યક્ત્વ) મોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીયના કારણરૂપ છે, લાંબા કાળથી પરિચિત છે, પરંપરાથી ચાલ્યું આવે છે અને દુઃખે કરીને અંત પામી શકાય તેવું છે.

અબ્રહ્મચર્યનાં નામ.

અબ્રહ્મચર્યનાં ગુણનિષ્પન્ન ત્રીસ નામો કહ્યાં છે. (૧) અબ્રહ્મચર્ય, (૨) મૈથુન, (૩) ચરંત–વિશ્વવ્યાપી, (૪)

સંસર્ગી–સ્ત્રીપુરૂષના સંસર્ગથી ઉપજેલું, (૫) સેવનાધિકાર–અકાર્યનું સેવન, (૬) સંકલ્પ-વિકલ્પનો હેતુ, (૭) બાધા-પીડાનો હેતુ, (૮) દર્પકારી (ગર્વ ઉત્પન્ન કરનાર), (૯) મોહ–અજ્ઞાનનો હેતુ, (૧૦) મનમાં સંક્ષોભ ઉપજાવનાર, (૧૧) અનિગ્રહ-ઇંદ્રિયોને સ્વચ્છંદી બનાવનાર, (૧૨) કલેશનો હેતુ, (૧૩) ગુણઘાતનો હેતુ, (૧૪) વિભંગ–ગુણની વિરાધનાનો હેતુ, (૧૫) વિભ્રમનો હેતુ, (૧૬) અધર્મ આચરણનો હેતુ, (૧૭) શીલનું વિનાશક, (૧૮) કામગુણ અર્થાત્ શબ્દાદિને શોધનાર, (૧૯) કામસેવા, (૨૦) સ્નેહ ચિંતાનો હેતુ, (૨૧) કામભોગમાં મરણાંત સુધી આસક્ત રાખી અનેક મરણ નીપજાવનાર, (૨૨) વૈરનો હેતુ, (૨૩) છાનું કર્તવ્ય, (૨૪) છુપાવવાયોગ્ય, (૨૫) ઘણાને મનમાન્યું, (૨૬) બ્રહ્મચર્યનું ઘાતક, (૨૭) ગુણનું ઘાતક, (૨૮) ચારિત્ર્યની વિરાધના કરનાર, (૨૯) કામાસક્તિ, (૩૦) કંદર્પના ગુણકાર્ય રૂપ. સમુચ્ચયે અબ્રહ્મચર્યનાં એ ત્રીસ નામ કહ્યાં.

અબ્રહ્મચર્ય સેવનારાઓ.

હવે અબ્રહ્મચર્યને કોણ સેવે છે, તે કહે છે:–વૈમાનિક દેવતાઓ દેવાંગનાઓ સાથે મોહમુગ્ધ મતિથી તેનું સેવન કરે છે. ભુવનપતિઓ–અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્ કુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર, પવનકુમાર, સ્થનિતકુમાર એ ૧૦ તેનું સેવન કરે છે. વાણુવ્યંતર–આણુપન્ની, પાણુપન્ની, ઇસીવાઇ, ભૂયવાઈ, કંદિમ, મહાકંદિમ, કુહંડ, પયંગદેવ, પિશાચ, ભૂત, યક્ષ, રાક્ષસ,

કિન્નર, કિંપુરીસ, મહોરગ, ગંધર્વ એ ૧૬ તીર્છા લોકમાં રહેનારા દેવો તેનું સેવન કરે છે. જ્યોતિષી, વૈમાનિક, મનુષ્યગણુ, જલચર, સ્થલચર, ખેચર, મોહથી આસક્ત ચિત્તવાળા થાય છે, વિષયતૃષ્ણા સહિત છે, કામભોગના તૃષાતુર છે, બળવાન અને મોટી વિષયતૃષ્ણાથી પીડિત થયા છે, વિષયથી ગુંથાઈ ગયા છે, અતિ મૂર્છિત થયા છે, અબ્રહ્મચર્યમાં ખુંચેલા છે, અજ્ઞાન ભાવે કરીને યુક્ત છે, દર્શન અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મરૂપી પિંજરમાં પુરાયા છે.

અબ્રહ્મચારી ચક્રવર્તી.

હવે અબ્રહ્મચર્ય સેવનારાઓ વિષે વિસ્તારથી કહે છે. તેઓ અન્યોઅન્ય કામભોગનું સેવન કરે છે. ભુવનપતિ, વાણુવ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક દેવતાઓ, તીર્યંચ અને મનુષ્ય કામભોગમાં આસક્તિથી ચિત્ર-વિચિત્ર ક્રીડા કરે છે. વળી દેવ તથા રાજાઓને પૂજનિક એવો ચક્રવર્તી પણ અબ્રહ્મચર્યને સેવે છે. (હવે એ ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ આદિનું વર્ણન કરે છે). જેવી રીતે દેવતાઓ દેવલોકમાં વિરાજે છે તેવી રીતે ચક્રવર્તી ભરતક્ષેત્રમાં વિરાજે છે. એ ભરતક્ષેત્રમાં પર્વતો, નગર, વણિકવાસ, જનપદ (દેશ), પુર, જળ-સ્થળના પંથ, માટીના કોટવાળાં ગામ, ગામડાં, મંડપ (દૂર-દૂર આવેલાં ગામ), સંવાહ (ધાન્યાદિના સંગ્રહ માટેનાં કિલ્લા), પાટણ, એવાં હજારો સ્થાનો આવી રહેલાં છે. એવી પરચક્રના ભયથી રહિત પૃથ્વીને એક છત્રે સાગરસહિત ભોગવતો ચક્રવર્તી નગરમાં સિંહ જેવો, મનુ-

ષ્યોમાં ઇંદ્ર જેવો, નરવૃષભ જેવો, મરૂભૂમિના વૃષભ જેવો (ભારનિર્વાહક) સમર્થ છે. અતિશય રાજતેજ અને લક્ષ્મીએ કરી દેદીપ્યમાન છે. (ચંદ્રની પેઠે) સૌમ્ય છે અને રાજવંશમાં તિલક સમાન છે. વળી તેના શરીર ઉપર વિધવિધ પ્રકારનાં મંગળ ચિન્હો–લક્ષણો હોય છે, જેવાં કે (૧) સૂર્ય, (૨) ચંદ્ર. (૩) શંખ. (૪) ઉત્તમ ચક્ર. (૫) સાથીયો. (૬) ધ્વજા. (૭) જવ. (૮) મત્સ્ય, (૯) કૂર્મ–કાચબો. (૧૦) રથ. (૧૧) ભગ–યોનિ. (૧૨) ભવન. (૧૩) વિમાન. (૧૪) અશ્વ. (૧૫) તોરણ. (૧૬) ગોપુર (ત્રિપોળી). (૧૭) મણિ (ચંદ્રકાન્તાદિ). (૧૮) રત્ન. (૧૯) નંદાવર્ત–નવખૂણો સાથીયો. (૨૦) મૂશળ. (૨૧) હળ. (૨૨) સુંદર કલ્પવૃક્ષ. (૨૩) મૃગપતિ (સિંહ). (૨૪) ભદ્રાસન. (૨૫) સુરૂચિ (એક પ્રકારનું આભરણ). (૨૬) સ્તૂપ. (૨૭) સુંદર મુકુટ. (૨૮) મુકતાવલિ. (૨૯) કુંડલ. (૩૦) હાથી. (૩૧) સુંદર વૃષભ. (૩૨) દ્વીપ. (૩૩) મેરૂ પર્વત. (૩૪) ગરૂડ. (૩૫) પર્ણ–ધ્વજવિશેષ. (૩૬) ઇંદ્ર-સ્થંભ, (૩૭) દર્પણ. (૩૮) અષ્ટાપદ–દ્યૂત રમવાનો બાજોઠ. (૩૯) ધનુષ્ય. (૪૦) બાણ. (૪૧) નક્ષત્ર. (૪૨) મેઘ. (૪૩) સ્ત્રીની કટિમેખલા. (૪૪) વીણા. (૪૫) ધોસરૂં. (૪૬) છત્ર. (૪૭) માળા. (૪૮) દામણી. (૪૯) કમંડળ. (૫૦) કમળ. (૫૧) ઘંટા. (૫૨) સુંદર વહાણ. (૫૩) સોમ. (૫૪) સમુદ્ર. (૫૫) કુમુદનું વન. (૫૬) મગર. (૫૭) હાર. (૫૮) ઘાઘરો. (૫૯) ઝાંઝર. (૬૦) પર્વત. (૬૧) નગર. (૬૨) વજ્ર. (૬૩) કિન્નર. (૬૪) મોર. (૬૫) રાજહંસ. (૬૬) સારસ. (૬૭)

ચકોર. (૬૮) ચક્રવાકનું જોડું. (૬૯) ચામર. (૭૦) ખેટક (એક પ્રકારનું આયુધ). (૭૧) સતાર. (૭૨) સુંદર વીંજણો. (૭૩) લક્ષ્મીનો અભિષેક. (૭૪) પૃથ્વી. (૭૫) ખડ્ગ. (૭૬) અંકુશ. (૭૭) નિર્મળ કળશ. (૭૮) ભૃંગાર (એક પ્રકારનું વાસણ). (૭૯) શરાવલાનો સંપુટ. ઈત્યાદિ જૂદાં જૂદાં પ્રશસ્ત પુરૂષલક્ષણોને ધારણ કરનારા એ ચક્રવર્તી હોય છે. બત્રીસ હજાર રાજાઓ તેમની પાછળ પાછળ ચાલતા હોય છે. ચોસઠ હજાર સુંદર યુવતીઓના તે નયનાભિરામ છે— આંખોને ઠારનારા છે. તે સ્ત્રીઓની કાન્તિ લાલ છે, કમળના ગર્ભ સરખો તેમનો ગૌર દેહ છે, કોરંડ પુષ્પની માળા ગળે ધારણ કરે છે, ચંપાનાં ફૂલ અને કસોટીના પત્થર ઉપર તપાવેલા સોનાની રેખા કરી હોય તેના જેવો તેમના શરીરનો વર્ણ છે, સર્વ અવયવો સુઘટિત હોવાથી તેમનાં અંગ સુંદર હોય છે. મોંઘા અને મોટાં નગરમાં ઉપજતા વિધવિધ રંગરાગ એ ચક્રવર્તીઓ ભોગવે છે. મૃગચર્મને કેળવીને બનાવેલાં અને વૃક્ષની છાલનું સૂતર બનાવી તેમાંથી વણેલાં વસ્ત્રો પહેરે છે. ચીનદેશમાં નીપજેલાં રેશમનાં પટકુળો ધારણ કરે છે. કમર પર કટિસૂત્ર પહેરીને અંગને શણગારે છે. વળી તેઓ અંગને મધુર સુગંધો કસ્તુરી ઈત્યાદિનાં ચૂર્ણોથી સુવાસિત કરે છે. મસ્તક ઉપર સુંદર-સુગંધી પુષ્પોનો શણગાર કરે છે. નિપુણ કારીગરોએ તૈયાર કરેલા અલંકારો જેવાં કે સુખદાયિની માળા, કંકણ, બાહુબંધ, બેરખા, ઈત્યાદિ શરીરે ધારણ કરે છે, કંઠમાં એકાવલિ હાર પહેરીને છાતીને શોભાવે છે, બેઉ પાસે લટકતા

ઉત્તરીય વસ્ત્રને સુંદર રીતે ધારણ કરે છે, સુવર્ણની-પીળા રંગની વીંટીથી આંગળીને શોભાવે છેઃ એવી ઉજ્જવલ વેશ-રચનાએ કરીને વિરાજમાન તેઓ તેજે કરીને સૂર્યની પેઠે દેદીપ્યમાન દેખાય છે. શરદના નવા મેઘના જેવો મધુર, ગંભીર અને સ્નિગ્ધ તેમનો શબ્દ હોય છે. સમસ્ત રત્નો-ચક્રરત્નાદિ ૧૪ રત્નોના તેઓ સ્વામી છે, નવે નિધિના ધણી છે, તેમના ભંડારો ભરેલા છે, ચારે દિશાના અંત-વિભાગ છે જ્યાં તે (ચક્રવર્તી) જાય ત્યાં ચાર પ્રકારની સેના (હાથી, ઘોડા, રથ, પાયદળ) તેમની પાછળ જાય છે. અશ્વપતિ-ગજપતિ-રથપતિ-નર (સેના) પતિ આદિએ કરીને તેમનુ પુષ્કળ લશ્કર છે. શરદ્ઋતુના પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું સૌમ્ય તેમનું વદન છે. તેઓ શૂરા છે, ત્રિલોકમાં તેમનો પ્રભાવ વ્યાપેલો છે, સુવિખ્યાત છે, સમસ્ત ભારતના અધિપતિ નરેંદ્ર છે. પર્વત-વન-કાનન અને ચૂલ હીમવંતથી માંડીને સાગરના છેડા સુધી ભરતક્ષેત્રને ભોગવીને જેમણે શત્રુઓને જીત્યા છે, રાજવીઓમાં જે સિંહ જેવા છે, તે ચક્રવર્તીઓ પૂર્વે કરેલા તપના પ્રભાવેકરીને સંચિત કરેલું સુખ હજારો વર્ષના આયુષ્ય સુધી હજારો સ્ત્રીઓની સાથે ભોગવતા, આખા દેશના ઉત્તમ નરો ઉપર અધિકાર ચલાવતા, અનુ-પમ શબ્દ-સ્પર્શ-રસ-રૂપ અને ગંધનો ઉપભોગ કરતા છતાં કામભોગમાં અતૃપ્ત રહ્યા થકા મૃત્યુને પામે છે.

અબ્રહ્મચારી બળદેવ-વાસુદેવ.

વળી બળદેવ અને વાસુદેવ પણ મરણ પામે છે.

તેઓ કેવા છે? તેઓ પ્રવર પુરૂષ છે, મોટા બળ-પરાક્રમવાળા છે, મોટા ધનુષ્યનો ટંકાર કરનારા છે, મહા સત્સાહસના સાગર છે, પ્રતિસ્પર્ધીથી જીતી ન શકાય તેવા છે, ધનુર્ધર છે, પુરૂષોમાં વૃષભ સમાન છે. એ રામ (બળદેવ) અને કેશવ (વાસુદેવ) એ બે ભાઈ પરિવાર સહિત છે. વસુદેવ, સમુદ્રવિજય આદિ દસ દશાર્હ હૃદયના વલ્લભ છે; પ્રદ્યુમ્નકુમાર, પ્રદીપકુમાર, સાંબકુમાર, અનિરૂદ્ધકુમાર, નૈષધકુમાર, ઉશુકકુમાર, સારણ કુમાર, ગજકુમાર, સુમુખકુમાર, દુર્મુખકુમાર, આદિ યાદવોના સાડા ત્રણ કરોડ કુમારોના હૃદયના વલ્લભ છે, તથા દેવી રોહિણી (બલદેવની માતા) અને દેવી દેવકી (કૃષ્ણની માતા)ના હૃદયને આનંદનો ભાવ ઉત્પન્ન કરનારા છે. સોળ હજાર પ્રધાન રાજાઓ તેમની પાછળ પાછળ હીંડે છે. સોળ હજાર દેવીઓનાં નયન-હૃદયને વહાલા લાગે છે. નાના પ્રકારના મણિ, સુવર્ણ, રત્ન, મોતી, પ્રવાલ, ધન, ધાન્ય વગેરે ઋદ્ધિના સંગ્રહથી તેમના કોષાગાર ભરેલા છે. હજારો ઘોડા, હાથી, રથના સ્વામી છે. હજારો ગામ, આગર, નગર, ગામડાં, મંડપ, દ્રોણમુખ, પાટણ, આશ્રમ, સંવાહ, ભયવર્જિત હોઈને સુખસમાધિ અને આનંદ ભોગવતા વિવિધ લોકોથી ભરેલી પૃથ્વી, સરોવર, નદી, તળાવ, પર્વત, કાનન, આરામ (બગીચા), ઉદ્યાનથી નેત્રને આનંદ આપે છે, એવા અર્ધ ભરતના તે સ્વામી છે. દક્ષિણાર્ધ ભરત વૈતાઢ્ય ગિરિથી વિભક્ત થએલો છે અને લવણસમુદ્રથી વિંટાઈ રહેલો છે. વળી છ પ્રકારની ઋતુ-

ઓના ગુણકર્મથી તે યુક્ત છે. એવા અર્ધ ભરતના સ્વામી ધૈર્યવંત, કીર્તિવંત પુરૂષ છે, અચ્છિન્ન બળશાળી છે, અતિ બલવંત છે, કોઈથી હણાય નહિ તેવા છે, અપરાજિત છે, શત્રુનું મર્દન કરનાર છે, હજાર વૈરીના માનનું મથન કરનાર છે, અનુકંપા સહિત છે, મત્સરરહિત છે, ચપળતારહિત છે, અચંડ–રૂદ્રતાથી રહિત છે, મૃદુ–મંજુલ સ્વરે બોલનારા છે, હસમુખા છે, ગંભીર–મધુર વચન ઉચ્ચારનારા છે, જે આવે તેની પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ ધરનારા છે, શરણે આવેલાને રાખનારા છે, સામુદ્રિક લક્ષણ-વ્યંજનાદિ ગુણથી સહિત છે, માનોન્માન પ્રમાણ એટલે ૧૦૮ આંગળના પ્રમાણે કરીને પરિપૂર્ણ એવા સર્વાંગે સુંદર દેહ છે, ચંદ્રની પેઠે સૌમ્ય આકાર છે, કમનીય–મનોહર છે, પ્રિયંકર દર્શન છે, કાર્યને વિષે આળસરહિત–ઉદ્યમી છે, દુઃસાધ્યના સાધક છે, આજ્ઞા પ્રમાણે સૈન્યાદિને પ્રવર્તાવનાર છે, ગંભીર દર્શનવાળા છે, તાલવૃક્ષના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજા (બળદેવની) અને ગરૂડ પક્ષીના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજા (વાસુદેવની) ને ફરકાવનારા છે, અતિબળવંત છે, (અમારા જેવો કોણ છે ? એમ) ગર્જના કરનારા છે, અતિદર્પ–અભિમાનવાળા છે, મૌષ્ટિક મલ્લને ચૂર્ણ કરનારા (બળદેવ) છે, ચાણુર મલ્લને ચૂર્ણ કરનારા (વાસુદેવ) છે, રિષ્ટ વૃષભના ઘાતક છે, કેસરી સિંહના (અથવા કંસના દુષ્ટ ઘોડાના) મુખને વિદારનારા છે, અતિ દર્પવાન નાગ (જમના નદીમાં રહેતા કાલીય નાગ)ના દર્પનું મથન કરનારા છે, યમલ અને અર્જુન નામનાં વૃક્ષોને

ભાંગનારા છે, મહાશકુનિ અને પૂતના વિદ્યાધરીના વૈરી છે, કંસના મુકુટના મોડણહાર (મારનાર) છે, જરાસંધના માનનું મર્દન કરનાર છે, ઘણી શલાકાએ કરી સહિત વિરાજમાન છે, અવિરલ-સમાન શલાકાએ કરી મંડિત એવો બીજો કોઇ નથી તેવા છે, ચંદ્રમંડળ સરખી કાન્તિવાળા છે, સૂર્યના કિરણકવચથી પ્રસરતા તેજે કરીને જાજવલ્યમાન એવા અનેક દંડોવાળા છત્રે કરીને વિરાજમાન છે; વળી મોટા પર્વતોની ગુફાઓમાં વિચરતી નીરોગી ગાયોની પૂંછે નીપજતા અને નિર્મળ સફેદ વિકસેલા કમળ જેવા ઉજળા ચામરોથી વિરાજમાન છે; (એ ચામરોનું વિશેષ વર્ણન કરે છેઃ) એ ચામરો રજતગિરિ (ચાંદીના પહાડ) ના શિખર જેવા વિમળ છે, ચંદ્રનાં કિરણ સરખા ઉજળા છે, સ્વચ્છ ચાંદી જેવા નિર્મળ છે; પવનથી હાલતાં ચંચળ પાણીમાં નાચતાં મોજાંએ કરી ક્ષીરોદક સાગરમાં જે કલ્લોલ પ્રસરી રહે છે તેના જેવા ચંચળ એ ચામર વીંઝાઇ રહે છે; માનસરોવરના વિસ્તારમાં વસતી, નિર્મળ વેશ તથા આકારવાળી અને સુવર્ણપર્વતના શિખર ઉપર બેઠેલી હંસી ચપળ-શીઘ્ર ગતિએ ઉચે-નીચે ઉડે તેના જેવા એ ચામરો છે; નાના પ્રકારનાં મણિરત્ન, મૂલ્યવાન અને તપાવેલા સુવર્ણથી નીપજાવેલા વિચિત્ર દંડથી એ ચામરો શોભે છે; એવા પ્રકારના લાલિત્યે કરીને યુક્ત ચામરો રાજાની લક્ષ્મીના સમુદાયને પ્રકાશિત કરે છે; મોટાં નગરોમાં નીપજતા અને સમૃદ્ધ રાજાઓ-વડે સેવાતા, કાળું અગર (કાલાગુરૂ) અને શિલારસ

આદિ ચારૂ–સુગંધી દ્રવ્યો જેવા દસ પ્રકારના ધૂપથી સુવાસિત તેમનાં સ્થાન મઘમઘાટ કરી રહે છે; તેમની બેઉ પાસે ચામરોના સુખકારી શીતળ વાયુથી તેમનાં અંગ વીંઝાઇ રહે છે; તેઓ અજિત છે, અજિત રથવાળા છે, હાથમાં હલ–મુશલ–બાણ (આયુધો)ને ધારણ કરનાર (બલદેવ) છે; (પંચજન્ય) શંખ, (સુદર્શન) ચક્ર, (કૌમુદકી) ગદા, ત્રિશૂળ, નંદનક ખડ્ગને (વાસુદેવ) ધારણ કરે છે; સુંદર, ઉજ્જ્વલ, ઉત્તમ, વિમળ કૌસ્તુભમણિ હૃદયને વિષે ધારણ કરે છે, મસ્તકપર મુકુટને ધારણ કરે છે. વળી કુંડલે કરી શોભાયમાન તેમનાં વદન છે, સફેદ કમળ જેવાં તેમનાં નેત્ર છે, કંઠે એકાવલિ હાર પહેરવાથી તેમનાં વક્ષસ્થળ શોભે છે, શ્રીવચ્છરૂપી રૂડું જેમનું લાંછન છે; તેવા તેઓ અતિ યશસ્વી છે. સર્વ ઋતુઓનાં સુગંધી પુષ્પોથી રચિત લાંબી શોભતી વિકસિત વિચિત્ર પ્રકારની વનમાળાથી તેમનાં વૃક્ષસ્થળ શોભે છે; જૂદાં જૂદાં એક-સો ને આઠ પ્રશસ્ત સુંદર લક્ષણોથી વિરાજિત તેમનાં અંગોપાંગ શોભે છે; મત્ત ઐરાવત હાથીની લીલાયુક્ત ગતિના જેવી તેમની વલસિત ગતિ છે; કટિસૂત્ર સાથે નીલાં (બળદેવ) અને પીળાં (વાસુદેવ) વસ્ત્રો તેઓ પહેરે છે; અને તેજે કરી દીપ્તિમાન છે. શરદ ઋતુના નવા મેઘની ગર્જના જેવો મધુર–ગંભીર–સ્નિગ્ધ તેમનો શબ્દ છે; નરમાં સિંહ જેવું તેમનું બળ છે અને સિંહ જેવી તેમની ગતિ છે; એવા તેઓ પણ અસ્ત પામ્યા. મોટા રાજાઓમાં સિંહ સમાન સૌમ્ય, દ્વારામતી નગરીના પૂર્ણ ચંદ્ર (આનંદકારક), પૂર્વ-

કૃત તપના પ્રભાવે કરીને સંચેલાં સુખો અનેક શત વર્ષોના આયુષ્ય સુધી સ્ત્રીઓ સાથે ભોગવતાં છતાં, સકળ દેશમાં પ્રધાન સુખોએ વિલસતાં છતાં, અનુપમ શબ્દ–સ્પર્શ–રસ–રૂપ–ગંધને અનુભોગતા છતાં, તેઓ પણ કામભોગને વિષે અતૃપ્ત રહ્યા થકા મરણધર્મને પામે છે (મૃત્યુ પામે છે)

અબ્રહ્મચારી રાજાઓ.

વળી મંડળીક રાજા સેનાવાળો છે, અંતઃપુરવાળો છે, પરિષદા–પરિવારવાળો છે, પુરોહિત સહિત છે, તેના અમાત્ય, દંડનાયક, સેનાપતિ મંત્રણા વિષે અને નીતિ વિષે કુશળ છે, નાના પ્રકારનાં મણિરત્ન, ઘણા ધન–ધાન્યનો સંચય તેના ભંડારમાં ભરેલો છે; તેઓ વિપુલ રાજ્ય લક્ષ્મીને ભોગવતા છતાં, અહંકારે ગર્જતા છતાં અને બળે કરીને મત્ત છતાં કામભોગમાં અતૃપ્ત રહીને મરણધર્મને પામે છે.

અબ્રહ્મચારી જુગલીયા.

પુનઃ ઉત્તરકુરૂ–દેવકુરૂનાં વનવિવરોમાં જે પગે ચાલતા મનુષ્યના સમૂહ છે, તેઓ ભોગે કરી ઉત્તમ છે, ભોગનાં લક્ષણ–ભોગની રેખાઓને ધારણ કરનારા છે, ભોગે કરીને શોભાયમાન છે, પ્રશસ્ત–સૌમ્ય–પ્રતિપૂર્ણ રૂપે કરીને દર્શન કરવા યોગ્ય છે, સુઘટિત અવયવોએ કરીને સુંદર અંગવાળા છે, લાલ કમળપત્ર જેવાં મનોહર તેમના હાથપગનાં તળીયાં છે, રૂડા આકારના કાચબા જેવા તેમના સુંદર ચરણ છે, અનુક્રમે ચડઉતર–સુસંહત તેમની આંગ-

ળીઓ છે, ઉંચા-પાતળા-લાલ અને સ્નિગ્ધ તેમના નખ છે, સુઘટિત-સુશ્લિષ્ઠ અને માંસલ તેમની પગની ઘુંટીઓ છે, મૃગલીની જંઘા ઉપર જેમ કુરૂવિંદનાં તૃણુના જેવાં આવર્તક પડયાં હોય તેવી રીતની અનુક્રમે જાડી થતી તેમની જંઘા છે, દાબડાના ઢાંકણુાના જેવા સ્વભાવે કરીને માંસલ તેમના ઘુંટણુ છે, ઉત્તમ મત્ત હાથીના જેવી તેમની વિલાસયુક્ત હીંડવાની ગતિ છે, સુંદર ઘોડાના સરખું તેમનું ગુહ્યાંગ છે, જાતવંત ઘોડાના જેવો તેમનો મળરહિત દેહ છે અને તેમના જેવા તેઓ હર્ષવંત છે, ઉત્તમ ઘોડા અને સિંહથી અધિક વર્તુલાકારે તેમની કટી-કમર છે; ગંગાના આવર્તન પેઠે, દક્ષિણાવર્તની પેઠે, તરંગભંગની પેઠે, સૂર્યકિરણથી જાગૃત થઈને વિકસિત થએલા કમળની પેઠે ગંભીર તથા વિકટ તેમની નાભિ છે; એકઠી બાંધેલી ત્રગડી-ત્રણ લાકડીઓના જેવો, મુશળના જેવો, દર્પણના જેવા નિર્મળ કરેલા સુંદર સોનાની બનાવેલી તલવારની મૂઠના જેવો અને વજ્રના જેવો પાતળો તેમનો શરીરનો મધ્ય ભાગ છે; સરલ, સુપ્રમાણુયુકત, અવિરલ, સ્વાભાવિક સૂક્ષ્મ, કાળી, સ્નિગ્ધ-તેજવંત, શોભાયુકત, મનોહર, સુકુમાર, અને સુકોમળ એવી તેમની રોમરાજિ છે; મત્સ્ય અને પંખી જેવી સુંદર અને માંસલ તેમની કુક્ષી-જઠર દેશ છે; મત્સ્યના જેવું તેમનું ઉદર છે; કમળના જેવી પ્રકટ તેમની નાભી છે; નીચાં-નીચાં નમતાં, સંગત-અંતરરહિત સુંદર, નિર્માણ-ગુણુયુક્ત અને સુપ્રમાણયુકત-માંસલ-રમણીય તેમનાં પાસાં છે; પૂંઠ માંસલ હોવાથી તેમના પૂંઠનાં હાડ બહાર

દેખાતાં નથી; કનકના સરખી તેમની કાન્તિ છે; નિર્મળ, રૂડો અને રોગરહિત તેમનો દેહ છે; સોનાની શિલાના તળીયા જેવી, પ્રશસ્ત, અવિષમ, સમાંસલ, વિસ્તીર્ણ અને પહોળી તેમની છાતી છે; પૂસરા સરખા, માંસલ, રમણીય અને મોટા હાથના પોંચા છે; સુસંસ્થિત, સુશ્લિષ્ઠ. વિશેષ, મનોજ્ઞ, સુનિચિત-શુભ પુદ્ગલયુકત, વિશાળ, દઢ અને સુબદ્ધ અસ્થિના સંધી છે; મોટા નગરની ભોગળ સરખી વર્તુલાકાર તેમની ભુજાઓ છે; નાગરાજનું મોટું ારીર સ્વસ્થાનકથી બહાર નીકળે તેવા રમણીય અને ગોળ ાર્ગલા જેવા દીર્ઘ તેમના બાહુ છે; લાલ હથેળીવાળા મૃદુ, ાંસલ, શુભ લક્ષણયુક્ત, પ્રશસ્ત, અછિદ્ર-અવિરલ આંગળીાથી યુકત તેમના હાથ છે; પુષ્ટ, સુંદર અને કોમળ તેમની ાંગળીઓ છે; લાલ, પાતળા, પવિત્ર-ચોખ્ખા, રૂચિર-સુંદર, નગ્ધ તેમની આંગળીઓના નખ છે; હાથમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ંખ, ચક્ર, દક્ષિણાવર્ત સાથીયો એ પ્રકારની રેખાઓ છે; ર્ય-ચંદ્ર-શંખ-ચક્ર દક્ષિણાવર્ત સાથીઓ એમ જૂદી જૂદી ઃર હાથ માંહેની રેખાઓ છે; મહીષ, શૂકર-વરાહ, સિંહ, ર્દૂલ, વૃષભ, હાથી સમાન વિસ્તીર્ણ તેમનો સ્કંધપ્રદેશ ચાર આંગળ પ્રમાણની શંખના સરખી તેમની ગ્રીવાક છે; યથાવસ્થિત શોભાયુક્ત મૂછ છે; માંસલ, રૂડી, ાસ્ત, સિંહ સરખી વિસ્તીર્ણ હડપચી છે; કમાવેલા ાપ્રવાલ તથા પાકાં બીંબફળ (ધીલોડાંના ફળ) જેવા ા નીચેના હોઠ છે; ધોળી, ચંદ્રમાના ટુકડા જેવી સફેદ, ંળ શંખ જેવી, ગાયના દૂધ જેવી, સમુદ્રફીણ જેવી, કુંદનાં

પુષ્પ જેવી, પાણીનાં ટીપાં જેવી, કમળ જેવી ધોળી દાંતની હાર છે; પરિપૂર્ણ, અસ્ફુટિત, અવિરલ, સુસ્નિગ્ધ, સુજાત, એવા એક એક દાંતની હારની જેવી અનેક દાંતની પંક્તિ છે; અગ્નિથી તપાવેલા નિર્મળ ઉના સુવર્ણના જેવું લાલ તેમનું તાળવું અને જીભ છે; ગરૂડની ચાંચ જેવી લાંબી, સરલ અને ઉંચી તેમની નાસિકા છે; ખીલેલા પુંડરીક-કમળ સરખાં તેમનાં નયન છે; વિકસેલી, સફેદ, પાંપણ સહિત તેમની આંખો છે; થોડા નમાવેલા ધનુષ્ય સરખી, મનોહર વાદળાની રેખા જેવી કાળી, સંસ્થિત, એકસરખી, લાંબી, સુંદર તેમની ભ્રમરો છે; સુંદર આકારવાળા તેમના કાન છે; સુંદર શ્રવણપુટ છે; પુષ્ટ અને માંસલ ગાલનો પ્રદેશ છે; તાજા ઉગેલા બાલચંદ્રના આકારનું તેમનું વિશાળ લલાટ છે; ચંદ્રમા સરખું પરિપૂર્ણ સૌમ્ય વદન છે; છત્રના આકારે તેમનું મસ્તક છે; લોઢાના ઘણ સરખા દઢ-સુબદ્ધ સ્નાયુએ કરી સહિત, ઉન્નત, શિખર સહિત ઘરના જેવું વર્તુલાકારે તેમનું મસ્તક છે; અગ્નિમાં તપાવેલા નિર્મળ સુવર્ણ જેવો લાલ કેશનો અંતભાગ તથા મસ્તકની ચામડી છે; શાલ્મલી વૃક્ષના અત્યંત પુષ્ટ-કઠીન અને વિદારેલા ફળના જેવા મૃદુ, વિશદ, પ્રશસ્ત, સૂક્ષ્મ, લક્ષણવંત, સુગંધ-યુક્ત, સુંદર, ભૂજમોચક રત્ન જેવા (કાળા), ભ્રમરા જેવા, નીલ રત્ન જેવા, કાજળ જેવા, હર્ષિત ભ્રમરના સમૂહ જેવા, સ્નિગ્ધ, સમૂહરૂપે અવિખર્યા, વાંકા વળેલા, પ્રદક્ષિ-ણાવૃત્ત લાંબા વળેલા, એવા તેમના મસ્તકના કેશ છે; સુનિષ્પન્ન, સુવિભક્ત અને એક બીજાની સાથે સુસંગત

એવાં તેમનાં અંગો લક્ષણ અને વ્યંજન ગુણે કરીને યુક્ત છે; પ્રશસ્ત બત્રીસ લક્ષણ ધારણ કરનારા છે; હંસના જેવો, ક્રોંચ પક્ષીના જેવો, દુંદુભિના જેવો, સિંહના જેવો, મેઘના જેવો, મનુષ્યના સમૂહના સ્વર જેવો તેમનો સ્વર છે; સુસ્વરયુક્ત તેમનો ધ્વનિ છે; વજ્રઋષભનારાચ સંહનનને ધારણ કરનારા છે; સમચતુરંસ્ર સંસ્થાને કરી સંસ્થિત છે; કાન્તિમાન તથા ઉદ્યોતવંત તેમનાં અંગોપાંગ છે; રોગરહિત તેમના શરીરની ત્વચા છે; કંક પક્ષીના જેવી તેમની (નિર્લેપ) ગુદા છે; પારેવાની પેઠે તેમને આહાર પચે છે (કાંકરા પણ પચી જાય); શકુનિ પક્ષીના જેવાં તેમની ગુદાનાં પાસાં છે, જે મલવિસર્જન કરતાં ખરડાય નહિ; પદ્મકમળ અને નીલકમળ સરખો તેમના શ્વાસનો ગંધ છે; સુગંધી વદન છે; મનોહર તેમના શરીરમાંના વાયુનો વેગ છે; ગૌરવર્ણીય, સતેજ અને કાળો તેમના શરીરને અનુરૂપ કુક્ષીપ્રદેશ–ઉદર પ્રદેશ છે; અમૃતરસ સરખાં ફળનો આહાર કરનારા છે; ત્રણ ગાઉ ઉંચાં તેમનાં શરીર છે; ત્રણ પલ્યોપમની તેમની સ્થિતિ છે; ત્રણ પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટ તેમનું આયુષ્ય છે; તેવા એ જુગલીયા પણ કામભોગથી અતૃપ્ત રહ્યા થકા મરણધર્મને પામે છે.

(હવે જુગલીયાની સ્રીનું વર્ણન કરે છે.) તેમની સ્રી (જુગલણી) પણ સૌમ્યાકૃતિવાળી અને સુનિષ્પન્ન સર્વાંગે કરી સુંદર હોય છે; પ્રધાન સ્રીઓના ગુણે કરીને યુક્ત હોય છે; અતિ કમનીય, વિશિષ્ટ પ્રમાણયુક્ત, સુંવાળા, સુકુમાર, કાચબાના આકારના સુંદર ચરણો તેમને હોય

છે; સરલ, મૃદુ, પુષ્ટ અને અવિરલ તેમની આંગળીઓ હોય છે; ઉંચા, સુખદાયી, પાતળા, રાતા, સ્વચ્છ અને સ્નિગ્ધ તેમના નખ હોય છે; રોમરહિત, વર્તુલાકારે, ઉત્તમ, પ્રશસ્ત લક્ષણયુક્ત, રમ્ય એવી તેમની બે જાંગ હોય છે; સુનિર્મિત અને અદૃશ્યમાન એવા તેમના પગના ઘુંટણ છે; માંસલ, પ્રશસ્ત અને સુબદ્ધ–સ્નાયુયુક્ત તેમના (અસ્થિના) સંધિ છે; કેળના સ્થંભથી અધિક (સુંદર) આકારવાળા, વ્રણ-રહિત, સુકુમાર, મૃદુ, કોમળ, અવિરલ, એકસરખા, લક્ષણ-યુક્ત, વર્તુલાકાર, માંસલ, પરસ્પર સરખા એવા તેમના સાથળ છે; અષ્ટાપદ તરંગના (એક પ્રકારના જુગારના) પાટલામાંની રેખાઓ જેવી રેખાઓથી યુકત, પ્રશસ્ત, વિ-સ્તીર્ણ, પહોળી તેમની કટી–કમર છે; વદનની લંબા-ઈના પ્રમાણથી બમણો (૨૪ આંગળનો), વિશાળ, માંસલ, દૃઢ, એવો તેમની કટીનો પૂર્વ ભાગ છે; વજ્રના જેવું વિરાજિત, પ્રશસ્ત લક્ષણયુક્ત, કૃશ તેમનું ઉદર–પેટ છે; ત્રિવલીએ કરી નમેલો કૃશ તેમનો મધ્યભાગ છે; સરલ, પ્રમાણોપેત, જાતવંત–સ્વાભાવિક, પાતળી, અખંડ, સતેજ, શોભાયુકત, મનોહર, સુકુમાર, મૃદુ, અને જૂજવી તેમની રોમરાજી છે; ગંગાના આવર્તની પેઠે, દક્ષિણાવર્તની પેઠે, તરંગભ્રમની પેઠે, સૂર્યનાં કિરણથી જાગૃત થઈ વિકાસ પામેલા કમળની પેઠે ગંભીર અને વિકટ તેમની નાભી છે; અણુઉપડી, પ્રશસ્ત, સુનિષ્પન્ન અને પુષ્ટ તેમની કુક્ષી છે; નીચાં નમતાં, અંતરરહિત, સુંદર, નિર્માણ અંગોપેત, સુપરિમાણયુક્ત, માંસલ અને રમણીય તેમનાં

પાસાં છે; પૂંઠના અસ્થિ અદૃશ્યમાન છે; સોના સમાન કાન્તિમાન, નિર્મળ, સુજાત, રોગરહિત, તેમની ગાત્રયષ્ટી છે; સોનાના કળશના જેવાં પ્રમાણુસુક્ત, એકસરખા, સુલક્ષણુયુક્ત, મનોહર શિખરયુક્ત, સમશ્રેણીયુક્ત, એવાં બે વર્તુલાકાર તેમનાં સ્તન છે; સર્પની પેઠે અનુક્રમવાળા (જાડા-પાતળા), કોમળ, ગાયના પૂછડાની પેઠે ગોળ, એક સરખા, મધ્યભાગે વિરલ, નમેલા, રમણીય અને લલિત તેમના બાહુ છે; તાંબા જેવા લાલ નખ છે; હાથના અગ્ર ભાગ માંસલ છે; કોમળ અને પુષ્ટ આંગળીઓ છે; હાથમાંની રેખાઓ સતેજ છે; ચંદ્ર, સૂર્ય, શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક, એવાં જૂજવાં લક્ષણે કરી વિરાજતી હાથની રેખાઓ છે; પુષ્ટ અને ઉંચી કાખ તથા બસ્તીપ્રદેશ છે; પરિપૂર્ણ પુષ્ટ ગાલ છે; ચાર આંગળના માપની, શંખને આકારે, રેખા સહિત તેમની ગ્રીવા-ડોક છે; માંસલ તથા રૂડા આકારની તેમની હનુવટી-હડપચી છે; દાડમનાં ફુલ સમાન રાતો, પુષ્ટ, જરા લાંબો, આકુંચિત એવો સુંદર નીચેનો હોઠ છે; દહીં, પાણીનાં બિંદુ, કુંદનાં પુષ્પ, ચંદ્રમા, વાસંતીની સુકુમાર કળી સમાન છિદ્રરહિત અને નિર્મળ તેમના દાંત છે; લાલ કમળ અને લાલ પદ્મપત્ર સમાન સુકોમળ તેમનું તાળવું અને જીભ છે; કરેણુની કળી સરખી વાંકી, ઉંચી અને સરળ તેમની નાસિકા છે; શરદઋતુનાં નવકમળ, કુમુદ અને નીલકમળના સમૂહ સમાન, સુલક્ષણુયુકત, પ્રશસ્ત, નિર્મળ, મનોહર, તેમનાં નયનો છે; થોડા નમાવેલા ધનુષ્ય સરખી, મનોહર, કાળી વાદળની

રેખાસમી, એક સરખી, સુનિષ્પન્ન, પાતળી, કાળી અને સતેજ તેમની ભ્રમરો છે; સુંદર આકારવાળા, પ્રમાણયુક્ત અને રૂડા તેમના કાન છે; પુષ્ટ અને સુંવાળા તેમના ગાલ છે; ચાર આંગળ જેટલું વિશાળ તેમનું લલાટ છે; કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખું નિર્મળ, પરિપૂર્ણ ચંદ્રમા જેવું તેમનું વદન છે; છત્ર સરખું ઉત્તમાંગ–મસ્તક છે; અત્યંત કાળા અને સતેજ તથા લાંબા તેમના મસ્તકના કેશ છે; બત્રીસ લક્ષણ (ચિહ્નન) જેવાં કે, ધ્વજા, સ્થંભ, સ્તૂપ, દામણી, કમંડળ, કલશ, વાવ, સાથીઓ, પતાકા, જવ, કાચબો, રથ, મકરધ્વજ, અંક રત્ન, થાળ, અંકુશ, અષ્ટાપદનું ફલક, આથલિયો (?), દેવ અથવા મયૂર, લક્ષ્મીનો અભિષેક, તોરણ, પૃથ્વી, મહાસાગર, ઉત્તમ ભવન, ગિરિવર, અરીસો, મલપતો હાથી, વૃષભ, સિંહ અને ચામર, એ પ્રમાણે ૩૨ લક્ષણોને તેઓ શરીર પર ધારણ કરે છે; હંસ સરખી તેમની ગતિ છે; કોયલના જેવી મધુર તેમની વાણી છે; સર્વ જનને કમનીય અને વલ્લભ–પ્રિય છે; ચામડીની કરચલી, સફેદ કેશ, વ્યંગ (કુરૂપ અંગ), દુષ્ટ વર્ણ, વ્યાધિ, દુર્ભાગ્ય, શોક ઇત્યાદિથી તેઓ રહિત છે; ઉંચપણે પુરૂષથી થોડી ઓછી ઉંચી છે; શૃંગાર રસના આગાર રૂપ સુંદર તેમનો વેશ છે; સુંદર સ્તન, જઘન, વદન, હાથ, પગ, નેત્ર, લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન એ ગુણે કરીને સહિત છે; નંદન વનના વિવરમાં એ અપ્સરાની જેમ પરિભ્રમણ કરે છે; ઉત્તરકુરૂને વિષે મનુષ્ય રૂપે અપ્સરા સરખી, આશ્ચર્ય ઉપજાવનારી, દેખવાયોગ્ય (એ જુગ-

લણી) ત્રણ પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળીને પણ કામ ભોગને વિષે અતૃપ્ત રહી થકી મૃત્યુધર્મને પામે છે.

અબ્રહ્મચર્યનાં ફળ.

મૈથુનસંજ્ઞામાં ગૃદ્ધ અને મોહ—અજ્ઞાનથી ભરેલા તેઓ વિષયરૂપી વિષની ઉદીરણા કરતા થકા એક બીજાને શસ્ત્રે કરીને હણે છે. વળી કેટલાકો પરસ્ત્રીની સાથે પ્રવર્તતાં બીજાઓથી હણાય છે. (એવા દુરાચાર વિષે) વાત જાહેર થતાં તેઓના ધનનો અને સ્વજનાદિકનો નાશ થાય છે (રાજા દ્વારા એવો દંડ પામે છે). પરસ્ત્રી થકી જેઓ નિવર્ત્યા નથી, મૈથુનસંજ્ઞામાં ગૃદ્ધ છે, મોહે ભરેલા છે, તેવા અશ્વ, હાથી, ગોધા, મહીષ, મૃગો કામવ્યાકુળતાથી પરસ્પર મારામારી કરે છે, તેમજ કામી મનુષ્યો, વાંદરા અને પક્ષીઓ માંહોમાંહે વિરોધ કરે છે. મિત્ર હોય તે વેરી થાય છે. પરદારાગામી મનુષ્યો સિદ્ધાન્તના અર્થને, ધર્મને, સમાચારી—સાધુગણને કશા લેખામાં ગણતા નથી. ધર્મના ગુણને વિષે રક્ત એવો બ્રહ્મચારી પરદારાના સેવનથી ક્ષણમાત્રમાં ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે. યશવંત અને રૂડાં વ્રત આચરનારા તેથી અપયશ, અપકીર્તિ, વ્યાધિને વધારે છે, વિશેષ રોગ—વ્યાધિથી પીડા પામે છે, અને બેઉ લોકમાં—ઇહ લોકમાં તથા પરલોકમાં દુરારાધક થાય છે. પરદારાથી જેઓ નિવર્ત્યા નથી તેમાંના કોઈ પરદારાને શોધતાં પકડાય છે, હણાય અને બેડીમાં રૂંધાય છે. એ પ્રમાણે અત્યંત મોહ—મુગ્ધતા રૂપ સંજ્ઞા મૈથુનનું કારણ છે અને તેથી પરાભવેલા જીવો

દુર્ગતિને પામે છે. વળી જૂદાં જૂદાં (અન્યમતિનાં) શાસ્ત્રોને વિષે પણ સાંભળવામાં આવ્યું છે કેપૂર્વે (તેજકારણથી) લોકોનો ક્ષય કરનારાં યુદ્ધો થયાં છે. સીતા, દ્રૌપદી, રુક્મિણી, પદ્માવતી, તારા, કાંચના, રક્ત સુભદ્રા, અહલ્યા, સુવર્ણ-ગુલિકા, કિન્નરી, સ્વરૂપવતી વિદ્યુન્મતિ, રોહિણી ઇત્યાદિ અનેક સ્ત્રીઓને અર્થે સંગ્રામો થએલા સંભળાય છે. એ પ્રમાણે થએલાં યુધ્ધો અધર્મનાં-વિષયનાં મૂળ છે. અબ્રહ્મચર્યને સેવનારા ઇહલોકથી નષ્ટ થાય છે (અપકીર્તિ રોગ આદિને પામે છે) અને પરલોકને વિષે પણ નષ્ટ થાય છે. (તે કેવી રીતે ?) મહામોહરૂપી અંધકારને વિષે અને ઘોર જીવસ્થાનને વિષે પડીને તેઓ નષ્ટ થાય છે. ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, સાધારણ-અનંતકાય, પ્રત્યેક વનસ્પતિમાં તેઓ ઉપજે; વળી અંડજ (પક્ષી-સર્પાદિ), પોતજ (હાથી આદિ), જરાયુજ (મનુષ્યાદિ), રસજ (મદ્યાદિમાં ઉપજતા બેઈંદ્રિયાદિ), સંસ્વેદજ (જૂ-માકણાદિ), સંમૂર્છિત (દેડકા આદિ), ઉદ્‌ભિજ્જ (તીડ આદિ), તથા નારકી દેવતામાં તેઓ ઉપજે; નરક, તીર્યંચ, દેવતા અને મનુષ્ય એ ચારે ગતિમાં જરા, મરણ, રોગ, શોક આદિએ કરી શોકભર્યા સંસારમાં ઘણા પલ્યોપમ-સાગરોપમ સુધી, અનાદિ-અનંત અને દીર્ઘ કાળવાળી એવી ચાર ગતિરૂપ સંસાર અટવીમાં એ મોહને વશ પડેલા જીવો વારંવાર પરિભ્રમણ કરે છે.

અબ્રહ્મચર્યનો ફળવિપાક એવા પ્રકારનો છે. અબ્રહ્મચર્ય ઈહલોકમાં અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ આપનારૂં અને

બહુ દુઃખ આપનારૂં છે, મહા ભયરૂપ છે, ઘણા કર્મરૂપી મેલથી આકરૂં છે, દારૂણ-રૌદ્ર છે, કર્કશ-દુઃખયુક્ત છે, અશાતા ઉપજાવનારૂં છે, હજારો વર્ષે પણ અણભોગવ્યે ન છૂટે તેવું છે, તે ભોગવ્યેજ છૂટકો-મોક્ષ રહેલો છે. એ પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્ર મહાત્મા વીતરાગ મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે. એ પ્રમાણે આસવદ્વારનું અબ્રહ્મચર્ય ફળવિપાક વિષેનું ચોથું અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું.

અધ્યયન ૫ મું

પરિગ્રહ

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ ! હવે હું આસવદ્વારનું પાંચમું અધ્યયન પરિગ્રહ વિષે નિશ્ચયે કરીને જેમ છે તેમ સંભળાવું છું.

પરિગ્રહનું સ્વરૂપ.

વિવિધ પ્રકારનાં મણિ, સુવર્ણ, રત્ન; મૂલ્યવાન (કસ્તુરી આદિ) પરિમલ-સુગંધ; પુત્ર-સ્ત્રી-આદિ પરિવાર, દાસીઓ, દાસ, ચાકર, પ્રેષ્ય (કામ પડયે મોકલવા માટેને ચાકર); ઘોડા, હાથી, ગાય, ભેંસ, ઊંટ, ગધેડાં, બકરાં, ગાડર; શિબિકા (પાલખી), ગાડાં, રથ, યાન (વાહન), યુગ્મ (જુગ્ગ-પાલખી જેવું); સ્યંદન (એક પ્રકારને રથ); (પલંગાદિ) શયન, (બાજોઠાદિ) આસન, વાહન, ઘરવાખ-

રાની જૂદી જૂદી ચીજો; ધન,ધાન્ય,પાણી, ભોજન, વસ્ત્ર, ગંધ, (પુષ્પાદિ)માલા, વાસણ, ભવન ઇત્યાદિ વિધવિધ વસ્તુઓને રાજા ભોગવે છે. તેમજ બહુવિધ ભરતક્ષેત્ર છે તેમાં અનેક પર્વતો, નગર, વાણિજ્યસ્થાન, દેશ, પુર, જલપંથ, ધૂળકોટ, ગામ, ગામડાં, મંડપ, સંબાહ, પટ્ટણ આદિ હજારો સ્થાનો આવેલાં છે. એવા ભરતક્ષેત્રને તેમજ ભયરહિત પૃથ્વીને, એક છત્રે, સાગર સહિત ભોગવતા છતાં રાજાની તૃષ્ણા અપરિમિત (માપ વિનાની) અને અનંત રહે છે. તેમની સાથે મોટી ને મોટી ઇચ્છારૂપે (વધુ પ્રાપ્ત કરવા રૂપે) પરિગ્રહનું વૃક્ષ વધવા લાગે છે. એ વૃક્ષનાં નરકરૂપ જાડાં મૂળ છે, લોભ, સંગ્રામ અને કષાય (ક્રોધ–માન–માયા) રૂપ મોટું થડ છે, સેંકડો ચિંતારૂપે અંતરરહિત વિસ્તીર્ણ શાખાઓ છે, (ઋદ્ધિ આદિના) ગર્વરૂપે વિસ્તારવંત ઉપલી અને મધ્ય ભાગની પ્રતિશાખાઓ છે, માયા–કપટરૂપ છાલ, પાંદડાં અને નાની ટીશીઓ છે, કામ–ભોગરૂપ પુષ્પ–ફળ છે, શરીરનો ખેદ, મનનો ખેદ, કલહ, એ વડે કંપતો તેનો શિખરનો ભાગ છે; એવા પરિગ્રહરૂપી વૃક્ષને રાજા પૂજે છે, ઘણા મનુષ્યોના હૃદયને તે વહાલું છે, અને પરિગ્રહથી મુક્ત થવાનો જે નિર્લોભતારૂપ માર્ગ છે તે માર્ગની અર્ગલારૂપ એ પરિગ્રહરૂપ વૃક્ષ છે.

પરિગ્રહનાં નામ.

એ પરિગ્રહનાં ગુણનિષ્પન્ન ૩૦ નામો આ પ્રમાણે છેઃ—(૧) પરિગ્રહ, (૨) સંચય (એકઠું કરીને સંગ્રહવું),

(૩) ચય (એકઠું કરવું), (૪) ઉપચય (મોટો ઢગલો કરી રાખવો), (૫) નિધાન (ભૂમિમાં એકઠું કરી રાખવું), (૬) સંભાર (સારી રીતે ભરી રાખવું), (૭) સંકર (સંમિશ્રિત પિંડકરણ), (૮) આદર (આદર સાથે રાખી લેવું), (૯) પીંડો બનાવવો, (૧૦) દ્રવ્યસાર (દ્રવ્ય લક્ષણનો સાર-તત્ત્વ કાઢી રાખવો), (૧૧) મહેચ્છા, (૧૨) પ્રતિબંધ (સ્નેહનું કારણ), (૧૩) લોભસ્વભાવ, (૧૪) મોટી યાચના, (૧૫) ઉપકરણ (ઘરવાખરાનો સંગ્રહ), (૧૬) સંરક્ષણ (શરીરાદિનું વિશેષ પ્રકારે રક્ષણ), (૧૭) ભારનું કારણ, (૧૮) અનર્થનું ઉત્પાદન, (૧૯) કલેશનો કરંડિયો, (૨૦) ધન ધાન્યનો વિસ્તાર, (૨૧) અનર્થનું કારણ, (૨૨) સંસ્તવ (ધન સ્વજનાદિનો પરિચય), (૨૩) મનનું અગોપન, (૨૪) શરીરનો આયાસ (ખેદ-પરિગ્રહ હેતુપૂર્વક), (૨૫) અવિયોગ (ધનાદિનો ત્યાગ સહજમાં ન કરે), (૨૬) અમુકિત (સલોભતા), (૨૭) તૃષ્ણા, (૨૮) અનર્થક (પરમાર્થ વૃત્તિની રહિતતા), (૨૯) ધનાદિનો આસંગ, (૩૦) અસંતુષ્ટ વૃત્તિ, ઇત્યાદિ ત્રીસ નામો પરિગ્રહનાં છે.

પરિગ્રહીઓ.

(હવે પરિગ્રહ કરનારાઓ વિષે કહે છે.) પરિગ્રહ કરનારાઓ મમત્વ મૂર્છાથી ગ્રસ્ત અને લોભગ્રસ્ત હોય છે. ભવનપતિ આદિ વિમાનવાસી દેવો પણ પરિગ્રહની રૂચિવાળા અને વિવિધ પ્રકારના પરિગ્રહ કરવાની બુદ્ધિવાળા હોય છે. દેવતાઓ જેવા કે અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણ

કુમાર, વિદ્યુત્ કુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશા કુમાર, પવન કુમાર, સ્થનિત કુમાર; વળી (આઠ વ્યંતરો) આણુપન્ની, પાણુપન્ની, ઈસીવાઈ (ઋષિવાદી), ભૂતવાદી, કંદી (ક્રંદિત), મહાક્રંદિત, કુહંડ (કુષ્માંડ), પતંગ; વળી પિશાચ, ભૂત, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરૂષ, મહોરગ, ગંધર્વ; વળી તીર્છા લોકના વાસી પાંચ પ્રકારના જ્યોતિષી દેવો; બૃહસ્પતિ, ચંદ્ર, સૂર્ય, શુક્ર, શનિ, રાહુ, ધૂમકેતુ, બુધ, મંગળ, એ બધા તપાવેલા સોના જેવા રક્તવર્ણના ગ્રહવિશેષો; વળી જે ગ્રહો જ્યોતિષચક્રમાં ભ્રમણ કરી રહેલા છે; વળી પરિભ્રમણ કરવામાં રતિવાળા કેતુઓ (ગ્રહો); અઠાવીસ પ્રકારના નક્ષત્ર દેવતાના સમૂહ, નાના પ્રકારનાં સંસ્થાને કરીને સ્થિત તારા, અવસ્થિત–નિશ્ચળ દીપ્તિવાળા તારા જેઓ મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર ફરે છે, જેઓ ક્ષણ માત્રનો વિસામો નહિ લેતાં તિર્યગ્લોકની ઉપરના ભાગમાં જ્યોતિષચક્રમાં ફર્યા કરે છે; ઉર્ધ્વલોકના વાસી બે પ્રકારના વૈમાનિક દેવો; (૧) સૌધર્મ (૨) ઇશાન (૩) સનત્કુમાર (૪) મહેંદ્ર (૫) બ્રહ્મલોક (૬) લાંતક (૭) મહાશુક્ર (૮) સહસ્રાર (૯) અનત (૧૦) પ્રાણત (૧૧) આરણ (૧૨) અચ્યુત, એ બાર કલ્પોપન્ન દેવતાનો સમૂહ; ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાની એ કલ્પાતીત દેવતા; આ દેવો મહા ઋદ્ધિવંત છે, દેવોમાં ઉત્તમ છે; એ ચારે પ્રકારના દેવતાઓ પરિષદ (પરિવાર) સહિત છે, પણ તેઓ મમતા કરે છે (પરિગ્રહ રાખે છે). હવે તેમના પરિગ્રહની વસ્તુઓ કહે છે). ભવન, વાહન, યાન (શકટાદિ), વિમાન,

શયન (પલંગાદિ), આસન, નાના પ્રકારનાં વસ્ત્ર, ભૂષણ, ઉત્તમ હથીયારો, નાના પ્રકારનાં-પાંચ વર્ણનાં મણિરત્નોનો દિવ્ય સંચય, વિવિધ પાત્રો, સ્વેચ્છાએ કરીને નાના પ્રકારનાં રૂપ વિકુર્વે (ઉત્પન્ન કરે) તેવી અપ્સરાઓનો સમૂહ, દ્વીપ, સમુદ્ર, દિશાઓ, વિદિશાઓ, ચૈત્યો (મંદિરો અથવા વૃક્ષો), વનખંડો, પર્વત, ગામ, નગર, આરામ, ઉદ્યાન, કાનન (મોટાં વન), કૂવા, સરોવર, તળાવ, વાવ, દીર્ધિકા (મોટી વાવ), દેવનાં દહેરાં, સભા, પરબ, તાપસનાં આશ્રમ, આદિ ઘણા પદાર્થોનો પરિગ્રહ રાખતા, ભારે વિસ્તીર્ણ દ્રવ્યનું મમત્વ રાખતા, દેવ-દેવીઓ અને ઇંદ્રો પણ તૃપ્તિ કે તુષ્ટિ (સંતોષ) પામતા નથી. તેઓની બુદ્ધિ અત્યંત લોભે કરીને પરાભવેલી છે. વળી હિમવંત, ઇક્ષુકાર, વૃત્ત પર્વત, કુંડલ પર્વત, રૂચક, માનુષોત્તર પર્વત, કાલોદધિ, લવણસમુદ્ર, ગંગાદિક નદી, પદ્મ આદિ દ્રહ, રતિકર પર્વત, અંજનક પર્વત, દધિમુખ પર્વત, અવપાત પર્વત (દેવ ઉતરે તે), ઉત્પાત પર્વત (જે દ્વારા ભવનપતિ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં આવે છે), કાંચનગિરિ, વિચિત્ર પર્વત, યમક પર્વત, શિખરી પર્વત, ઇત્યાદિ પર્વતોના કૂટને વિષે વસતા દેવો પરિગ્રહ ધારતા છતાં તૃપ્તિ પામતા નથી. બીજ રીતે વર્ષધર પર્વતના દેવ અને અકર્મભૂમિના દેવ પણ તૃપ્તિ પામતા નથી. વળી કર્મભૂમિમાં જે જે દેશ ના વિભાગો છે તેમાં જે મનુષ્યો, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ, માંડલિક રાજા, યુવરાજ, પટ્ટબંધ, સેનાપતિ, ઇભ્ય ની પાસે એટલું દ્રવ્ય હોય કે જેથી ઉભો હાથી ઢંકાઇ

જાય તે), શેઠ, શેઠીયા (દેશનો અધિકારી), પુરોહિત, કુમાર, દંડનાયક, માડલિક (દેશના સીમાડાના રાજા), સાર્થવાહ, કૌટુંબિક (કુટુંબના મોટા), અમાત્ય, ઈત્યાદિ બીજા જે અનેક મનુષ્યો વગે છે તે બધા પરિગ્રહને કરનારા છે. (આ પરિગ્રહ કેવો છે?) એ પરિગ્રહ અંતરહિત છે, શરણરહિત છે (આપત્તિમાથી છોડાવે તેવો નથી), દુ ખભર્યા અંતવાળો છે, અધ્રુવ છે, અનિત્ય છે, અશાશ્વત (ક્ષણે ક્ષણે વિનાશ સ્વભાવવાળો) છે, પાપકર્મના મૂળરૂપ છે, (વિવેકીએ) નહિ કરવાયોગ્ય છે, વિનાશના મૂળ રૂપ છે, અત્યંત વધ-બંધ-ક્લેશના કારણરૂપ છે, અનંત સંક્લેશ (દુ ખ) ના કારણરૂપ છે, ધન-ધાન્ય-રત્નાદિનો સમૂહ કરતા છતા લોભથી ગ્રસ્ત થએલાઓ સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે એ સસાર સર્વ દુ ખોના નિવાસસ્થાન રૂપ છે.

પરિગ્રહનાં કારણ.

પરિગ્રહ સેવવાને અર્થે ઘણા મનુષ્યો સેંકડો પ્રકારના શિલ્પ (વિજ્ઞાનાદિ)ની (ચિત્રાદિ) કળાઓ શીખે છે, નિપુણ લેખકો લખવાની, પક્ષીઓ વગેરેના શબ્દશકુનની, ગણિતાદિની બહોતેર કળાઓ શીખે છે, સ્ત્રીઓની રતિની ઉપજાવનારી ચોસઠ કળાઓ શીખે છે, (રાજાદિકની) સેવાને અર્થે શિલ્પકળા, તલવારની (યુદ્ધની) કળા, લેખનકળા, ખેતીની કળા, વ્યાપારની કળા, વ્યવહાર શાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, ધનુર્વિદ્યા, ખડ્ગાદિની મૂઠ પકડવાની કળા, વિધવિધ મંત્ર-પ્રયોગ (વશીકરણાદિ), અને બીજા અનેક પ્રકારના કળા-

વિદ્યા વગેરે-પરિગ્રહ કરવાના કારણરૂપ ધંધા જીવન સુધી તેઓ કર્યા કરે છે. વળી એ મંદ બુદ્ધિના મનુષ્યો પરિગ્રહ સેવવાને અર્થે પ્રાણીઓનો વધ કરે છે, જૂઠું બોલે છે, માયા-પ્રપંચ કરે છે, સારી વસ્તુમાં નઠારી વસ્તુ ભેળવીને આપે છે, પારકા દ્રવ્યને લેવાનો લોભ કરે છે, પોતાની અને પારકી સ્ત્રીના સેવનથી શરીર અને મનનો ખેદ પ્રાપ્ત કરે છે, (વચનવડે) કલહ, (કાયાએ કરી) ભાંડણ-ઝગડો, વેર, અપમાન અને કદર્થના પામે છે. ઇચ્છા અને મહેચ્છા રૂપી સેંકડો તૃષાઓએ કરીને તરસ્યા, તૃષ્ણા (અપ્રાપ્ત વસ્તુની)એ કરી લોભગ્રસ્ત, અને આત્માના અનિગ્રહ-વાળા મનુષ્યો નિંદનીય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કરે છે. વળી પરિગ્રહથીજ નિશ્ચયે (માયા આદિ) શલ્ય, (ત્રણ) દંડ, (ત્રણ) ગર્વ, (ચાર) કષાય, (ચાર) સંજ્ઞા, (પાંચ) કામગુણ, (પાંચ) આસ્રવકર્મ, (પાંચ) ઇંદ્રિયવિકાર, (ત્રણ અપ્રશસ્ત) લેશ્યા, સ્વજન સંયોગની મમતા, સચિત્ત -અચિત્ત દ્રવ્યનું મિશ્રણ, ઇત્યાદિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ઉપજે છે.

પરિગ્રહનાં ફળ.

તીર્થંકર ભગવાને કહ્યું છે કે દેવતા, મનુષ્ય અને અસુરાદિ લોકમાં લોભથી ઉપજેલા પરિગ્રહ જેવો બીજો કોઇ પરિગ્રહ નથી, પાશ નથી, પ્રતિબંધ નથી. સર્વ લોકમાં સર્વ જીવોને પરિગ્રહ વળગેલો છે. પરિગ્રહથી ગ્રસેલા જીવો પરલોકમાં નષ્ટ થાય છે (સુગતિને પામતા નથી) અને

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં મગ્ન થાય છે. મહામોહનીય (ચારિત્ર મોહનીય)થી મૂર્છિત થએલી મતિવાળા એ જીવો લોભને વશ થઇ રહેવાથી મહા અજ્ઞાનના અંધકાર રૂપ ત્રસ–સ્થાવર–સૂક્ષ્મ–બાદર–પર્યાપ્ત–અપર્યાપ્ત એવા જીવ-નિકાયમાં દીર્ઘ કાળ સુધી પરિભ્રમણ કરે છે. એવા પરિગ્રહનો ફળવિપાક આ લોકમાં અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ અને બહુ દુઃખ રૂપ છે. તે મહાભયનું કારણ છે, કર્મ રૂપી રજને ગાઢ રીતે ઉત્પન્ન કરે છે; તે દારૂણ છે, કઠોર છે, અશાતાકારક છે અને હજારો વર્ષ સુધી ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટાય તેવું કર્મ છે. એ પ્રમાણે સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્ર મહાત્મા વીતરાગ મહાવીર સ્વામીએ પરિગ્રહનો ફળવિપાક કહ્યો છે. એ પ્રમાણે આસ્રવદ્વારનું પાંચમું અધ્યયન પરિગ્રહના ફળવિપાક વિષેનું સંપૂર્ણ થયું.

આસ્રવ દ્વારનો ઉપસંહાર.

એ પ્રમાણે પાંચ આસવો કર્મરૂપી રજથી જીવને મલિન કરે છે, અને સમયે સમયે જીવને ચાર ગતિના કારણ રૂપ સંસારમાં રખડાવે છે. જે અનંત અધર્મયુક્ત અને અકૃતપુણ્ય જીવો ધર્મને સાંભળતા નથી અને સાંભળીને પ્રમાદ કરે છે, તેઓ સર્વ ગતિમાં ભટકે છે. બહુ પ્રકારે ઉપદેશ પામ્યા છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ અને બુદ્ધિહીન અને નિકાચિત કર્મથી બંધાયેલા મનુષ્યો ધર્મને સાંભળ્યા છતાં આચરે નહિ. સર્વ દુઃખોનો અંત લાવનારાં, ગુણમાં મધુર એવા જિનવચન રૂપી ઔષધ આપ્યા છતાં જેઓ તે પીવાને

ઇચ્છતા નથી તેઓ શું કરી શકવાના છે? જેઓ પાંચ (પ્રાણાતિપાતાદિ આસ્રવ છાંડીને પાંચ (પ્રાણાતિપાત-વિરમણ આદિ) સંવરને ભાવપૂર્વક પામે છે, તેઓ કર્મ રૂપી રજથી મુક્ત થઇને અનુક્રમે સિદ્ધિને પામે છે.

ઇતિ આસ્રવ દ્વાર સમાપ્ત.

સંવર દ્વાર

અધ્યયન ૧ લું

અહિંસા

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું સંવર (અનુષ્ઠાન કર્મ)નાં પાંચ દ્વાર અનુક્રમે જે પ્રમાણે ભગવાને કહ્યાં છે તે પ્રમાણે સંભળાવું છું. એ પાંચે દ્વાર સર્વ દુઃખમાંથી મુક્તિ આપનારાં છે.

સંવરનાં પાંચ દ્વાર.

(૧) પહેલું દ્વાર અહિંસા, (૨) બીજું દ્વાર સત્ય વચન, (૩) ત્રીજું દ્વાર (તીર્થંકર-ગણધરાદિએ) પ્રરૂપેલું એવું જે બીજાએ આપેલું લેવું તે, (૪) ચોથું દ્વાર બ્રહ્મચર્ય અને (૫) છેલ્લું દ્વાર અપરિગ્રહ.

અહિંસા ત્રસ-સ્થાવર-સર્વ જીવોને ક્ષેમકારી-સુખકારી છે. અહિંસા (પાંચ) ભાવનાથી યુક્ત છે, તેના (અનંત ગુણ છે તેમાંથી કાંઈક-થોડા ગુણો વિષે કહું છું.

મહાવ્રતનો મહિમા.

તે આ પ્રમાણે છે: હે સુવ્રત (જંબૂ)! મહાવ્રતો (અનુવ્રતની અપેક્ષાએ) લોકહિતને કરનારાં છે, શ્રુતસાગર (સિદ્ધાન્તસમુદ્ર)માં ઉપદેશેલાં છે, તપ-સંયમ ઉપાર્જન કરાવનારાં છે, શીલગુણે (સમાધિ-વિનયાદિ ગુણે) કરી પ્રધાન

વ્રત છે, સત્ય વચન તથા માયાત્યાગે કરી પ્રધાન વ્રત છે, નરક–તીર્યંચ–મનુષ્ય–દેવ ગતિનું નિવારણ કરનારાં છે, સર્વ તીર્થંકરોએ પ્રતિપાદેલાં છે, કર્મરજને વિદારનારાં છે, સેંકડો ભવના ફેરાનો વિનાશ કરનારાં છે, સેંકડો સુખને પ્રવર્તાવનારાં છે, કાયર પુરૂષોને પાળતાં દોહ્યલાં લાગે તેવાં છે, શૂરા–ધીર પુરૂષોએ સેવેલાં છે, નિર્વાણગમનના માર્ગ અને સ્વર્ગના માર્ગ પ્રત્યે પ્રયાણ કરાવનારાં છે, એવાં સંવરનાં દ્વાર ભગવાને પાંચ કહેલાં છે.

અહિંસા.

તેમાં પહેલું અહિંસા દ્વાર છે. અહિંસા દેવ–મનુષ્ય–અસુર લોકને (સંસારસાગરમાં) દ્વીપ રૂપ, ત્રાણ (આપત્તિમાં) શરણરૂપ, સંપદા આપનારી તથા (શ્રેયાર્થીએ) આદરવાયોગ્ય છે.

અહિંસાનાં નામ.

(હવે અહિંસાનાં ગુણનિષ્પન્ન નામ કહે છે). (૧) નિર્વાણનું કારણ, (૨) ચિત્તની સ્વસ્થતા, (૩) સમાધિ, (૪) શાન્તિ, (૫) કીર્તિ આપનાર, (૬) કાન્તિ (શરીરની)નું કારણ, (૭) (મનને) રતિ ઉપજાવનાર, (૮) (હિંસાથી) નિવૃત્તિનું કારણ, (૯) શુભ અંગ (શ્રુતજ્ઞાન)નું કારણ, (૧૦) તૃપ્તિનું કારણ, (૧૧) દયા, (૧૨) વિમુક્તિ, (૧૩) ક્ષાન્તિ–ક્ષમા, (૧૪) સમ્યક્ત્વની આરાધના, (૧૫) (સર્વ ધર્માનુષ્ઠાનમાં) મહતી, (૧૬) બોધિ (સર્વજ્ઞ ધર્મની પ્રાપ્તિ), (૧૭) બુદ્ધિ, (૧૮) ધૃતિ–ધૈર્ય, (૧૯) સમૃદ્ધિ, (૨૦) ઋદ્ધિ, (૨૧) વૃદ્ધિ,

(૨૨) (મુક્તિને વિષે) સ્થિતિ, (૨૩) (પુણ્યની) પુષ્ટિ, (૨૪) આનંદ, (૨૫) ભદ્ર–કલ્યાણ, (૨૬) વિશુદ્ધિ, (૨૭) લબ્ધિ, (૨૮) વિશિષ્ટ (નિર્મળ) દૃષ્ટિ, (૨૯) કલ્યાણ, (૩૦) માંગલ્ય, (૩૧) પ્રમોદ–હર્ષ, (૩૨) વિભૂતિ, (૩૩) રક્ષા, (૩૪) મોક્ષવાસ, (૩૫) અનાસ્રવ : કર્મબંધ રૂંધવાનું કારણ, (૩૬) કૈવલ્યસ્થાનની પ્રાપ્તિ, (૩૭) શિવ–નિરૂપદ્રવ, (૩૮) દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ, (૩૯) શીલ, (૪૦) સંયમ : હિંસાથી નિવર્તન, (૪૧) શીલનું સ્થાનક, (૪૨) સંવર, (૪૩) ગુપ્તિ, (૪૪) (નિશ્ચયધર્મ રૂપ) વ્યવસાય, (૪૫) ઉન્નત ભાવ, (૪૬) ભાવયજ્ઞ, (૪૭) ઉત્તમ ગુણનો આશ્રય, (૪૮) અભયદાન, (૪૯) અપ્રમાદ, (૫૦) આશ્વાસન, (૫૧) વિશ્વાસ, (૫૨) અભય, (૫૩) સર્વ જીવોનો અનાઘાત–અમારકતા, (૫૪) ચોકખાઈ (મનની), (૫૫) પવિત્રતા (ચિત્તની), (૫૬) અતિશય શુચિતા, (૫૭) ભાવપૂજા, (૫૮) વિમળતા, (૫૯) પ્રભા, (૬૦) અત્યંત નિર્મળતાઃ એ પ્રકારે નિજ આત્માના ગુણે કરી નિર્મિત અહિંસા ભગવતીનાં પર્યાયનામો છે.

એ ભગવતી અહિંસા ભયભીત જીવોને શરણના સ્થાન રૂપ છે, પક્ષીઓને આકાશના આધાર રૂપ છે, તરસ્યાને પીવાના પાણી રૂપ છે, ભૂખ્યાને ભોજન રૂપ છે, સમુદ્રની મધ્યમાં વહાણ રૂપ છે, (ગાય–ભેંસાદિ) ચોપદ જીવોને આશ્રયના સ્થાન રૂપ છે, રોગથી પીડાતા પ્રાણીઓને ઔષધના બળ રૂપ છે, અટવી–વગડામાં (ભૂલા પડેલાને) સાથી રૂપ છે. એવી વિશિષ્ટતરા એ અહિંસા છે. પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, બીજ, હરિતકાય,

જળચર, સ્થળચર, ખેચર, ત્રસ, સ્થાવર, સર્વ જીવોને ક્ષેમકારિણી-સુખ કરનારી અહિંસા છે. એ પ્રકારનીજ એ અહિંસા ભગવતી છે-અન્યથા (લૌકિક દષ્ટિએ કલ્પિત) નથી.

અહિંસા સેવનારા.

(હવે અહિંસાનું સેવન કોણ કરે છે તે કહે છે.) અપરિમિત જ્ઞાન-દર્શન ધારણ કરનાર, શીલ (શુદ્ધ આચાર)-મૂળ ગુણ-વિનય-તપ-સંયમના નાયક, તીર્થંકર ભગવાન, આખા જગતના વાત્સલ્યકારી, ત્રિભુવનના પૂજનીય, વીતરાગ દેવ, કેવળ જ્ઞાની એમણે અહિંસાને વિશેષ પ્રકારે જાણી છે; સામાન્ય ઋજુમતિ (સામાન્ય મનઃપર્યવ જ્ઞાની)એ વિશેષે દેખી છે; વિપુલમતિ (વિશેષ મનઃપર્યવ જ્ઞાની) એ સારી પેઠે જાણી છે; ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનારાઓએ અધિક પાળી છે; વિક્રયલબ્ધિવાળાઓએ આજન્મ પાળી છે; મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની, સ્પર્શે કરીને વ્યાધિ મટાડવા જેવી લબ્ધિ ધરાવનાર, મુખમાંના થુંક રૂપે ઔષધિ ધરાવનાર, શરીરના મેલ રૂપે ઔષધિ ધરાવનાર, મૂત્ર-પુરીષાદિ રૂપ ઔષધિ ધરાવનાર, તથા (સ્પર્શ-થુંક-મેલ-મૂત્ર-પુરીષાદિ) એ સર્વ ઔષધિ રૂપ લબ્ધિને ધારણ કરનાર, બીજ સરખી બુદ્ધિવાળા, કોઠ જેવી બુદ્ધિવાળા (અંતરમાં ઉતારેલું ભૂલે નહિ), પદાનુસારી બુદ્ધિવાળા (એક પદ ઉપરથી પછીનાં અનેક પદોનો અર્થ સમજી લે તેવા), શરીરનાં બધાં અવયવોએ કરી સાંભળનારા, શ્રતના ધારણહાર, નિશ્ચલ મનને ધારણ

બેસી રહેનારા, એક પાસે શયન કરનારા, આતાપના લેનારા, પ્રાવરણ (વસ્ત્રાદિ) રહિત રહેનારા (ટાઢ-તાપ સહેનારા), મુખ-શ્લેષ્મને ન પરિઠવનારા, ખજવાળ આવતા છતાં શરીરને નહિ ખણનારા, કેશ-મૂછ-રોમ-નખને (શોભાની દૃષ્ટિએ) નહિ રાખનારા, શરીરના બધા અવયવોના સંસ્કારને છોડનારા, શ્રુતધર (સૂત્રના જાણકાર), અને અર્થના સમૂહને જાણનાર બુદ્ધિવાળા, એ બધાયે ભગવતી અહિંસાને આચરી-પાળી છે. જેઓ ધીર મતિવાળા છે, બુદ્ધિવાળા છે, દષ્ટિવિષ સર્પના ઉગ્ર તેજ જેવા તેજ-પ્રભાવયુક્ત છે, નિશ્ચય તથા પુરૂષકારથી પર્યાપ્ત એવી પરિપૂર્ણ મતિવાળા છે, નિત્ય સ્વાધ્યાય-ધ્યાનાદિ કરનારા છે, સતત ધર્મધ્યાનને આચરનારા છે, પાંચ મહાવ્રતરૂપ ચારિત્રે કરી યુક્ત છે, (પાંચ) સમિતિમાં પ્રવર્તે છે, પાપને શમાવ્યાં છે, છકાયરૂપી જગતના વલ્લભ-વાત્સલ્યકારી છે, સદા અપ્રમત્ત છે, તેઓએ અને તેમના સરખા બીજા અનેકે અહિંસા ભગવતીનું પાલન કર્યું છે.

અહિંસકનાં કર્તવ્ય.

(હવે અહિંસાપાલનમાં ઉદ્યમવંત મનુષ્યે શું કરવાયોગ્ય છે તે કહે છે). પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ, ત્રસ તથા સ્થાવર એ સર્વ જીવોની દયા પાળવાને અર્થે શુદ્ધ આહારની ગવેષણા (શોધન) કરવાયોગ્ય છે. (સાધુને અર્થે) નહિ તૈયાર કરેલું, નહિ કરાવેલું, અનાહુત (અનિમંત્રણપૂર્વક વહોરેલું), અનુદ્દિષ્ટ (ઉદ્દેશિક દોષ રહિત), સાધુને અર્થે વેચાતું નહિ લીધેલું, નવ કોટિએ

(મન-વચન-કાયાએ નહિ કરેલું-કરાવેલું-અનુમોદેલું) પરિશુદ્ધ, (શંકાદિ) દશ દોષથી રહિત, (સોળ) ઉદ્ગમદોષ અને (સોળ) ઉત્પાદનદોષથી રહિત એવું એષણીય તથા શુદ્ધ, પોતાની મેળે(આપવાની વસ્તુથી) દૂર થએલા અથવા પોતાની મેળે દૂર રહેલા (કૃમિ આદિ) જીવો હોય અને એ રીતે અચિત્ત થએલી વસ્તુ અને પ્રાશુક એવું ભોજન ગવેષવાયોગ્ય છે. (ગોચરીએ-ભિક્ષાર્થે જઇને) આસન પર બેસી કથા પ્રયોજન કરવાથી પ્રાપ્ત ન થએલું, ચિકિત્સા-મંત્રયંત્ર-જડીબુટ્ટી-ઔષધ-કાર્ય કરીને પ્રાપ્ત ન કરેલું, લક્ષણ (ચક્ર-સ્વતિકાદિક ચિહ્નો)-ઉત્પાત-સ્વપ્ન-જ્યોતિષ-નિમિત્તની કથા કે વિસ્મયોત્પાદક વાતો કર્યા વિના મળેલું, માયા-કપટ કર્યા વિના મળેલું, કોઇને માટે રાખી મૂકેલું ન હોય તેવું, કળા આદિ શીખવ્યા વિના મળેલું, માયા કપટ વિનાનું-રાખી ન મૂકેલું-કળાદિ શીખવ્યા વિના મળેલું, એવું ભિક્ષાભોજન ગવેષવાયોગ્ય છે. કોઇનું અપમાન કરી, નિંદા કરી, માન આપી, વખાણ કરી, સેવા-પૂજા કરી, અપમાન-નિંદા-માન-સેવા ઈત્યાદિ કરી ભિક્ષાન્ન લેવાયોગ્ય નથી. કોઈને ભય બતાવી, તર્જના કરી, તાડના કરી, (માર મારી), ભય-તર્જના-તાડના કરી, ભિક્ષા લેવાયોગ્ય નથી. ગર્વ કરી, દરિદ્રતા બતાવી, રાંકની પેઠે યાચી, ગર્વ-દરિદ્રતા-યાચના એ ત્રણે વાનાં કરી ભિક્ષા લેવાયોગ્ય નથી. મિત્રતા બતાવી, પ્રાર્થના કરી, ભૃત્યવત્ સેવા કરી, મિત્રતા-પ્રાર્થના-સેવા કરી ભિક્ષા લેવાયોગ્ય નથી. (સ્વજનાદિને) અજાણે, અગ્રથિત-અપ્રતિબદ્ધ, અદુષ્ટ-દ્વેષાદિથી રહિતપણે,

અલ્પ આહાર ગવેષવો. (આહાર આપનાર ગૃહસ્થથી) અજાણ રીતે, અકથિત રીતે (પોતાની ઓળખાણ આપ્યા વિના), અશિષ્ટ રીતે (બીજાએ કહ્યા વિના), અદીનતાપૂર્વક, અવિમનસ્કતાપૂર્વક (આહાર ન મળે તો વિમનસ્ક-ઉદાસ ન થાય), અકરૂણ રીતે (દયામણા પરિણામથી રહિત), વિષાદરહિતપણે, સંયમમાં ઉદ્યમવંત મનોયોગપૂર્વક, યતનાપૂર્વક, સંયમયોગપૂર્વક, વિનય-ક્ષમા આદિ ગુણે કરી યુકત, એ પ્રકારે ભિક્ષેષણામાં ભિક્ષુ ઉદ્યમવંત રહે. એ પ્રમાણે ભિક્ષાચર્યા માટે ભ્રમણ કરીને થોડું થોડું લઈ આવીને ગુરૂજનની પાસે ગમનાગમન કરતાં લાગેલા અતિચારનું પ્રતિક્રમણ કરી દોષથી નિવર્તે, જે રીતે ભોજનના પદાર્થો લીધા હોય તે કહે અને ગુરૂજનને તે દેખાડે અને ગુરૂને ઉપદેશ સાંભળી, નિરતિચાર થઇ અપ્રમત્ત થાય. વળી સાધુને અનેષણાના જે કંઈ દોષો અજાણતાં લાગ્યા હોય અને આલોચ્યા ન હોય તેનું પ્રતિક્રમણ કરે, પછી પ્રશાન્ત ચિત્તે, સુખનિષ્પન્ન (અનાબાધ વૃત્તિએ) બેસે, પછી ધ્યાન-શુભ જોગ-જ્ઞાન-સ્વાધ્યાયથી મુહૂર્ત માત્ર મનને ગોપિત કરનાર (નિરૂદ્ધ મનવાળો સાધુ), ધર્મમાં મનવાળો, અશૂન્ય ચિત્તવાળો, શુભ મનવાળો, અવિગ્રહ (કલહરહિત) મનવાળો, સમાધિયુકત (સમતાયુકત) મનવાળો, શ્રદ્ધા-સંવેગ-નિર્જરામાં સંસ્થાપિત ચિત્તવાળો, પ્રવચન-સિદ્ધાન્તમાં વાત્સલ્ય ભાવવાળો, એવો સાધુ ઉભો થઇને, હર્ષિત થતાં, પોતાથી મોટા સાધુઓને અનુક્રમે નિમંત્રીને, બધા સાધુઓને ભાવપૂર્વક ભોજન લેવા આગ્રહ કરે; પછી

ગુરૂજનની આજ્ઞાને અનુસરી આસન ઉપર બેસે; મુખવસ્ત્રિ-કા-રજોહરણે કરી મસ્તક સહિત આખા શરીરને પ્રમાર્જે; હાથની હથેળીઓનું પ્રમાર્જન કરે; પછી અમૂછિતપણે, અગૃદ્ધપણે, અગ્રથિતપણે—આકાંક્ષારહિતપણે, આહારની નિંદા—તિરસ્કાર કર્યા વિના, રસમાં એકાગ્રપણું કર્યા વિના, નિર્મળ ચિત્તે, અલુબ્ધ ચિત્તે, આત્માર્થે નહિ પણ પરમાર્થે આહાર કરૂં છું એવા ભાવે, સડસડાટ કે ચવચવ (એવો અવાજ) કર્યા વિના, અનુત્સુક રીતે, અવિલંબ રીતે—બહુ વાર કર્યા વિના, ભોંય પર એક બિંદુ પણ પડવા દીધા વિના, પ્રકાશવંત (પહોળા મુખના) ભાજનમાં, યત્નાસહિત, પ્રયત્ન સહિત, સંયોજના દોષરહિત, ઈંગાલદોષ (રાગ દ્વેષ) રહિત, દ્વેષરહિત, ગાડાની ધરીને તેલ ઉંજવાની પેઠે, વ્રણને ઔષધનો લેપ કરવાની પેઠે, સંયમયાત્રા નિર્વહવાને માત્રા નિમિત્તે, સંયમનો ભાર વહેવાને અર્થે, એમ સમ્યક્ પ્રકારે સંયતિ (સાધુ) આહાર કરે. એ પ્રમાણે આહારસમિતિના યોગથી જે ભાવિત છે તેનો અંતરાત્મા મળરહિત, અસંક્લિષ્ટ પરિણામ સહિત, અખંડ ચારિત્રની ભાવનાએ ભાવિત, સંયમવંત સાધક બને છે.

પાંચમી ભાવનાએ વસ્તુ-આદાન—નિક્ષેપ સમિતિ.પાટલો, પાટીયું, શય્યા, સંસ્તારક, વસ્ત્ર, પાત્ર, કામળી, દંડ, રજોહરણ, ચોલપટો, મુખવસ્ત્રિકા, પાદપુંછણ, એ બધાં સંયમના પોષણ અર્થેનાં ઉપકરણો છે; વાયુ—આતાપ—ડાંસ—મસલાં—ટાઢમાંથી રક્ષણ—નિવારણ અર્થે છે; એ ઉપકરણો રાગદ્વેષ રહિતપણે ભોગવવા યોગ્ય છે. સાધુએ હમેશાં એ ભાજન—

વસ્ત્રાદિ ઉપકરણોને પ્રતિલેખવાં–યત્નાથી વિસ્તારી જોવાં, પ્રમાર્જવાં અને રાત્રિ–દિવસ પ્રમાદરહિતપણે તેને નિરંતર લેવાં–મૂકવાં. એ પ્રમાણે આદાન–ભંડ–નિક્ષેપણા સમિતિના યોગે કરીને જે ભાવિત છે તેનો અંતરાત્મા પાપમળરહિત, અસંકિલષ્ટ પરિણામયુક્ત અને અખંડ ચારિત્રની ભાવનાએ ભાવિત, અહિંસક, સંયમવંત, સુસાધક બને છે.

અહિંસાનાં ફળ.

એ પ્રમાણે સંવર દ્વાર સમ્યક્ પ્રકારે આચરતાં સુપ્રતિહિત–સુરક્ષિત થાય છે. એ પાંચ ભાવનાએ કરીને, મનવચન–કાયાએ કરીને, સદા મરણ પર્યંત સુરક્ષિત એ યોગ–પાંચ ભાવના રૂપ વ્યાપાર ધૃતિમાને અને મતિમાને નિર્વહવાયોગ્ય છે. એ યોગ અનાસ્રવ રૂપ છે, નિર્મળ છે, છિદ્રરહિત છે (જેથી કર્મજળ પ્રવેશ કરી શકતું નથી), અપરિસ્રવિત છે (જેથી અંદર જરા પણ કર્મજળ ઝમતું નથી), ચિત્તના ક્લેશથી રહિત છે, શુદ્ધ છે, અને બધા જિનોએ–તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞાત છે, પાળીને ઉપદેશેલો છે. એ પ્રકારે પહેલું સંવર દ્વાર આદર્યું, પાળ્યું, (અતિચાર ટાળી) શુદ્ધ કર્યું, પૂરું કર્યું, ઉપદેશ્યું, આરાધ્યું અને જિન ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને સાધુ જનોએ પાળ્યુ છે.

એ પ્રમાણે ભગવાન જ્ઞાત મુનિએ (મહાવીરે) આ સિદ્ધવર શાસન પ્રજ્ઞાપ્યુ, પ્રરૂપ્યું, પ્રસિદ્ધ–પ્રતિષ્ઠિત કર્યું, પૂજ્ય કર્યું, ઉપદેશ્યુ અને પ્રશસ્ત કર્યું છે.

અધ્યયન ૨ જું

સત્ય વચન

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું સત્ય વચન વિષે બીજું અધ્યયન સંભળાવું છું.

સત્ય વચનનો પ્રભાવ.

સત્ય વચન નિર્દોષ, મહાપવિત્ર, મોક્ષના હેતુરૂપ, સુજાત, સુભાષિત, સુવ્રતરૂપ, સુકથિત, સુદષ્ટ (અતીન્દ્રિય દષ્ટિવાળાઓએ રૂડી પેરે જોએલું), સુપ્રતિષ્ઠિત (બધાં પ્રમાણોથી પ્રતિપાદિત), સુપ્રતિષ્ઠિત યશયુકત, સુસંયમિત વચનથી ઉચ્ચરાયલું, ઉત્તમ દેવો-નરવૃષભ-પ્રધાન પુરૂષો-બળવંત જનો-સુવિહિત જનો વડે બહુમાન્ય, પરમ સાધુજનોને ધર્માચરણ રૂપ, તપ નિયમને આદર્યા રૂપ, સુગતિનો માર્ગ દર્શાવનાર અને લોકમાં ઉત્તમ વ્રત છે. વિદ્યાધરની ગગનગામી વિદ્યાનું સાધન, સ્વર્ગનો માર્ગ દર્શાવનાર અને સિદ્ધિનો માર્ગ દર્શાવનાર સત્ય વચન છે વળી સત્ય વચન ઋજુ ભાવયુકત સરલ છે, અકુટિલ-અવક્ર છે,પ્રયોજનાર્થે કરીને વિશુદ્ધ (નિર્દોષ), છે, ઉદ્યોત કરનાર છે અને સર્વ ભાવના જીવલોકને પ્રકાશિત કરનાર છે. અવિસંવાદી, યથાર્થ અને મધુર એવું સત્ય વચન પ્રત્યક્ષ દૈવત તુલ્ય અને આશ્ચર્યકારક છે. ઘણી વાર વિપરીત અવસ્થામાં આવી પડેલા મનુષ્યો સત્યે કરીને મહાસમુદ્રની મધ્યે નિરાબાધ રહે છે, બુડતા નથી. (સમુદ્રમાં) ભૂલાં પડેલાં

(ખોટી દિશાએ ગએલાં) અને પાણીના વમળમાં પડેલાં વહાણો પણ સત્યથી ડૂબતાં નથી, તેમાંના માણસો મરતા નથી અને સ્થાન (કિનારો) મેળવે છે. સત્યથી અગ્નિસંભ્રમમાં પણ માણસ દાઝતો નથી. સત્યવાદી માણસો તાતા તેલ, કથીર, લોહ કે સીસાને સ્પર્શ કરે અથવા હાથમાં ધારણ કરે તોપણ તેઓ દાઝતા નથી, પર્વતના શિખર ઉપરથી પડે તોપણ સત્યથી માણસ મરતો નથી, સત્યવાદી સમરાંગણમાં (શત્રુઓની) તલવારોના પિંજરામાં સપડાયા છતાં તેમાંથી અણઘવાયલો બહાર નીકળે છે. મારપીટ—બંધન—ઘોર શત્રુતામાં સપડાયા છતાં અને શત્રુઓની વચ્ચે આવી પડયા છતાં સત્યવાદી મનુષ્ય તેમાંથી અબાધિત છૂટે છે અને બહાર નીકળે છે. (આપત્તિના સમયમાં) દેવતાઓ સત્યવાદીને—સત્ય વચનમાં રતિ ધરાવનારાઓને સહાય કરે છે.

સત્યને આચરનારા.

આવું સત્ય ભગવાન શ્રી તીર્થંકર દેવે દસ પ્રકારનું રૂડી રીતે ભાખ્યું છે; ચૌદ પૂર્વધર સત્યના પ્રભૂત—પૂર્વગત અર્થને જાણ્યો છે; મહર્ષિઓએ સિદ્ધાન્તે કરીને સત્યને આપ્યું છે; દેવેન્દ્ર અને નરેન્દ્રે સત્યનું પ્રયોજન (અર્થ) પ્રકાશેલું છે; વૈમાનિક દેવોએ સત્યનો મહા અર્થ—મહાપ્રયોજન સાધ્યું છે; મંત્રૌષધિ વિદ્યાની સાધના માટે સત્ય (આવશ્યક) છે; વિદ્યાધર—ચારણાદિ વૃંદની અને શ્રમણો વિદ્યા (આકાશગમન—વૈક્રેયકરણાદિ) સત્યથીજ

સિદ્ધ થાય છે. મનુષ્યોને માટે સત્ય વંદનીય છે, દેવોને માટે અર્ચનીય છે અને અસુર લોકોને પૂજનીય છે. અનેક પાખંડી મતવાળાઓએ પણ સત્યને અંગીકાર્યું છે; સત્ય એ લોકમાં સારભૂત છે, મહાસાગર કરતાં વધારે ગંભીર છે, મેરૂપર્વત કરતાં વધારે સ્થિર છે, ચંદ્રમંડળ કરતાં વધારે સૌમ્ય છે, સૂર્યમંડળ કરતાં વધારે દીપ્તિમાન છે, શરદ ઋતુના આકાશ કરતાં વધારે નિર્મળ છે, ગંધમાદન પર્વત કરતાં વિશેષ સુગંધયુક્ત છે; લોકને વિષે બાકીનાં જે મંત્રાદિ, યોગાદિ (વશીકરણાદિ), મંત્રજાપ, વિદ્યાઓ, જૃંભકા દેવતા, અસ્ત્ર-શસ્ત્રાદિ (કિંવા અર્થશાસ્ત્રાદિ) શિક્ષણ (કલાદિનું), આગમો-સિદ્ધાન્તો છે, એ બધાં સત્યને વિષેજ પ્રતિષ્ઠિત છે.

નહિ બોલવાયોગ્ય સત્ય.

વળી સત્ય પણ સંયમને ઉપરોધકારક થાય તેવી રીતનું જરા પણ ન બોલવું. હિંસા અને પાપથી યુક્ત, ચારિત્રનો ઘાત થાય તેવું, વિકથાવાળું (સ્ત્રી આદિની કથા), અનર્થવાદવાળું, કલહકારક, અનાર્ય (કિંવા અન્યાય્ય), અપવાદયુક્ત, વિવાદ ઉપજાવે તેવું, (બીજાને) વિડંબના ઉપજાવે તેવું, ઓજસ્યુક્ત (બળ-જુસ્સાથી ઉચ્ચારેલું), ધૈર્યયુક્ત (હિંમતભર્યું), લજ્જારહિત, લોકનિંદાને માત્ર, દુર્દષ્ટ (માઠું જોયું હોય તેવું), દુઃશ્રુત (અસમ્યક્ પ્રકારે સાંભળેલું), અસમ્યક્ પ્રકારે જાણેલું, આત્મશ્લાઘાથી યુક્ત, પરનિંદાથી યુક્ત, એવું સત્ય હોય તે પણ બોલવું નહિ. "તું બુદ્ધિ-

માન નથી, તું ધનનો લેણદાર નથી, તું ધર્મપ્રિય નથી, તું કુલીન નથી, તું દાતા નથી, તું શૂરો નથી, તું રૂપવાન નથી, તું સૌભાગ્યવંત નથી, તું પંડિત નથી, તું બહુશ્રુત નથી, તું તપસ્વી નથી, તું પરલોક સંબંધે નિશ્ચયકારિણી મતિવાળો નથી" એવા પ્રકારનાં વચનો જે જાતિ, કુળ, રૂપ, વ્યાધિ, રોગ વિષેનાં હોય તે વર્જનીય (ત્યજવા-યોગ્ય), દ્રોહકારક અને ઉપચારનું (દ્રવ્યપૂજા તથા ભાવ-પૂજાનુ) અતિક્રમણ કરનારાં હોઈ સત્ય હોય તોપણ બોલવાં નહિ.

બોલવાયોગ્ય સત્ય.

વળી એવું સત્ય બોલવું કે જે દ્રવ્યે, પર્યાયે, ગુણે, કર્મે (કૃષિ આદિ વ્યાપારે), બહુવિધ કળાએ અને આગમ-સિદ્ધાન્તાદિકે કરી યુક્ત હોય, તેમજ નામ, ક્રિયાપદ, નિપાદ, ઉપસર્ગ, તદ્ધિત, સમાસ, સંધિ, પદ, હેતુ, યૌગિક, ઉણ (પ્રત્યય), ક્રિયાવિધાન, ધાતુ, સ્વર, વિભક્તિ, વર્ણ, એટલાં (વ્યાકરણનાં અંગો)એ કરીને સંપૂર્ણ (સત્ય) વચન હોય. પુનઃ ત્રિકાળે (ભૂત-વર્તમાન-ભવિષ્ય) સત્ય હોય તે બોલવું. સત્ય દસ પ્રકારનું છે. (૧ જનપદ. ૨ સંમત. ૩ સ્થાપના. ૪ નામ. ૫ રૂપ. ૬ પ્રતીત. ૭ સત્ય. ૮ વ્ય-વહાર. ૯ ભાવ. ૧૦ યોગ). એ સત્ય પણ જે પ્રમાણે બોલવું તેજ પ્રકારે કાર્યે કરીને (અક્ષરથી લેખન કરવા વગેરેમાં અથવા હસ્તાદિની ક્રિયાના સૂચનમાં) દર્શાવવું. ભાષાના ૧૨ ભેદ છે. (સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, શૌરસેની, માગધી,

પૈશાચિની, અપભ્રંશ, એ ૬ ભાષાનું ગદ્ય અને પદ્ય). વચન સોળ પ્રકારનાં છે. (૩ વચન, ૩ લિંગ, ૩ કાળ, પ્રત્યક્ષ અને પરાક્ષ, ઉપનીત, અપનીત, ઉપનીત–અપનીત, અપનીત–ઉપનીત અને અધ્યાત્મ). એ પ્રકારે તીર્થંકર ભગવાને અનુજ્ઞાત કરેલું, બુદ્ધિથી પર્યાલોચિત કરેલું વચન સંયમવંત મનુષ્યે યથા અવસરે બોલવું.

આ પ્રકારનાં અસત્ય વચન, ચાડી–ચુગલી, કઠોર વચન, અનિષ્ટ વચન અને ચપળ–અધૈર્યયુક્ત વચનના નિવારણાર્થે ભગવાને પ્રવચન (સિદ્ધાન્તમાં) કહેલું છે. આ પ્રવચન આત્માને હિતકારક છે, પરભવમાં શુભ ફળદાયક છે, ભવિષ્યકાળે કલ્યાણકારક છે, શુદ્ધ છે, ન્યાય્ય છે, કુટિલતાથી રહિત છે, સર્વોત્તમ છે, સર્વ દુઃખ–પાપને ઉપશમાવનારૂં છે.

પાંચ ભાવનાઓ.

આ બીજા વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ છે. જૂઠાં વચનથી વિરમવાને અર્થે, સત્ય વચનના રક્ષણને અર્થે, પહેલી ભાવના આ પ્રમાણે છેઃ—(સદ્‌ગુરૂ સમીપે) સંવરનો અર્થ તથા પરમાર્થ (મોક્ષ લક્ષણયુક્ત) સાંભળીને, સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને, ઉતાવળું, ત્વરિત, ચપળ, અનિષ્ટ, કઠોર, સાહસિક, પરને પીડાકારક અને સાવદ્ય (પાપયુક્ત) વચન બોલવું નહિ; સત્ય, હિતયુક્ત, પરિમિત, ગ્રાહક (પ્રતીતિયુક્ત), શુદ્ધ, સુસંગત, સ્પષ્ટ, સમિહિત (બુદ્ધિએ કરીને પર્યાલોચિત) વચન સંયમવંત મનુષ્યે અવસરને અનુકૂળ પ્રકારે

બોલવું. એ પ્રકારે અનુવિચિન્ત્ય સમિતિના યોગ લક્ષણે કરીને જે ભાવિત હોય છે તેનો અંતરાત્મા હાથ-પગ-નયન-વદનને સંયત કરતો થકો સાધુ અને સત્યાર્જવથી સંપન્ન બને છે.

બીજી ભાવનાએ ક્રોધ સેવવો નહિ. ક્રુદ્ધ અને રૂદ્ર મનવાળો મનુષ્ય જૂઠું બોલે, અન્યના અપવાદ બોલે, કઠોર વચન બોલે, જૂઠું-અપવાદ-કઠોર વાણી બોલે; કલહ કરે, વૈર કરે, વિકથા કરે, કલહ-વૈર-વિકથા કરે; સત્યને હણે, શીલને હણે, વિનયને હણે, સત્ય-શીલ-વીનયને હણે; અપ્રિય થાય, વસ્તુદોષાવાસ થાય, પરિભવ (નિગમન) થાય, અપ્રિય-વસ્તુદોષાવાસ-પરિભવ થાય; એ અને બીજા પણ અનેક પ્રકારનાં મૃષાવચન ક્રોધાગ્નિથી દાઝેલો મનુષ્ય બોલે; માટે ક્રોધ સેવવો નહિ. એ પ્રમાણે જે ક્ષમાથી ભાવિત થાય તેનો અંતરાત્મા હાથ-પગ-નયન-વદનને સંયત કરનારો, સાધુ અને સત્યાર્જવથી સંપન્ન બને છે.

ત્રીજી ભાવનાએ લોભ સેવવો નહિ. લોભલુબ્ધ મનુષ્ય ક્ષેત્રાદિને માટે, ગૃહ આદિને માટે જૂઠું બોલે, કીર્તિ અને ઔષધાદિને અર્થે જૂઠું બોલે, ઋદ્ધિ (પરિવારાદિ) અને સુખને અર્થે જૂઠું બોલે, ભોજનપાનાદિને માટે જૂઠું બોલે, પાટ-પાટીયાંને માટે જૂઠું બોલે, શય્યા-સંસ્તારકને માટે જૂઠું બોલે, વસ્ત્ર-પાત્ર માટે જૂઠું બોલે, કામળી-પાદપુંછનને માટે જૂઠું બોલે, શિષ્ય-શિષ્યાને માટે જૂઠું બોલે, એ અને બીજાં અનેક કારણે લોભલુબ્ધ મનુષ્ય જૂઠાં વચન બોલે; માટે લોભ સેવવો નહિ. એ પ્રમાણે મુક્તિ (નિ-

લોભતા)ની ભાવનાએ જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા હાથ-પગ-નયન-વદનને સંયત કરતો થકો સાધુ અને સત્યાર્જવથી સંપન્ન બને છે.

ચોથી ભાવનાએ ભય પામવો નહિ. ભયભીત મનુષ્યને શીઘ્ર અનેક પ્રકારના ભય નડે છે. ભયભીત મનુષ્યને કોઈ સહાય કરતું નથી, ભયભીતને ભૂત-પ્રેત બ્હીવડાવે છે, ભયભીત માણુસ બીજાને પણ બ્હીવડાવે છે, ભયભીત મનુષ્ય તપસંયમને પણ છોડે છે, બીહતો માણુસ સંયમ રૂપ ભારને વહી શકતો નથી, બીહતો માણુસ સત્પુરૂષોએ સેવેલા માર્ગને પાળવા સમર્થ હોતો નથી, માટે કદાચિ ભય ધારણુ કરવો નહિ. બીહવાથી વ્યાધિ, રોગ, જરા, મૃત્યુ અને બીજા અનેક ભયો ઉપજે છે. એ પ્રમાણે જે ધૈર્યથી ભાવિત થાય છે, તેનો અંતરાત્મા હાથ-પગ-નયન-વદનને સંયત કરતો થકો સાધુ અને સત્યાર્જવથી સંપન્ન થાય છે.

પાંચમી ભાવનાએ હાસ્ય સેવવું નહિ. પરિહાસ કરનારાઓ કૂડાં (અસદ્ભૂત અર્થવાળાં-અશોભન) વચનો બોલે છે, તે વચનો પરાભવનાં કારણુ છે (પરના ઉપહાસનાં કારણુ રૂપ છે). હાસ્ય પરપરિવાદનું કારણુ થાય, પરને પીડા ઉપજાવવાનું કારણુ થાય, ચારિત્રભેદનું કારણુ થાય, વિભૂતિંનું (નયન-વદન વિકૃત થવાનું) કારણુ થાય, અન્યોઅન્ય કુચેષ્ટાનું કારણુ થાય, અન્યોઅન્ય મર્મ-કુચેષ્ટાદિનું કારણુ થાય, લોકનિંદ્ય કર્મનું કારણુ થાય, કંદર્પ દેવનું-ભાંડવૃત્તિનું કારણુ થાય, આદેશકારી દેવતાનું (આભિગમનનું) કારણુ થાય, ભવનપતિ આદિ દેવતાનું કારણુ થાય,

આસુરી ગતિનું અને ચાંડાલ રૂપ (કિલ્વીષિ) દેવતાનું કારણ થાય (હાસ્ય તે તે અધમ દેવતાની ગતિમાં ઉપજવાના કારણ રૂપ થાય); તેટલા માટે હાસ્ય સેવવું નહિ. એ પ્રકારે મૌને કરીને જે ભાવિત થાય તેનો અંતરાત્મા હાથ-પગ-નયન-વદનને સંયત કરતો થકો સાધુ અને સત્યાર્જવથી સંપન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે આ સંવર દ્વારને સમ્યક્ પ્રકારે આચરતાં તે રૂડા નિધાન રૂપ થાય છે. એ પાંચે કારણે કરી મન-વચન-કાયાએ કરી સુરક્ષિત રાખતાં થકાં એ (સત્ય વચન) યોગ મરણપર્યંત ધૃતિમાન અને મતિમાન મનુષ્યે નિત્ય નિર્વહવા યોગ્ય છે. અનાસવયુક્ત, નિર્મળ, અછિદ્ર, અપરિસવિત, કલેશરહિત, સર્વ તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞા કરેલું એવું આ બીજું સંવર દ્વાર કાયાએ કરી ફરસવાયોગ્ય, પાળવાયોગ્ય, અતિચાર ટાળી શુદ્ધ કરવાયોગ્ય, પાર ઉતારવાયોગ્ય, અન્યને ઉપદેશવાયોગ્ય, અનુપાલન કરવાયોગ્ય અને આજ્ઞાનુસાર આરાધવાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે જ્ઞાત પુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને ઉપદેશ્યું, પ્રરૂપ્યું અને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે; એવું આ સિદ્ધ શાસન પૂજનીય સદુપદેશિત અને પ્રશસ્ત છે.

અધ્યયન ૩ જું

દત્તાદાનગ્રહણ : અચૌર્ય

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું દત્ત તથા અનુજ્ઞાત એવી વસ્તુઓજ ગ્રહણ કરવા રૂપ સંવર વિષેનું ત્રીજું અધ્યયન સંભળાવું છું.

દત્તાદાનનું સ્વરૂપ.

હે સુવ્રત ! (જંબૂ !) એ મહાવ્રત છે અને ગુણવ્રત છે. (ઇહલોક–પરલોકના ઉપકારનું કારણભૂત છે). પરદ્રવ્યના હરણ પ્રત્યે વિરક્તિયુક્ત, અપરિમિત તથા અનંત તૃષ્ણા રૂપ અને અનુગત (વસ્તુઓ આશ્રી)મહેચ્છા રૂપ જે મન-વચન વડે થતું પાપ રૂપી ગ્રહણ (આદાન) તેના સુષ્ઠુ નિગ્રહ-યુક્ત, સુષ્ઠુ સંયમિત મન–હાથ–પગના સંવરણ યુક્ત, (બાહ્ય તથા અભ્યંતર) ગ્રંથીને ટાળનાર, નિષ્ઠાયુક્ત (ઉત્કૃષ્ટ), નિરૂક્ત (તીર્થંકરોએ ઉપદેશેલુ), આસવરહિત, નિર્ભય, વિમુક્ત (લોભ દોષથી રહિત), ઉત્તમ નરવૃષભોએ, પ્રધાન બલવંત મનુષ્યોએ અને સુવિહિત (સાધુ) જનોએ માન્ય કરેલું અને પરમ સાધુઓના ધર્માનુષ્ઠાન રૂપ એવું આ (ત્રીજું) વ્રત છે. ગામ–આગર–નગર–નિગમ–ખેડ-કબ્બડ–મંડપ–દ્રોણમુખ–સંબાહ–પટ્ટણ–આશ્રમ આદિમાંનું કોઈ પણ દ્રવ્ય જેવું કે મણિ, મુક્તા (મોતી), શિલા, પ્રવાલ, કાંસું (ધાતુ), વસ્ત્ર, રૂપું, સોનું, રત્ન આદિ કાંઈ પડયું હોય, કોઈનું ખોવાઈ ગએલું પડયું હોય (અને તેના માલેકને

જડતું ન હોય), તોપણ તે કોઇને કહેવું કે પોતે લેવું સાધુને કલ્પે નહિ. હિરણ્ય-સુવર્ણથી રહિતપણે અને પાષાણ તથા કાંચનને સમાન ગણતાં (એવી ઉપેક્ષાવૃત્તિથી) કેવળ અપરિગ્રહ અને સંવૃત (ઈંદ્રિયોના સંવરયુક્ત) ભાવે સાધુએ લોકને વિષે વિહરવું. કાંઈ પણ દ્રવ્યાદિ ખળાંમાં હોય, ખેતરમાં હોય, વગડાની વચ્ચે હોય, કાંઈ પુષ્પ-ફળ-છાલ-મંજરી (પ્રવાલા)-કંદ-મૂળ-તૃણ-કાષ્ઠ-કાંકરી આદિ વસ્તુઓ અલ્પ મૂલ્યવાળી કે વિશેષ મૂલ્યવાળી હોય, થોડી હોય કે ઘણી હોય, તોપણ તે વસ્તુઓ તેના માલીકની અણદીધી લેવી સાધુને કલ્પે નહિ. દિન દિન પ્રત્યે અવગ્રહ મેળવીને (માલીકની પરવાનગી લઇને) તે તે વસ્તુ સાધુએ ગ્રહણ કરવી કલ્પે. સાધુ પ્રત્યે અપ્રીતિ કરનારના ગૃહમાં પ્રવેશ કે તેવા અપ્રીતિકારકનાં ભોજન-પાનાદિ સાધુએ વર્જવાં; તેમજ અપ્રીતિકારકનાં પાટ, પાટીયાં, શય્યા, સંસ્તારક, વસ્ત્ર, પાત્ર, કામળી, દંડ, રજોહરણ, પાટલો, ચોલપટો, મુખવસ્ત્રિકા, પાદપુંછણાદિ, ભાજન, વસ્ત્રાદિ ઉપકરણ એ પણ વર્જવાં. વળી પારકા અપવાદ (વિકથા), પારકા દોષોનું દર્શન અને પારકાને નામે (આચાર્ય કે ગ્લાન સાધુને નામે) કાંઈ વસ્તુ લેવી, તે દોષો પણ સાધુએ વર્જવા. તેમજ બીજાએ કરેલો ઉપકાર (સુકૃત) નાશ પમાડવો (મત્સરપૂર્વક ઉપકારની અવગણના કરવી) એ પ્રકારનું કાર્ય, દાનમાં વિઘ્ન કરવાનું કાર્ય, દાનનો વિનાશ, બીજાની ચાડી-ચુગલી તથા મત્સરિત્વ (પારકા ગુણો પ્રત્યે અસહિષ્ણુતા), એ બધા દોષો (તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞાત નહિ કરેલા હોઇ) વર્જવાયોગ્ય છે.

અચૌર્યના અનારાધક અને આરાધક.

જે સાધુ પાટ-પાટીઉં-શય્યા-સંસ્તારક-વસ્ત્ર-પાત્ર-કામળી-દંડ-રજોહરણ-બેસવાનો પાટલો-ચોલપટો-મુહપત્તી-પાદપુંછણાદિ અને ભાજન, ભંડ ઇત્યાદિ ઉપકરણ (આચાર્ય ગ્લાનાદિને) વહેંચી આપે નહિ, એવાં ઉપકરણો દોષમુક્ત-સૂઝતાં મળતાં લેવાની રૂચિ ધરાવે નહિ, તપનો ચોર હોય, વાચાનો ચોર હોય, રૂપનો ચોર હોય, આચાર ધર્મ (સમાચારી)નો ચોર હોય, ભાવનો ચોર હોય (બીજાઓનું વ્યાખ્યાન સાંભળીને વ્યાખ્યાન કરે અને તેમાંનો ભાવ પોતે શોધી કાઢેલો છે એમ કહે તે), (રાત્રે) ગાઢ-ઉતાવળે સ્વરે બોલે, (ગચ્છમાં) ભેદ પાડે, કલહ કરે, વેર કરે, વિકથા કરે, ચિત્તની અસમાધિ કરે, સદા પ્રમાણરહિત ભોજન કરે (બત્રીશ કોળીયાથી વધુ જમનાર), સતત વૈરને ધારણ કરે, નિત્ય રોષ રાખ્યા કરે, એ પ્રકારનો સાધુ આ ત્રીજા વ્રતને આરાધી શકતો નથી.

કેવા સાધુજનો તે વ્રતને આરાધી શકે છે? જે વસ્ત્ર-ભોજન-પાન લેવા તથા આપવા વિષે કુશળ છે, અત્યંત બાળક-દુર્બળ-ગ્લાન-વૃદ્ધ-માસક્ષમણાદિ તપ કરનાર-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-શિષ્ય-સાધર્મિક-તપસ્વી-કુલ ગણ-સંઘ-જ્ઞાનાર્થી એટલાની વૈયાવૃત્ત્ય પોતાના કર્મક્ષયને અર્થે કીર્તિ આદિની વાંચ્છનાથી રહિતપણે દસ પ્રકારે અથવા બહુ પ્રકારે કરે છે, જે અપ્રીતિકારીના ગૃહમાં પ્રવેશતો નથી, અપ્રીતિકારીનાં ભોજન પાન ગ્રહણ કરતો

નથી, અપ્રીતિકારીનાં પાટ–પાટીઉં–શય્યા–સંસ્તારક–વસ્ત્ર–પાત્ર–કાંબળી–દંડ–રજોહરણુ–બેસવાનો પાટલો–ચોલપટો–મુહપત્તી–પાદપુંછણાદિ–ભાજન–વસ્ત્રાદિ ઉપકરણુ સેવતો નથી, જે પારકા અપવાદ બોલતો નથી, જે પારકા દોષ ગ્રહણુ કરતો નથી, પારકા (વૃદ્ધાદિના) નિમિત્તે જે કાંઇ (ભોજન–પાનાદિ) વહોરતો નથી, જે કોઈ મનુષ્યને (દાનાદિ ધર્મથી) વિમુખ કરતો નથી, જે કોઇના દીધેલાનો–રૂડા કાર્યનો ઇનકાર કરતો નથી, જે (દાન) દઇને અથવા વૈયાવૃત્યાદિ કરીને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરતો નથી, જે (મળેલાં ભોજનપાનાદિના) સંવિભાગ કરવામાં કુશળ છે, જે સંગ્રહોપગ્રહમાં (શિષ્યાદિને ભોજન તથા જ્ઞાનનું દાન કરવામાં) કુશળ છે તેવા સાધુઓ આ વ્રતને આરાધી શકે છે.

પાંચ ભાવનાઓ.

પરદ્રવ્યહરણુથી વિરમવાના વ્રતનું રક્ષણુ કરવાને અર્થે શ્રી ભગવાને સકળ જીવોને હિતકારી, પરભવને વિષે હિતકારક, આગામી કાળે કલ્યાણુકારક, ન્યાયયુકત, અકુટિલ, સર્વોત્તમ, સર્વ દુઃખ–પાપનું ઉપશમન કરનાર એવું પ્રવચન કરેલું છે. તે ત્રીજા વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ આ પ્રમાણે છેઃ—

પરદ્રવ્યહરણુથી વિરમવાના વ્રતના રક્ષણુને અર્થે પહેલી ભાવનાએ દેવકુળ, સભાસ્થાન (મહાજન સ્થાન), પરબ, પરિવ્રાજકનું સ્થાન, વૃક્ષમૂળ, બગીચો, પર્વતની કંદરા, (લોહાદિકની) ખાણુ, ગિરિગુફા, ચુનો પાડવાનું

સ્થાન, ઉદ્યાન, યાનશાળા (વાહન રાખવાનું સ્થાન), ઘર વાખરો ભરવાનું સ્થાન, યજ્ઞાદિનો મંડપ, શૂન્ય ઘર, શ્મશાન, લયન (પર્વતગૃહ), હાટ અને બીજાં એવાં સ્થાનકોમાં સાધુએ વિહાર કરવો યોગ્ય છે. પાણી, માટી, બીજ, લીલોતરી, ત્રસ જીવો, ઇત્યાદિથી રહિત અને ગૃહસ્થે પોતાને અર્થે બનાવેલું ઘર ફાસુક (શુદ્ધ) હોય, સ્ત્રી-પશુ-પંડગથી રહિત હોય, પ્રશસ્ત હોય, એવા ઉપાશ્રયમાં જ સાધુએ વિહરવું યોગ્ય છે. જ્યાં ઘણાં આધાકર્મો (સાધુને અર્થે કરેલાં પાપકર્મો) કરવામાં આવ્યાં હોય, જેવાં કે આછાં પાણી છાંટ્યાં હોય, સાવરણીથી સ્થાન પ્રમાર્જ્યું હોય, ખૂબ પાણી છાંટ્યું હોય, (માળા-ફૂલ-તોરણાદિથી) શણગાર્યું હોય, (દર્ભાદિથી) આચ્છાદન કર્યું-છાયું હોય, ખડી-ચૂનાથી ધોળ્યું હોય, છાણે કરી લીંપ્યું હોય, લીંપ્યા ઉપર ફરીથી લીંપ્યું હોય, (ટાઢ નિવારવાને) અગ્નિ સળગાવ્યો હોય, (સાધુને અર્થે) વાસણ કુસણ હેરવ્યાં ફેરવ્યાં હોય, એ પ્રમાણે ઉપાશ્રય સ્થાનની અંદર અને બહાર સાધુને અર્થે પ્રાણઘાત કરવામાં આવ્યો હોય, તેવું આગમનિષિદ્ધ ઉપાશ્રય સ્થાન સાધુએ વર્જવાયોગ્ય છે. એ પ્રકારે જૂદા જૂદા દોષથી રહિત સ્થાને વસીને જે વસતીસમિતિના યોગથી ભાવિત બને છે તેનો અંતરાત્મા દુર્ગતિમાં પાડનારાં પાપકર્મો કરવા કરાવવાના દોષથી નિત્ય વિરતિ પામતો દત્ત અનુજ્ઞાત અવગ્રહની રૂચિ ધરાવનારો થાય છે.

બીજી ભાવનાએ અનુજ્ઞાત સંસ્તારકનું ગ્રહણ કરવું

એટલે કે બગીચો–ઉદ્યાન–વન–વનપ્રદેશમાં જે કાંઈ (અચેત) તૃણ, જલાશયમાં ઉપજેલી વનસ્પતિ, પાંદડાં, પરા (એક જાતનાં તરણાં), મુંજ, કુશ, દર્ભ, પરાળ, મૂયક (મેવાડનું એક જાતનું ઘાસ), વલ્વજ (એક જાતનું ઘાસ), પુષ્પ, ફળ, છાલ, અંકુર, કંદ, મૂળ, તૃણ, કાષ્ઠ, કાંકરી, ઈત્યાદિ સંસ્તારક–વસ્ત્રાદિને અર્થે અનુજ્ઞા માંગીને લેવાં કલ્પે, અનુજ્ઞા માંગ્યા વિના–અદત્ત લેવાં કલ્પે નહિ. રોજ રોજ અનુજ્ઞા માંગીને લેવાં કલ્પે. એ પ્રમાણે અવગ્રહસમિતિના યોગથી જે ભાવિત થાય છે, તેનો અંતરાત્મા દુર્ગતિમાં પાડનારાં પાપકર્મો કરવા–કરાવવાના દોષથી નિત્ય વિરતિ પામતો દત્ત–અનુજ્ઞાત અવગ્રહની રૂચિ ધરાવનારો થાય છે.

ત્રીજી ભાવનાએ પાટ–પાટલા–શય્યા–સંસ્તારકને અર્થે વૃક્ષને કાપવું નહિ; (વૃક્ષના) છેદનવડે કે (ભૂમિ–પત્થરના) ભેદનવડે શય્યા બનાવવી નહિ; જે ગૃહસ્થના સ્થાનમાં વાસ કર્યો હોય ત્યાંજ શય્યાનું ગવેષણ કરવું; ઉંચી–નીચી જમીન જાણીને સમી કરવી નહિ; પવનનો અભાવ હોય કે બહુ વાયુ વાતો હોય તોપણ તે વિષે કશી ઉત્સુકતા ન રાખે; ડાંસ કે મસલાં (નો ઉપદ્રવ) હોય તોપણ તેથી ક્ષોભ ન કરવો કે અગ્નિવડે ધુમાડો ન કરવો; એ પ્રમાણે સંયમમાં (પૃથ્વી આદિના જીવોના રક્ષણમાં) અતિ તત્પર, સંવરમાં (આસવ દ્વાર નિરોધમાં) અતિ તત્પર, સંવૃતમાં (કષાય ઈંદ્રિયના સંવરમાં) અતિ તત્પર, ચિત્તસમાધિમાં અતિ તત્પર, ધૈર્યવંત, કાયાએ કરીને (પરિષહોને) પાળતો જે સતત અધ્યા–

ત્મ ધ્યાન (આત્મસ્વરૂપ ચિંતન) થી યુક્ત થાય છે તેજ સમભાવે (રાગદ્વેષરહિતપણે) ચારિત્ર ધર્મને આચરે છે. એ પ્રકારે શય્યાસમિતિના યોગે કરીને જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા દુર્ગતિમાં પાડનારાં પાપકર્મો કરવા–કરાવવાના દોષથી નિત્ય વિરતિ પામતો દત્ત–અનુજ્ઞાત અવગ્રહની રૂચિ ધરાવનારો થાય છે.

ચોથી ભાવનાએ સંયતિએ સાધારણ–ઘણા ઘરનો આહાર જે પાત્રમાં આવે તે સમ્યક્ રીતે (અદત્તાદાન ન લેખાય તે રીતે) ભોજન કરવાયોગ્ય છે. આહારમાંથી શાકાદિનો વધારે ભાગ ન લેવો, ભોજનનો અધિક ભાગ ન લેવો (તેમ કરવાથી બીજા સાધુઓની અપ્રીતિ ઉપજે), ઉતાવળું–ઉતાવળું ન ખાવું, ત્વરિત રીતે આહાર ન કરવો, ચપળ રીતે આહાર ન લેવો, સહસા ભોજન ન કરવું, બીજાને પીડા ઉપજે તેમ આહાર ન કરવો, તથા સાવદ્ય–પાપ રૂપ આહાર ન ભક્ષવો. આહાર એવી રીતે લેવો કે જેથી ત્રીજું વ્રત ખંડિત થાય નહિ સાધારણ પિંડ પાત્ર આહાર માત્ર લેવો અને જરા પણ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનું નિયમન ખંડિત થવા દેવું નહિ. એ પ્રકારે સાધારણ પિંડપાત્ર સમિતિના યોગે કરીને જે ભાવિત થાય છે, તેનો અંતરાત્મા દુર્ગતિમાં પાડનારાં પાપકર્મો કરવા–કરાવવાના દોષથી નિત્ય વિરતિ પામતો દત્ત–અનુજ્ઞાત અવગ્રહની રૂચિ ધરાવનારો થાય છે.

પાંચમી ભાવનાએ સાધર્મિકો પ્રત્યે વિનય કરવો. ઉપચારમાં (રોગી સાધુની સેવા સંભાળમાં), પારણામાં (તપ-

સ્વીના તપના પારણામાં) વિનય કરવો. (સૂત્રાદિની) વાચનામાં તથા તેના પરિયટ્ટણમાં (સૂત્રાર્થ ગ્રહણ કર્યો હોય તે ફેરવવામાં-પુનઃ પુનઃ સ્મરણ કરવામાં) વિનય કરવો. ભોજનાદિનું દાન કરવામાં અને લેવામાં તથા (વિસ્મૃત થએલો સૂત્રાર્થ) પૂછવામાં વિનય કરવો. સ્થાનકમાંથી નીકળવામાં અને પ્રવેશવામાં વિનય કરવો (નીકળતાં ' આવસ્સહિ ' અને પ્રવેશતાં 'નિસ્સહી'), એ આદિક બીજાં અનેક કાર્યોમાં વિનય કરવો. વિનય એ તપ છે અને તપ એ ધર્મ છે, માટે ગુરૂ પ્રત્યે, સાધુ પ્રત્યે અને તપસ્વી પ્રત્યે વિનય કરવો. એ પ્રકારે વિનયથી જે ભાવિત થાય છે, તેનો અંતરાત્મા દુર્ગતિમાં પાડનારાં પાપકર્મો કરવા-કરાવવાના દોષથી નિત્ય વિરતિ પામતો દત્ત-અનુજ્ઞાત અવગ્રહની રૂચિ ધરાવનારો થાય છે.

એ પ્રકારે આ સંવર દ્વારને સમ્યક્ પ્રકારે આચરતાં તે રૂડા નિધાનરૂપ થાય છે. એ પાંચે કારણે કરીને, મન-વચન-કાયાએ કરી સુરક્ષિત રાખતાં થકા એ યોગ (દત્તાદાન ગ્રહણ) મરણપર્યંત ધૃતિમાન અને મતિમાન મનુષ્યે નિત્ય નિર્વહવાયોગ્ય છે. અનાસ્રવયુકત, નિર્મળ, અછિદ્ર, અપરિસ્રવિત, ક્લેશરહિત, સર્વ તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞા કરેલું એવું આ ત્રીજું સંવર દ્વાર કાયાએ કરી ફરસવાયોગ્ય, પાળવાયોગ્ય, અતિચાર ટાળી શુદ્ધ કરવાયોગ્ય, પાર ઉતારવાયોગ્ય, અન્યને ઉપદેશવાયોગ્ય, અનુપાલન કરવાયોગ્ય અને આજ્ઞાનુસાર આરાધવાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને ઉપદેશ્યું, પ્રરૂપ્યું અને

પ્રસિદ્ધ કર્યું છે; એવું આ સિદ્ધ શાસન પૂજનીય, સદુપદેશિત અને પ્રશસ્ત છે.

અધ્યયન ૪ થું

બ્રહ્મચર્ય

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! હવે હું બ્રહ્મચર્ય વિષે ચોથું અધ્યયન સંભળાવું છું.

બ્રહ્મચર્યનું સ્વરૂપ.

બ્રહ્મચર્ય ઉત્તમ તપ, નિયમ (પિંડવિશુદ્ધિ આદિ ઉત્તર ગુણ), જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર્ય, સમ્યક્ત્વ તથા વિનયના મૂળ કારણ રૂપ છે; યમ (અહિંસાદિ)-નિયમ (પિંડવિશુદ્ધિ આદિ) પ્રધાન ગુણથી યુક્ત છે; હિમવંત પર્વત થકી મહાન તેજવંત (વ્રત) છે; પ્રશસ્ત, ગંભીર અને સ્થિર અંતઃકરણથી યુક્ત છે; આર્જવ (સરલતા) યુક્ત સાધુજનોએ આચરેલું છે; મોક્ષમાર્ગ રૂપ છે; વિશુદ્ધ સિદ્ધિ ગતિના સ્થાન રૂપ છે; શાશ્વત અવ્યાબાધ (આબાધ રહિતતા) છે, પુનર્ભવ નહિ કરાવનારૂં છે, પ્રશસ્ત છે, (રોગાદિના અભાવે કરી) સૌમ્ય છે, સુખ રૂપ છે, શિવ છે, અચળ છે, અક્ષયકર છે, યતિવરોએ પાળેલું છે, સુચરિત (શોભનાનુષ્ઠાન) રૂપ છે, સુસાધિત-સુષ્ઠુ પ્રકારે પ્રતિપાદિત કરેલું છે. મુનિવરોએ, મહાપુરૂષોએ, ધીર-શૂરવીર મનુષ્યોએ, ધાર્મિક મનુષ્યોએ, ધૃતિમંતોએ સદા (બધી

વયમાં) વિશુદ્ધ રીતે પાળી પોતાનું કલ્યાણ કર્યું છે, ભવ્ય જનોએ શંકારહિત રીતે પાળ્યું છે; બ્રહ્મચર્ય ભયરહિત છે, તુશરહિત (કણસલાથી છૂટા પડેલા દાણા પેઠે વિશુદ્ધ) છે, ખેદના કારણરહિત છે, (પાપની) ચિકાસથી રહિત છે, વૃત્તિ (સ્વસ્થતા–સમાધિ) ના ગૃહરૂપ છે, અવશ્ય પ્રકંપરહિત (કોઈ ડોલાવી ન શકે તેવું) છે, તપ–સંયમના મૂળ દળરૂપ–થડાબંધ સરખું છે, પાંચે મહાવ્રતમાં સુષ્ઠુ પ્રકારે (અત્યંત) રક્ષાયલું છે, સમિતિ–ગુપ્તિથી યુક્ત છે, ઉત્તમ ધ્યાનના રક્ષણાર્થે રચેલા કમાડ રૂપ છે, શુભ ધ્યાનના (રક્ષણાર્થે) દીધેલી ભોગળ રૂપ છે, દુર્મતિના માર્ગને નિરૂદ્ધ તથા આચ્છાદિત કરનાર બખ્તર રૂપ છે, સુગતિના માર્ગને દર્શાવનાર છે તથા લોકમાં ઉત્તમ છે. આ વ્રત પદ્મસરોવર અને તળાવની પાળ સરખું છે, મોટા ગાડાના આરાની નાભી રૂપ છે (ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોના આધાર રૂપ છે), અત્યંત વિસ્તૃત વૃક્ષના થડ રૂપ છે, મોટા નગરના ગઢના કમાડની અર્ગલા રૂપ છે, રજ્જુ–દોરડાથી બાંધેલા ઇંદ્રધ્વજના સ્થંભ જેવું નિર્મળ છે, અને અનેક ગુણે કરી સહિત છે.

હવે બ્રહ્મચર્ય વ્રત કેવે પ્રકારે ભાગે છે તે કહે છે. (જેમ ઘડો પડે અને તેના કકડા થઈ જાય તેમ) બ્રહ્મચર્ય સાહસા સર્વથા ભગ્ન થઇ જાય છે, (દહીં વલોવાય તે રીતે) મર્દિત થાય છે, (ચૂર્ણની પેઠે) ચૂર્ણિત–ઝીણા ઝીણા કણરૂપ બની જાય છે, (શરીરમાં કારસું શલ્ય પેસી ---ı તેમ) શલ્યયુક્ત બની જાય છે, (પર્વતના શિખર

વયમાં) વિશુદ્ધ રીતે પાળી પોતાનું કલ્યાણ કર્યું છે, અન્ય જનોએ શંકારહિત રીતે પાળ્યું છે; બ્રહ્મચર્ય ભયરહિત છે, તુશરહિત (કણુસલાથી છૂટા પડેલા દાણા પેઠે વિશુદ્ધ) છે, ખેદના કારણુરહિત છે, (પાપની) ચિકાસથી રહિત છે, વૃત્તિ (સ્વસ્થતા–સમાધિ) ના ગૃહરૂપ છે, અવશ્ય પ્રકંપરહિત (કોઈ ડોલાવી ન શકે તેવું) છે, તપ–સંયમના મૂળ દળરૂપ–થડાબંધ સરખું છે, પાંચે મહાવ્રતમાં સુષ્ઠુ પ્રકારે (અત્યંત) રક્ષાયલું છે, સમિતિ–ગુપ્તિથી યુક્ત છે, ઉત્તમ ધ્યાનના રક્ષણાર્થે રચેલા કમાડ રૂપ છે, શુભ ધ્યાનના (રક્ષણાર્થે) દીધેલી ભોગળ રૂપ છે, દુર્મતિના માર્ગને નિરૂદ્ધ તથા આચ્છાદિત કરનાર બખ્તર રૂપ છે, સુગતિના માર્ગને દર્શાવનાર છે તથા લોકમાં ઉત્તમ છે. આ વ્રત પદ્મસરોવર અને તળાવની પાળ સરખું છે, મોટા ગાડાના આરાની નાભી રૂપ છે (ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોના આધાર રૂપ છે), અત્યંત વિસ્તૃત વૃક્ષના થડ રૂપ છે, મોટા નગરના ગઢના કમાડની અર્ગલા રૂપ છે, રજ્જુ–દોરડાથી બાંધેલા ઇંદ્રધ્વજના સ્થંભ જેવું નિર્મળ છે, અને અનેક ગુણે કરી સહિત છે.

હવે બ્રહ્મચર્ય વ્રત કેવે પ્રકારે ભાગે છે તે કહે છે. (જેમ ઘડો પડે અને તેના કકડા થઈ જાય તેમ) બ્રહ્મચર્ય સાહસા સર્વથા ભગ્ન થઇ જાય છે, (દહીં વલોવાય તે રીતે) મર્દિત થાય છે, (ચૂર્ણની પેઠે) ચૂર્ણિત–ઝીણા ઝીણા કણરૂપ બની જાય છે, (શરીરમાં કારમું શલ્ય પેસી જાય તેમ) શલ્યયુક્ત બની જાય છે, (પર્વતના શિખર

પરથી તૂટી પડેલા પાષાણખંડની પેઠે) આશ્રયથી ચલિત થઈ નીચે તૂટી પડે છે, (મહેલના શિખર પરથી પડતા કળશની પેઠે) અધ:પતિત થાય છે, (લાકડાના ટુકડાઓ થાય તેમ) ખંડિત થાય છે, (કોઢ આદિથી અંગ સડે છે તેમ) સડીને વિધ્વસ્ત થાય છે અને (દાવાનળથી બળેલા વૃક્ષની પેઠે) વિનષ્ટ થાય છે.

બ્રહ્મચર્યની મહત્તા.

એવું બ્રહ્મચર્ય વિનય-શીલ-તપ-નિયમ-ગુણના સમૂહરૂપ અતિ મોટું છે. જેમ ગ્રહો, નક્ષત્રો અને તારાઓમાં ચંદ્રમા (મોટો) છે, જેમ મણી, મોતી, શિલા, પ્રવાલ, રક્ત (વિદ્રુમ) રત્નની ખાણોમાં સમુદ્ર (મોટો) છે, જેમ મણીઓમાં વૈડૂર્ય મણી (મોટો) છે, જેમ સર્વ આભૂષણોમાં મુકુટ (પ્રધાન) છે, વસ્ત્રોમાં જેમ ક્ષોમયુગલ (રૂનું વસ્ત્ર) (પ્રધાન) છે, પુષ્પોમાં જેમ કમળ (મોટું) છે, ચંદનોમાં જેમ ગોશીર્ષચંદન (ગોચંદન) ઉત્તમ છે, ઔષધિસ્થાનોમાં જેમ હીમવંત પર્વત (મહાન) છે, નદીઓમાં જેમ સીતોદા નદી (મોટી) છે, સમુદ્રોમાં જેમ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર (મોટો) છે, મંડલિક પર્વતમાં જેમ રૂચક પર્વત (મોટો) છે, હાથીઓમાં જેમ ઐરાવત (મોટો) છે, મૃગો (વનનાં પશુઓ) માં જેમ સિંહ (પ્રધાન) છે, પ્રવકાણ (સુવર્ણકુમાર) માં જેમ વેણુદેવ (મોટો) છે, પન્નગ (નાગકુમાર) માં જેમ ધરણેંદ્ર (મોટો) છે, જેમ કલ્પમાં બ્રહ્મલોક (પાંચમો દેવલોક) મોટો છે, (પાંચ) સભાઓમાં

જેમ સુધર્મા સભા (મોટી) છે, આયુષ્યમાં જેમ સાતમી સ્થિતિ (અનુત્તર વિમાનવાસી દેવતાની) મોટી છે, દાનોનાં જેમ અભયદાન (ઉત્તમ) છે, કાંબળીમાં જેમ રાતા રંગની (કીરમજી રંગની) કાંબળી (ઉત્તમ) છે, સંહનનમાં જેમ વજ્રઋષભ નારાચ સંહનન (પ્રધાન) છે, સંસ્થાનમાં જેમ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન (ઉત્તમ) છે, ધ્યાનમાં જેમ પરમ શુકલધ્યાન (ઉત્તમ) છે, જ્ઞાનમાં જેમ કેવળજ્ઞાન (પ્રધાન) છે, લેશ્યાઓમાં જેમ પરમ શુકલ લેશ્યા (પ્રધાન) છે, મુનીશ્વરોમાં જેમ તીર્થંકર (સર્વથી મોટા) છે, ક્ષેત્રો (વાસો) માં જેમ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર (મોટું) છે, ગિરિવરોમાં જેમ મેરૂ ગિરિ (પ્રધાન) છે, વનોમાં જેમ નંદનવન (મુખ્ય) છે, વૃક્ષોમાં જેમ જંબૂ સુદર્શન નામના વૃક્ષની વિખ્યાતિ છે અને જે નામે આ જંબૂદ્વીપ ઓળખાય છે, રાજાઓમાં જેમ તુરગપતિ–ગજપતિ–રથપતિ–નરપતિ સુવિખ્યાત છે, અને રથીઓમાં મહારથી (કર્મરિપુની સેનાને હરાવનારો) મોટો છે, તેમ બ્રહ્મચર્ય (સર્વથી મોટું–પ્રધાન–મુખ્ય–સર્વોપરિ) વ્રત છે. એક બ્રહ્મચર્યવ્રતનું આરાધન કરનાર એ પ્રમાણેના અનેક ગુણોથી પરિપૂર્ણ થાય છે. સમ્યક્ પ્રકારે પાળેલા આ વ્રતથી સર્વ વ્રતો, શીલ, તપ, વિનય, સંયમ, ક્ષમા, ગુપ્તિ, નિર્લોભતા ઇત્યાદિ પણ પળાય છે, અને તેથી ઇહલોકમાં તથા પરલોકમાં યશ, કીર્તિ તથા પ્રત્યય ("આ સાધુ જન છે" એવી પ્રતીતિ) ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી કરીને નિશ્ચલપણે બ્રહ્મચર્ય પાળવું. (મન–વચન–કાયાએ કરી) સર્વથા વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય જીવનપર્યંત, જ્યાંસુધી (શ્વાસ

રક્તાદિથી રહિત) શરીર કેવળ શ્વેત અસ્થિમય રહે ત્યાં-સુધી સંયમવંતે પાળવાયોગ્ય છે.

વળી ભગવાને આ વ્રત વિષે કહ્યું છે કે આ બ્રહ્મ-ચર્યવ્રત પાંચ મહા સુવ્રતનું મૂળ છે, સાધુઓએ ભાવસ-હિત વ્યાકુળતાથી રહિતપણે રૂડે પ્રકારે આચરેલું છે, વેરના ઉપશમન રૂપ ફળયુક્ત છે, સર્વ સમુદ્રોમાં મહો-દધિ (રૂપ સંસાર) ને ઉતરવા માટેના તીર્થરૂપ છે, તીર્થં-કરોએ રૂડે પ્રકારે દેખાડેલા માર્ગરૂપ છે, નરક તીર્યંચની ગતિને વર્જવાના માર્ગ રૂપ છે, (સંસારમાંની) સર્વે નિર્મળ વસ્તુઓના નિર્માપિત સારભુત છે, મોક્ષ તથા દેવલોકનાં દ્વારને ઉઘાડનારૂં છે, દેવ-નરેંદ્રોથી પ્રણમિત અને પૂજ્ય છે, સર્વ જગતમાં ઉત્તમ માંગલિકને માર્ગ છે, અદ્વિતીય ગુણ પ્રાપ્ત કરાવનાર એક (ઉપાય) છે, અને મોક્ષના માર્ગના મુકુટ રૂપ છે. જે શુદ્ધ રીતે બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તેજ સુ-બ્રાહ્મણ, સુશ્રમણ, સુસાધુ, સુઋષિ, સુમુનિ, સુસંયતિ અને તેજ ભિક્ષુ છે.

બ્રહ્મચારીએ ત્યજવાયોગ્ય.

જે શુદ્ધ રીતે બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે છે તેણે ત્યજવા યોગ્ય (ક્રિયા-પદાર્થ વગેરે) આ પ્રમાણે છેઃ—રતિ-રાગ-દ્વેષ-મોહને વધારનારાં (અનુષ્ઠાનો), પ્રમાદ દોષવાળા પાસ-ત્થા (સાધ્વાભાસો-બહિર્વર્તીઓ)નાં અનુષ્ઠાનો, અભ્યંગન (ઘી-માખણ શરીરે ચોપડવાં તે), તેલમર્દન, સ્નાન, વારં-વાર કાખ-શિર-હાથ-પગ-મ્હોં ધોવાં, અંગચંપી, ગાત્રચંપી,

આખા શરીરનો મેલ ઉતારવો, અંગ-વિલેપન, (સુગંધિત) ચૂર્ણોથી શરીરને સુવાસિત કરવું, (અગુરૂ આદિના) ધૂપથી શરીરને ધૂપવું, શરીરને શણગારવું, જેથી ચારિત્ર કલુષિત થાય તેમ નખ-વસ્ત્ર-કેશાદિને સમારવાં, હસવું, (કુશાસ્ત્રનું) ભણવું, નૃત્ય, ગીત, વાદિત્ર બજાવવું, નટ-નર્તક-બજાણીયા-મલ્લાદિના ખેલ જોવા, ભાંડચેષ્ટા જોવી, ઇત્યાદિ જે હલકા શૃંગારની ખાણ જેવાં છે અને બીજા પણ એવા પ્રકારો જે તપ-સંયમ-બ્રહ્મચર્યનો ઘાત-ઉપઘાત કરનારાં હોય તે, બ્રહ્મચર્યનું અનુપાલન કરનારે સર્વ કાલે વર્જવાયોગ્ય છે. તેનો (ઉપર જણાવેલાંને વર્જનારનો) અંતરાત્મા નિત્ય તપ-નિયમ-શીલના યોગથી ભાવિત થાય છે. (એ તપ-નિયમ-શીલના વ્યાપાર હવે કહે છે) અસ્નાન, દાંતને સાફ ન કરવા તે, પરસેવો-મેલ-ગાઢો મેલ ધારણ કરવો તે (ન ઉતારવો તે), મૌન વ્રત, કેશલોચન, ક્ષમા, ઇંદ્રિયનિગ્રહ, અચેલક (વસ્ત્રરહિતતા), ભૂખ-તરસને સહન કરવાં તે, લાઘવ (અલ્પ વસ્ત્ર રાખવાં તે), ટાઢ-તાપ સહેવાં તે, કાષ્ટશય્યા, ભૂમિ પર બેસવું તે, (ભિક્ષાર્થે) પારકે ઘેર જવું તે, (ભિક્ષા) મળે કે ન મળે અથવા ઓછું મળે (તો ખેદ ન પામવો તે), માન-અપમાન-નિંદાને સહન કરવાં તે, ડાંસ-મચ્છરના સ્પર્શને સહેવાં તે, નિયમ, તપ, ગુણ, વિનય, ઇત્યાદિ યોગથી એ અંતરાત્મા ભાવિત થાય છે, અને તે રીતે તેનું બ્રહ્મચર્ય સ્થિરતર-વિશેષ દૃઢ થાય છે.

પાંચ ભાવનાઓ.

બ્રહ્મચર્ય વ્રતના રક્ષણને અર્થે અને અબ્રહ્મચર્યના

વિરમણને અર્થે શ્રી ભગવાને સકળ જીવોને હિતકારી, પરભવને વિષે હિતકારી, આગામી કાલે કલ્યાણકારક, નિર્દોષ, ન્યાયયુક્ત, અકુટિલ, સર્વોત્તમ, સર્વ દુઃખ–પાપનું ઉપશમન કરનાર એવું પ્રવચન કરેલું છે. તે ચોથા વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ નીચે પ્રમાણે છે.

અબ્રહ્મચર્યના વિરમણને અર્થે અને બ્રહ્મચર્યના રક્ષણને અર્થે પહેલી ભાવના સ્ત્રીથી સંયુક્ત આશ્રય વર્જવા વિષે છે. શય્યા, આસન, ગૃહ, દ્વાર, આંગણું, અગાશી, ગોખ, ભંડશાળા (અનેક પ્રકારની સામગ્રી રાખવાનું સ્થાન), અભિલોકન સ્થાન (અતિ ઉંચું સ્થાન–જ્યાંથી બધું દેખાય), પાછલું ઘર, શણગાર કરવાનું સ્થાન, સ્નાતિકા (સ્નાન કરવાનું ખુલ્લું સ્થાન), જે સ્થાનમાં વેશ્યાઓ રહેતી હોય તે, તથા જે સ્થાને વારંવાર અજ્ઞાનપણે (મોહદોષે કરીને) રતિ–રાગ વધારનારી સ્ત્રીઓ ઉભી રહેતી હોય તે સ્થાન, તથા જ્યાં બહુવિધ (શૃંગારાદિકની) કથાઓ કહેવાતી હોય, એ બધાં સ્થાન વર્જવાયોગ્ય છે. સ્ત્રીના સંસર્ગવાળાં સ્થાનો ક્લેશને કરાવનારાં છે. એ અને એ પ્રકારનાં બીજાં સ્થાનો પણ વર્જવાયોગ્ય છે. જ્યાં રહેતાં મનોવિભ્રમ ઉપજે, (બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો) ભંગ થાય, ભ્રંશન (અલ્પ વ્રતભંગ) થાય, જ્યાં આર્ત (ઇષ્ટ વિષય સંયોગના અભિલાષ રૂપ) અને રૌદ્ર ધ્યાન ઉત્પન્ન થાય, તે તે સ્થાન વર્જવાયોગ્ય છે. પાપભીરૂ (પાપથી બ્હીનારા)એ એવાં સ્થાન આશ્રય કરવાયોગ્ય નથી. જે સ્થાને વસતાં ઈંદ્રિયોનો રાગ દીપ્તિમાન થાય નહિ તે સ્થાનો વસવાયોગ્ય છે. એ પ્રકારે સ્ત્રી-

ઓના સંસર્ગ વિનાનાં સ્થાને વસવાની સમિતિના યોગે કરીને જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત મનવાળો, ઇંદ્રિયધર્મ (લોલુપતા આદિ)થી નિવૃત્ત, જિતેંદ્રિય અને બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિઓથી યુક્ત થાય છે.

બીજી ભાવનાએ સ્ત્રીજનોની વચ્ચે કથા કહેવી નહિ. ચિત્રવિચિત્ર પ્રકારની, કામુક સ્ત્રીની ચેષ્ટાથી યુક્ત, વિલાસ (નેત્રવિકાર)થી યુક્ત, હાસ્ય–શૃંગારવાળી લૌકિક કથા કરવી નહિ. મોહજનક એવી આવાહ (નવપરિણીત વર–વધૂને લાવવા વિષેની) વિવાહની કથા પણ કહેવી નહિ. સ્ત્રીની સુભગતા દુર્ભતાની કથા, સ્ત્રીઓના ચોસઠ ગુણ–વર્ણ–દેશ–જાતિ–કુળ–રૂપ–નામ–નેપથ્ય (ગુપ્ત શૃંગારક્રિયા)–પરિજન(દાસી–સખી) આદિ વિષેની કથા કહેવી નહિ. સ્ત્રીઓની અને બીજી પણ એ પ્રકારની અનેરી કથાઓ શૃંગારે કરીને કરૂણોત્પાદક છે, તપ–સંયમ–બ્રહ્મચર્યનો ઘાત–ઉપઘાત કરનારી છે, તે બ્રહ્મચર્યનું અનુપાલન કરનારે કહેવાયોગ્ય નથી, સાંભળવાયોગ્ય નથી અને વિચારવાયોગ્ય નથી. એ પ્રકારે સ્ત્રીકથાથી નિવૃત્તિરૂપ સમિતિના યોગે કરીને જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત મનવાળો, ઇંદ્રિયધર્મ (લોલુપતા આદિ)થી નિવૃત્ત, જિતેંદ્રિય અને બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિઓથી યુક્ત થાય છે.

ત્રીજી ભાવનાએ સ્ત્રીના રૂપનું નિરીક્ષણ વર્જવું. સ્ત્રીનું હસવું–બોલવું અને ચેષ્ટાનું નિરીક્ષણ કરવું, (ચાલવાની) ગતિ–નેત્રવિલાસ–ક્રીડા–કામુક ચેષ્ટા (બિબ્બોક)–નૃત્ય–ગીત –વાદિત્રવાદન–શરીરસંસ્થાન–વર્ણ–હાથ–પગ–નયન—લાવ-

ણ્ય-રૂપ-યૌવન-સ્તન-ઓષ્ઠ-વસ્ત્ર-અલંકાર-આભૂષણ-ગુહ્યેંદ્રિય ઇત્યાદિ (જોવાં-સાંભળવાં તે) અને બીજાં પણ તપ-સંયમ-બ્રહ્મચર્યનો ઘાત-ઉપઘાત કરનારાં (કાર્યો) છે, તે બ્રહ્મચર્યનું અનુપાલન કરનારે આંખ વડે, મન વડે કે વચન વડે ન અભિલષવા (ઇચ્છવા) યોગ્ય પાપકર્મો છે. એ પ્રકારે સ્ત્રી રૂપ-વિરતિ સમિતિના યોગથી જે ભાવિત છે તેનો અંતરાત્મા બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત મનવાળો, ઇંદ્રિયધર્મથી નિવૃત્ત, જિતેંદ્રિય અને બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિઓથી યુક્ત થાય છે.

ચોથી ભાવનાએ પૂર્વે કરેલાં-સેવેલાં વિષયો આદિને સંભારવાં નહિ. પૂર્વે (ગૃહસ્થાવસ્થામાં) સેવેલા વિષયભોગ; પૂર્વે કરેલી. રમતો-ક્રીડાઓ; પૂર્વ સમયનાં સગાંઓ (સાસુ-સાળા-સાળી આદિ)ના પરિચય આદિ; આવાહ (નવપરિણીતને ઘેર લાવવાં) પ્રસંગે, વિવાહ પ્રસંગે, ચૌલ કર્મ (મુંડન-બાળકને ચોટલી રાખવી) પ્રસંગે, તિથિએ (મદન ત્રયોદશી આદિ), યજ્ઞક્રિયાને દિને (નાગપૂજાના દિવસે), અને ઉત્સવદિને (ઇંદ્રમહોત્સવ) શૃંગારથી સજ્જ થએલી-સુંદર વેશવાળી સ્ત્રી સાથે, હાવ-ભાવ-લાલિત્ય કામચેષ્ટા-વિલાસથી શોભતી સ્ત્રીઓ સાથે, અનુકૂળ પ્રેમિકાઓ સાથે જે શયનપ્રયોગ અનુભવ્યા હોય (વિષયસેવન કર્યા હોય) તે સંભારવાં નહિ. ઋતુ-ઋતુનાં સુંદર પુષ્પો, સુગંધી ચંદન, સુગંધી દ્રવ્યો તથા સુગંધી ધૂપ, સુખસ્પર્શ કરાવનારાં વસ્ત્રાભૂષણ ઇત્યાદિથી સુશોભિત સ્ત્રીઓ સાથે પૂર્વે કરેલા વિષયભોગ સંભારવા નહિ. રમણીય વાદિત્રો, ગીતો, નટ, નર્તક, બજાણીયા, મલ્લ, મૂઠીએ લડવાનો ખેલ કરનારા (મુષ્ટિક

મલ્લ), ભાંડ, વિદૂષક, કથાકાર, જલમાં કૂદી તરનારા, રાસ રમનારા, આખ્યાન કરનારા (શુભાશુભ કહેનારા), હાથમાં ચિત્રનું પાટીયું લઈ ભિક્ષા માંગનારા (મંખ), તૂણવાદિત્ર વગાડનારા, તુંબવીણા બજાવનારા, તાલ (તાલોટા) વગાડનારા, ગાયન કરનારા, ઈત્યાદિની ક્રિયાઓ અને બહુવિધ મધુર સ્વરે ગીત ગાનારાઓનાં સુસ્વરયુક્ત ગીતો, તેમજ બીજા એવા (કર્ણપ્રિય) શબ્દો તપ-સંયમ-બ્રહ્મચર્યનો ઘાત તથા ઉપઘાત કરનારાં છે; તે બ્રહ્મચર્યનું અનુપાલન કરનાર શ્રમણે જોવાં નહિ, કહેવાં નહિ, તથા સંભારવાં નહિ. એ પ્રકારે જે પૂર્વે કરેલા વિષયભોગ, ક્રીડા આદિની વિરતિરૂપ સમિતિના યોગે કરીને ભાવિત છે, તેનો અંતરાત્મા બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત મનવાળો, ઇંદ્રિયધર્મથી નિવૃત્ત, જિતેંદ્રિય અને બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિએ કરીને યુક્ત થાય છે.

પાંચમી ભાવનાએ પ્રણિત સ્નિગ્ધ (જેમાંથી ઘી-તેલ વગેરેનાં બિંદુઓ ટપકતાં હોય) ભોજન સંયતિએ-સાધુએ (નિર્વાણના સાધકે) વર્જવું. દૂધ, દહીં, ઘી, માખણ, તેલ, ગોળ, ખાંડ, સાકર, મધ, મદ્ય, માંસ, ખાજા (વગેરે મીઠાઈ) એટલા વિગય (વિકૃતિ પામનારા પદાર્થો)થી યુક્ત આહાર, દર્પકારક આહાર સાધુએ ત્યજવો અને (નિર્દોષ) આહાર પણ દિવસમાં બહુ વાર ન કરવો, નિરંતર (પ્રતિદિન) ન કરવો, શાક-દાળ અધિક ન જમવાં, ઘણું ન જમવું; એ પ્રકારના આહાર ભોગવવા નહિ (સંયમની) યાત્રાના પ્રમા-

ણુને અર્થેજ આહાર હોય. વિભ્રમ કે ધર્મનું ભ્રંશન (ભ્રષ્ટપણું) ન થાય તે માટેજ આહાર હોય. એ પ્રકારે પ્રણિત આહાર વિરતિ સમિતિના યોગથી જે ભાવિત થાય છે, તેનો અંતરાત્મા બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત મનવાળો, ઈંદ્રિયધર્મથી નિવૃત્ત, જિતેંદ્રિય અને બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિએ કરી યુક્ત થાય છે.

એ પ્રકારે આ સંવરના દ્વારને સમ્યક્ પ્રકારે આચરતાં તે રૂડા નિધાનરૂપ થાય છે. એ પાંચે કારણે કરીને મન-વચન-કાયાએ કરી સુરક્ષિત રાખતાં થકા એ યોગ મરણપર્યંત ધૃતિમાન અને મતિમાન મનુષ્યે નિત્ય નિર્વહવાયોગ્ય છે. અસ્રવયુક્ત, નિર્મળ, અછિદ્ર, અપરિસ્રવિત, કલેશરહિત, શુદ્ધ, સર્વ તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞા કરેલું એવું આ ચોથું સંવર દ્વાર કાયાએ કરી ફરસવાયોગ્ય, અતિચાર ટાળી શુદ્ધ કરવાયોગ્ય, પાર ઉતારવાયોગ્ય, અન્યને ઉપદેશવાયોગ્ય, આરાધવાયોગ્ય અને આજ્ઞાનુસાર અનુપાલન કરવાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને ઉપદેશ્યું, પ્રરૂપ્યું, પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. એવું આ સિદ્ધ શાસન પૂજનીય, સદુપદેશિત અને પ્રશસ્ત છે.

અધ્યયન ૫ મું.

અપરિગ્રહ

જંબૂ સ્વામી પ્રત્યે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે, હે જંબૂ! અને* (ધર્મોપકરણનો પણ) અપરિગ્રહ (મમતા-રહિતતા) કરનાર, (કષાયોનું) સંવરણ કરનાર અને આરંભ તથા પરિગ્રહથી નિવૃત્ત થનાર સાધુ હોય. વળી સાધુ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી નિવર્તે.

વિરતિનાં લક્ષણો.

(હવે વિસ્તારે કરીને વિરતિનાં લક્ષણો દર્શાવે છે). (૧) એક પ્રકારે અસંયમ (સર્વ આસ્રવથી ન નિવર્તવું તે). (૨) બે પ્રકારે બંધ (૧ રાગબંધ, ૨ દ્વેષબંધ). (૩) ત્રણ પ્રકારે દંડ, ગર્વ, ગુપ્તિ અને વિરાધના.

[૩ દંડઃ—૧ મનઃદંડ, ૨ વચનદંડ, ૩ કાયદંડ. ૩ ગર્વઃ— ૧ ઋદ્ધિ ગર્વ, ૨ રસ ગર્વ, ૩ શાતા ગર્વ. ૩ ગુપ્તિઃ—૧ મનઃ-ગુપ્તિ, ૨ વચનગુપ્તિ, ૩ કાયગુપ્તિ. ૩ વિરાધનાઃ—૧ જ્ઞાન વિરાધના, ૨ દર્શન વિરાધના, ૩ ચારિત્ર વિરાધના.]

(૪) ચાર પ્રકારના કષાય, ધ્યાન, સંજ્ઞા, વિકથા.

[૪ કષાયઃ—૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ. ૪ ધ્યાનઃ— ૧ આર્ત, ૨ રૌદ્ર, ૩ ધર્મ, ૪ શુક્લ. ૪ સંજ્ઞાઃ—૧ આહાર, ૨ ભય, ૩ મૈથુન, ૪ પરિગ્રહ. ૪ વિકથાઃ—૧ સ્ત્રીકથા, ૨ ભક્ત-કથા, ૩ દેશકથા, ૪ રાજકથા.]

* અહીં 'અને' શબ્દથી જે પ્રારંભ થાય છે તેનો હેતુ એ છે કે બ્રહ્મચર્યયુક્ત હોવા ઉપરાંત સાધુ અપરિગ્રહ પણ કરે.

(૫) પાંચ પ્રકારની ક્રિયા, સમિતિ, ઇંદ્રિય અને મહાવ્રતો.

[૫ ક્રિયાઃ—૧ કાયિકા, ૨ આધિકરણિકા, ૩ પ્રદ્વેષિકા, ૪ પારિતાપનિકા, ૫ પ્રાણાતિપાતિકા ૫ સમિતિ—૧ ઈર્યા, ૨ ભાષા, ૩ એષણા, ૪ આદાન ભંડમાત્ર નિક્ષેપના, ૫ ઉચ્ચાર, પ્રસવણ, ખેલ, જળ, શ્લેષ્મ વગેરેને પરિઠવવાની સમિતિ ૫ ઈંદ્રિયો —૧ કાન, ૨ આંખ, ૩, નાક, ૪ જીભ, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય–ત્વચા ૫ મહાવ્રતો —૧ સર્વથા પ્રાણાતિપાત વિરમણ, ૨ સર્વથા મૃષાવાદ વિરમણ, ૩ સર્વથા અદત્તાદાન વિરમણ, ૪ સર્વથા મૈથુન વિરમણ, ૫ સર્વથા પરિગ્રહ વિરમણ].

(૬) છ પ્રકારે જીવનિકાય અને લેશ્યા.

[૬ જીવનિકાય—૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય. ૬ લેશ્યા—૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો, ૫ પદ્મ, ૬ શુક્લ]

(૭) સાત પ્રકારના ભય.

[૧ આલોક ભય મનુષ્યને મનુષ્યથી ભય, ૨ પરલોક ભય દેવ–તીર્યંચથી ભય, ૩ આદાન ભય ધનથી ભય, ૪ અકસ્માત્ ભય છાયા વગેરે દેખવાથી થતો ભય, ૫ વેદના ભય દુખથી થતો ભય ૬ મરણ ભય, ૭ અપયશ થવાથી થતો ભય]

(૮) આઠ પ્રકારના મદ.

[૧ જાતિ મદ, ૨ કુળ મદ, ૩ બળ મદ, ૪ રૂપ મદ, ૫ તપો-મદ, ૬ લાભ મદ, ૭ ઐશ્વર્ય મદ]

(૯) નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ

[૧ સ્ત્રી–પશુ–પંડકથી રહિત સ્થાનમાં રહેવું. ૨ કામ–રાગની વૃદ્ધિ કરે તેવી સ્ત્રીના કથા કે સ્ત્રી સાથે કથા ન કરવી. ૩ સ્ત્રીની

સાથે એક આસને બેસવું નહિ. ૪ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ, તેની સુરચના, તેનું બોલવું, નિરીક્ષણ વગેરે રાગદષ્ટિથી જોવું નહિ. ૫ સ્ત્રીનાં ગીત-રુદન-કૂજન-હાસ્ય વગેરે સંભળાય તેમ ભીંત કે દિવાલને આંતરે રહેવું નહિ. ૬ પૂર્વગત સ્ત્રી સંબંધી ક્રીડા, હાસ્ય, રતિ, વિષયભોગ, સ્નાન, ભોજન ઈત્યાદિ યાદ કરવાં નહિ. ૭ પ્રણિત-લચપચતો-વિગય સહિત આહાર લેવો નહિ. ૮ મર્યાદિત સમયે ધર્મયાત્રા નિમિત્ત જોઈએ તેથી વધુ આહાર લેવો નહિ. ૯ શરીરની શોભા-વિભૂષા કરવી નહિ.]

(૧૦) દસ પ્રકારનો સાધુધર્મ.

[૧ ક્ષમા, ૨ મુક્તિ (નિર્લોભતા), ૩ આર્જવ (ઋજુતા), ૪ માર્દવ (કોમળતા), ૫ લાઘવ (થોડાં ઉપકરણ રાખવાં), ૬ સત્ય, ૭ સંયમ, ૮ તપ, ૯ ચૈત્યદાન-જ્ઞાનદાન, ૧૦ બ્રહ્મચર્ય.]

(૧૧) અગ્યાર પ્રકારની શ્રાવકની (સાધુના ઉપાસકની) પ્રતિમા.

[૧ દર્શન પ્રતિમાઃ—શુદ્ધ સત્ય પર રૂચિ થાય. ૨ વ્રત પ્રતિમાઃ—પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિ વ્રતો નિરતિચારપણે પાળે. ૩ સવાર-સાંજ સામાયિક-આવસ્યક કરે. ૪ પૂર્ણ પૌષધ પ્રતિમા—બધી પર્વતિથિએ નિયમિત પૌષધ કરે. ૫ ઉપર જણાવ્યું તે ઉપરાંત પાંચ બોલ સહિત કાયોત્સર્ગ કરે. ૬ *બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમાઃ*—ઉપર જણાવ્યું તે કરવા ઉપરાંત સર્વ વખતે બ્રહ્મચર્ય સેવે. ૭ સચિત્ત આહાર ન લે, પણ પોતાને આરંભ ન કરવાનો નિયમ ન હોય. ૮ આરંભ-સમારંભ કરે નહિ. ૯ આરંભ સમારંભ કરે-કરાવે નહિ. ૧૦ આરંભ કરે-કરાવે નહિ તે ઉપરાંત આરંભ કરીને કોઈ આપે તે લે નહિ. ૧૧ ઉપર જણાવ્યું તે ઉપરાંત મુંડન કે લોચ કરાવે, સાધુ પેઠે ધર્મોપકરણો રાખે, સ્વજ્ઞાતિમાં ગોચરી કરે,

તે પ્રતિમાધારી શ્રાવક કહેવાય. એકથી ૧૧ પ્રતિમામાં પ્રત્યેક પ્રતિમાએ એક–એક માસ ચડતાં એકંદરે સાડા પાંચ વર્ષ થાય.]

(૧૨) બાર પ્રકારની ભિક્ષુની પ્રતિમા.

[૧ પહેલી પ્રતિમા ૧ માસની તેમાં એક દાતિ* આહારની અને એક દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે. ૨ બીજી પ્રતિમા એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર અને બે દાતિ પાણીની કલ્પે. ૩ ત્રીજી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ત્રણ દાતિ આહાર અને ત્રણ દાતિ પાણીની કલ્પે. ૪ ચોથી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ચાર દાતિ આહાર અને ચાર દાતિ પાણીની કલ્પે. ૫ પાંચમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં પાંચ દાતિ આહાર અને પાંચ દાતિ પાણીની કલ્પે. ૬ છઠ્ઠી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ૭ દાતિ આહાર અને ૭ દાતિ પાણીની કલ્પે. ૭ સાતમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં સાત દાતિ આહાર અને સાત દાતિ પાણીની કલ્પે. ૮ આઠમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની તેમાં પાણી વિના એકાંતર ઉપવાસ કરે અને ગામ બહાર જઈ ત્રણ આસનો કરે: ચત્તા સૂએ, પાસું વાળી સૂએ અને પલાંઠી વાળી સૂએ. પરિષહથી ડરે નહિ. ૯ નવમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની તે ઉપર પ્રમાણે કરે અને દંડ–લગડ–ઉત્કટ એ ત્રણમાંથી એક આસન કરે. ૧૦ દસમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની તે ઉપર પ્રમાણે કરે અને ગોદૂહ, વીર તથા અમ્બુખુજ એમાંથી એક આસન કરે. ૧૧ અગીઆરમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રિની, તેમાં પાણી વિના છઠ (બે ઉપવાસ) કરે, ગામ બહાર બે પગ સંકોચી હાથ લાંબા કરી કાયોત્સર્ગ કરે. ૧૨ બારમી પ્રતિમા એક

* દાતિ એટલે આહાર એકી સાથે એક વખતે જેટલો વહોરાવે તેટલો, અને પાણીની ધાર તૂટે ત્યાંસુધીની એક દાતિ પાણીની સમજવી. એ એક–એક દાતિ થઈ.

રાત્રિની તેમાં પાણી વિના અઠમ કરે, નગર બહાર જઈ અણુમીંચ્યાં લોચને કાયોત્સર્ગ કરે. બારે પ્રતિમામાં ૮ માસ થાય.]

(૧૩) તેર પ્રકારનાં ક્રિયાસ્થાનક.

[૧ અર્થ ક્રિયા—પોતા માટે હિંસા કરે. ૨ અનર્થ ક્રિયા—પર માટે હિંસા કરે. ૩ હિંસા ક્રિયા—તે મને હણે છે, હણ્યો હતો, હણશે એમ સંકલ્પી હિંસા કરે. ૪ અકસ્માત્ ક્રિયા—એકને મારવા જતાં વચમાં બીજાની હિંસા થાય. ૫ દૃષ્ટિ વિપર્યાસ ક્રિયા—દુશ્મન ધારી મિત્રને હણે. ૬ મૃષાવાદ ક્રિયા—અસત્ય બોલે તે. ૭ અદત્તાદાન ક્રિયા—ચોરી કરે તે. ૮ અધ્યસ્થ ક્રિયા—મનમાં દુષ્ટ કલ્પનાઓ કરે તે. ૯ માન ક્રિયા—અભિમાન કરે તે. ૧૦ મિત્રદોષ ક્રિયા—સ્વજનને અલ્પ અપરાધે બહુ દંડ દે તે. ૧૧ માયા ક્રિયા—કપટ કરે તે. ૧૨ લોભ ક્રિયા—લાલચ-તૃષ્ણા. ૧૩ ઇર્યાપથિકા ક્રિયા—માર્ગમાં ચાલતાં હિંસા થાય તે.]

(૧૪) ચૌદ પ્રકારના જીવ.

[૧–૨ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૩–૪ બાદર એકેંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૫–૬ બેઈંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૭–૮ ત્રિઈંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૯–૧૦ ચૌઇંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૧૧–૧૨ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત. ૧૩–૧૪ સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત.]

(૧૫) પંદર પ્રકારના પરમાધામી દેવ.

[૧ આમ્ર, ૨ આમ્રરસ, ૩ શામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ વૈરૂદ્ર, ૭ કાળ, ૮ મહાકાળ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુક, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર, ૧૫ મહાઘોષ.]

[૧૬] સૂત્રકૃતાંગ (સૂયગડાંગ) સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનાં ૧૬ અધ્યયન.

[૧ સ્વસમય-પરસમય, વૈદારિક, ૩ ઉપસર્ગ પ્રજ્ઞા, ૪ સ્ત્રી પ્રજ્ઞા, ૫ નરકવિભક્તિ, ૬ વીરસ્તુતિ, ૭ કુશીલ પરિભાષા, ૮ વીર્યાધ્યયન, ૯ ધર્મ ધ્યાન, ૧૦ સમાધિ, ૧૧ મોક્ષમાર્ગ, ૧૨ સમવસરણ, ૧૩ યથાતથ્ય, ૧૪ ગ્રંથી, ૧૫ યમતિથિ, ૧૬ ગાથા]

(૧૭) સત્તર પ્રકારના અસંયમ.

[૧ પૃથ્વી, ૨ અપ્, ૩ તેજસ્, ૪ વાયુ, ૫ વનસ્પતિ, ૬ બે ઇંદ્રિય, ૭ ત્રિઇંદ્રિય, ૮ ચૌઇંદ્રિય, ૯ પંચેંદ્રિય, ૧૦ અજીવ, ૧૧ પ્રેક્ષા, ૧૨ ઉત્પ્રેક્ષા, ૧૩ પ્રમાર્જન, ૧૪ પારિસ્થાપનિક, ૧૫ મન, ૧૬ વચન, ૧૭ કાયા સબંધી અસંયમ]

(૧૮) અઢાર પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય.

[૧ ઔદારિક શરીર સબંધી ભોગ મન-વચન-કાયાથી સેવવા નહિ, એ ૩, સેવરાવવા નહિ એ ૩, સેવતા પ્રતિ અનુમોદન આપવુ નહિ એ ૩, એમ કુલ ૯, એજ પ્રમાણે ૯ પ્રકાર વૈક્રિય શરીર સબંધી ત્યજવા]

(૧૯) જ્ઞાતાસૂત્રનાં ૧૯ અધ્યયન.

[૧ ઉત્ક્ષિપ્ત-મેઘકુમારનુ, ૨ ધન્ય સાર્થવાહ અને વિજય ચોરનુ, ૩ મયૂર-ઈંડાનુ, ૪ કૂર્મ-કાચબાનુ, ૫ શૈલક ગર્જર્ષિનુ, ૬ તુંબડાનુ, ૭ ધન્ય સાર્થવાહ અને ચાર વહુનુ, ૮ મલ્લી ભગવતીનુ, ૯ જિનપાલ જિનરક્ષિતનું, ૧૦ ચંદ્રની કળાનુ, ૧૧ દાવદવા વૃક્ષનુ, ૧૨ જિતશત્રુ રાજા ને સુબુદ્ધિ પ્રધાનનુ, ૧૩ નંદ મણિયારનુ, ૧૪ તેતલિપુત્ર પ્રધાન ને પોટીલા સોનાર પુત્રીનુ, ૧૫ નંદી ફળનુ, ૧૬ અવરકંકાનુ, ૧૭ સમુદ્ર અશ્વનું, ૧૮ સુસીમા દારિકાનુ, ૧૯ પુંડરીક-કુંડરીકનુ]

(૨૦) વીસ પ્રકારનાં અસમાધિસ્થાનક.

[૧ ઉતાવળુ ચાલે, ૨ પૂજ્યા વિના ચાલે, ૩ દુષ્ટ રીતે

પૂંજે, ૪ વધુ આસનો રાખે, ૫ વડા-વડીલની સામું બોલે, ૬ સ્થવિર-વૃદ્ધનો ઉપઘાત કરે, ૭ એકેંદ્રિયાદિનો પોતાના સુખને અર્થે ઉપઘાત કરે, ૮ પ્રતિક્ષણ ક્રોધ કરે, ૯ હમેશાં ક્રોધ પ્રદીપ્ત રાખે, ૧૦ બીજાની નિંદા કરે, ૧૧ નિશ્ચયવાળી ભાષા બોલે, ૧૨ નવો ક્લેશ ઉત્પન્ન કરે, ૧૩ જૂના ક્લેશને જાગૃત કરે, ૧૪ અકાળે સ્વાધ્યાય કરે, ૧૫ સચિત્ત દ્રવ્યથી ખરડાયલા હાથ-પગે આહારાદિ લે, ૧૬ શાંતિસમયે કે પ્રહર રાત્રિ પછી ગાઢ અવાજ કરે, ૧૭ ગચ્છમાં ભેદ ઉત્પન્ન કરે, ૧૮ ગચ્છમાં ક્લેશ કરી મનોદુઃખ ઉત્પન્ન કરે, ૧૯ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી અશનાદિ લીધા કરે, ૨૦ અનેષણિક આહાર લે.]

(૨૧) એકવીસ પ્રકારનાં સબલ કર્મ (ચારિત્રને મલિન કરવાના હેતુ રૂપ કર્મ).

[૧ હસ્તકર્મ, ૨ મૈથુન, ૩ રાત્રિભોજન, ૪ આધાકર્મી આહાર ભોગવવો તે, ૫ રાજપિંડનું ભોજન. ૬ પાંચ બોલનું સેવનઃ વેચાતું-ઉછીનું-બળાત્કારે-ભાગીદારની આજ્ઞા વિના-સ્થાનમાં સામું લાવેલું-આપવું લેવું તે. ૭ પ્રત્યાખ્યાન કર્યા છતાં ભોગવે તે. ૮ મહીનાની અંદર ત્રણવાર પાણીનો લેપ કરે તે.* ૯ છ માસમાં એક ગણમાંથી બીજા ગણમાં જાય તે. ૧૦ એક માસમાં ૩ માયાનાં સ્થાનક ભોગવે તે. ૧૧ શય્યાંતરનો આહાર જમે તે. ૧૨ ઇરાદાપૂર્વક હિંસા કરે તે. ૧૩ ઇરાદાપૂર્વક અસત્ય બોલે તે. ૧૪ ઇરાદાપૂર્વક ચોરી કરે તે. ૧૫ ઇરાદાપૂર્વક સચિત્ત પૃથ્વી પર શય્યાદિ કરે તે. ૧૬ ઇરાદાપૂર્વક સચિત્ત મિશ્ર પૃથ્વી પર શય્યાદિ કરે તે. ૧૭ સચિત્ત શિલા, ઝીણા જીવ રહે તેવાં કાષ્ટ, બીજ, લીલોતરી

* પાણીનો લેપ-ઉદકલેપ કરવો, એટલે પાણીવાળી મોટી નદી ઉતરવી તે.

ઈત્યાદિ પર શય્યાદિ કરે તે. ૧૮ ઈરાદાપૂર્વક મૂળ–કંદ–સ્કંધ–ત્વચા–શાખા પ્રવાળા–પત્ર–પુષ્પ–ફળ–બીજ એ દસનો સચિત્ત આહાર કરે તે ૧૯ એક વર્ષમા દસ ઉદકલેપ કરે તે. ૨૦ એક વર્ષમા ૧૦ માયાના સ્થાનક સેવે તે. ૨૧ જળથી ભીના હાથ, પાત્ર, વગેરે વડે ભોજન આપે તો લઈ ઈરાદાપૂર્વક ભોગવે તે]

(૨૨) બાવીશ પ્રકારના પરિષહ

[૧ ભૂખ, ૨ તરસ, ૩ ટાઢ, ૪ તાપ, ૫ ડાસ મચ્છર, ૬ વસ્ત્રરહિતતા, ૭ અરતિ, ૮ સ્ત્રી, ૯ ચાલવુ તે, ૧૦ એક આસને સ્થિર રહેવુ તે, ૧૧ પ્રતિકૂળ ઉપાશ્રય, ૧૨ આક્રોશ, ૧૩ વધ, ૧૪ યાચના, ૧૫ અલાભ, ૧૬ રોગ, ૧૭ તૃણસ્પર્શ, ૧૮ મેલ, ૧૯ સત્કાર–પુરસ્કાર, ૨૦ પ્રજ્ઞા, ૨૧ અજ્ઞાન, ૨૨ દર્શન].

(૨૩) સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રનાં ૨૩ અધ્યયન.

[સૂત્રકૃતાગ સૂત્રના પહેલા શ્રુતસ્કંધના ૧૬ અધ્યયન ૧૬ મા બોલમા ઉપર કહ્યા છે. બીજા શ્રુતસ્કંધના ૭ અધ્યયન આ પ્રમાણેઃ— ૧ પુડરીક કમળનુ, ૨ ક્રિયાસ્થાનકનું, ૩ આહાર પ્રતિજ્ઞાનુ, ૪ પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનુ, ૫ અણગાર સુતનુ, ૬ આર્દ્ર કુમારનુ, ૭ ઉદક–પેઢાલ પુત્રનુ]

(૨૪) ચોવીસ પ્રકારના દેવ.

[દસ ભવનપતિ, આઠ વાણવ્યતર, પાચ જ્યોતિષી, એક વૈમાનિક, કુલ ૨૪]

(૨૫) પચીસ પ્રકારની પાંચ મહાવ્રતની ભાવના.*

(૨૬) છવીસ પ્રકારે દશાશ્રુતસ્કંધ, બૃહત્ કલ્પ અને વ્યવહાર સૂત્રના ઉદ્દેશા.

* આ સૂત્રમાજ—સવરદ્વારના પાચ અધ્યયનમા પાચે મહાવ્રતની પાચ—પાચ ભાવનાઓ સમજાવી છે

[દશાશ્રુતસ્કંધના ૧૦, બૃહત્કલ્પના ૬ અને વ્યવહારના ૧૦, કુલ ૨૬]

(૨૭) સત્તાવીશ પ્રકારના સાધુના ગુણ.

[૧ થી ૫ મહાવ્રત; ૬ થી ૧૦ પાંચ ઈંદ્રિયોનો નિગ્રહ; ૧૧ થી ૧૪ ક્રોધ-માન-માયા-લોભનો વિજય, ૧૫ ભાવ સત્ય, ૧૬ કર્ણ સત્ય, ૧૭ યોગ સત્ય, ૧૮ ક્ષમા, ૧૯ વૈરાગ્ય, ૨૦-૨૧-૨૨ મન-વચન-કાયાની સમધારણતા, ૨૩ જ્ઞાન, ૨૪ દર્શન, ૨૫ ચારિત્ર, ૨૬ વેદનાસહિષ્ણુતા, ૨૭ મરણસહિષ્ણુતા.]

(૨૮) અઠ્ઠાવીશ પ્રકારના આચારકલ્પ.

[આચારાંગના બેઉ શ્રુતસ્કંધનાં મળીને ૨૫ અધ્યયન, ૨૬ ઉગ્ઘાઇ, ૨૭ અનુગ્ઘાઈ, ૨૮ આરૂહણા. ઉપઘાતિક એટલે લઘુ માસાદિક પ્રાયશ્ચિત્ત અને અનુઘાતિક એટલે ગુરૂ માસાદિક પ્રાયશ્ચિત્ત સમજવું.]

(૨૯) ઓગણત્રીશ પ્રકારનાં પાપસૂત્ર.

[૧ ભૂમિકંપ શાસ્ત્ર, ૨ ઉત્પાત શાસ્ત્ર, ૩ સ્વપ્ન શાસ્ત્ર, ૪ અંતરીક્ષ શાસ્ત્ર, ૫ અંગ ફરકવાનું શાસ્ત્ર, ૬ સ્વર શાસ્ત્ર, ૭ વ્યંજન (મસા-તલ વગેરેનું) શાસ્ત્ર, ૮ લક્ષણ શાસ્ત્ર : એ આઠ સૂત્રથી, આઠ વૃત્તિથી અને આઠ વાર્તિકથી મળી કુલ ૨૪. ૨૫ વિકથાનુયોગ, ૨૬ વિદ્યા અનુયોગ, ૨૭ મંત્ર અનુયોગ, ૨૮ યોગ અનુયોગ, ૨૯ અન્યતીર્થિક અનુયોગ.]

(૩૦) ત્રીસ પ્રકારનાં મોહનીયનાં સ્થાનક.

[૧ ત્રસ પ્રાણીને જળથી હણે, ૨ હાથે કરી પ્રાણીનાં મુખ વગેરે રૂંધી-શ્વાસ રૂંધી હણે, ૩ વાધરી-ચામડાથી માથું વીંટીને મારે, ૪ મુદ્દગરાદિથી માથું ભેદીને મારે, ૫ ભવોદધિમાં બુડતા જંતુઓને દ્વીપરૂપ એવા મનુષ્યને હણે, ૬ સામર્થ્ય છતાં

દુષ્ટ પરિણામપૂર્વક ગ્લાન રોગીની સેવા સુશ્રૂષા ન કરે, ૭ તપસ્વીને બળાત્કારે ધર્મભ્રષ્ટ કરે, ૮ સમ્યક્દર્શન પ્રત્યે બીજાઓના વિપરીત પરિણામ નીપજાવી અપકાર કરે, ૯ જિનનિંદા કરે, ૧૦ આચાર્ય –ઉપાધ્યાયની નિંદા કરે, ૧૧ આચાર્યાદિના જ્ઞાનદાનના કાર્યની નિંદા કરે, ૧૨ રાજા વગેરેને પ્રયાણાદિ વિષે પુન પુન કહે, ૧૩ વશી કરણાદિ કરે, ૧૪ પ્રત્યાખ્યાન કરેલા ભોગની ઇચ્છા કરે, ૧૫ વારવાર પોતાને બહુશ્રુત તરીકે ઓળખાવે, ૧૬ તપ કર્યા વિના તપસ્વી તરીકે ઓળખાવે, ૧૭ ઘણા મનુષ્યોને અગ્નિ તથા ધૂમાડા વગેરેથી હણે, ૧૮ પોતે કરેલા અપકૃત્યનો આરોપ બીજા ઉપર ચડાવે, ૧૯ વિચિત્ર માયા કપટ કરી બીજાને ઠગે, ૨૦ અશુભ પરિણામે કરી સત્યને પણ સભા વચ્ચે અસત્ય તરીકે જણાવે, ૨૧ પુન પુન કલહ કરે, ૨૨ વિશ્વાસ ઉપજાવીને પરધનનુ અપહરણ કરે, ૨૩ એજ રીતે પરદારાને લોભાવે, ૨૪ કુવારો નહિ હોવા છતા કુવારા તરીકે પોતાને ઓળખાવે, ૨૫ અબ્રહ્મચારી હોવા છતા બ્રહ્મચારી તરીકે ઓળખાવે, ૨૬ ઐશ્વર્ય પમાડનારનાજ દ્રવ્યનુ હરણ કરવાની ઇચ્છા કરે, ૨૭ જેના પ્રભાવે ખ્યાતિ મળે તેનેજ કાંઈ અતરાય પહોચાડે, ૨૮ રાજા સેનાપતિ આદિ બહુ જનોના નાયકની હિંસા કરે, ૨૯ દેવતાના અવર્ણવાદ બોલે, ૩૦ દેવતાના દર્શન વિના પોતાની પૂજા વધારવાના નિમિત્તે દેવતા મને દર્શન દેવા આવે છે એમ કહે]

(૩૧) એકત્રીશ પ્રકારના સિદ્ધના ગુણ

[પાચ સંસ્થાન, પાચ વર્ણ, બે ગંધ, પાચ રસ, આઠ સ્પર્શ, ત્રણ વેદ, એ ૨૮ થી રહિત, ૨૯ અકાય, ૩૦ અસગ, ૩૧ અવ તાર રહિત, અથવા જ્ઞાનાવરણીયની પાચ, દર્શનાવરણીયની નવ, વેદનીયની બે, મોહનીયની બે, આયુષ્યની ચાર, નામ કર્મની બે,

ગોત્ર કર્મની બે અને અંતરાય કર્મની પાંચ એ આઠ કર્મની એકત્રીશ પ્રકૃતિનો વિજય]

(૩૨) બત્રીશ પ્રકારનો યોગ (પ્રશસ્ત વ્યાપાર) સંગ્રહ.

[૧ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત લે, ૨ શિષ્યને પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું હોય તે ગુરુ બીજાને ન કહે, ૩ વિપત્તિમાં ધર્મ વિષે દઢ રહે, ૪ નિશ્રા રહિત તપ કરે, ૫ સૂત્રાર્થ ગ્રહણ કરે, ૬ સુશ્રૂષા ટાળે, ૭ અજ્ઞાત કુળની ગૌચરી કરે, ૮ નિર્લોભી થાય, ૯ બાવીશ પરિષહ સહે, ૧૦ સરલ સ્વભાવ રાખે, ૧૧ સત્ય સંયમ આચરે, ૧૨ સમ્યક્ત્વ નિર્મળ રાખે, ૧૩ સમાધિપૂર્વક રહે, ૧૪ પાંચ આચાર પાળે, ૧૫ વિનય કરે, ૧૬ ધૃતિ રાખે, ૧૭ વૈરાગ્ય રાખે, ૧૮ શરીરને સ્થિર રાખે, ૧૯ માયા અનુષ્ઠાન કરે, ૨૦ આસ્રવ રોકે, ૨૧ આત્માના દોષ ટાળે, ૨૨ સર્વ વિષયથી વિમુખ રહે, ૨૩ મૂળ ગુણ વિષે પ્રત્યાખ્યાન કરે, ૨૪ ઉત્તર ગુણ વિષે પ્રત્યાખ્યાન કરે, ૨૫ અપ્રમાદી થાય, ૨૬ કાળે કાળે ક્રિયા કરે, ૨૭ ધર્મધ્યાનનો સંગ્રહ કરે, ૨૮ સંવર યોગનો સંગ્રહ કરે, ૨૯ મરણ કે રોગ નીપજે તો મનને ક્ષુબ્ધ ન થવા દે, ૩૦ સ્વજનાદિકનો ત્યાગ કરે, ૩૧ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું હોય તે પાળે, ૩૨ આરાધક-પંડિત મૃત્યુ થાય તેમ આરાધના કરે]

(૩૩) તેત્રીશ પ્રકારની આશાતના

[૧ શિષ્ય વડા (ગુરુઆદિ)ની આગળ અવિનયે ચાલે, ૨ શિષ્ય વડાની બરાબર-સાથે ચાલે, ૩ વડાની પાછળ અવિનયે ચાલે, ૪-૫-૬ શિષ્ય વડાની આગળ, બરાબર અને પાછળ અવિનયે ઉભો રહે, ૭-૮-૯ વડાની આગળ, બરાબર અને પાછળ અવિનયે બેસે, ૧૦ શિષ્ય વડાની સાથે બહિરભૂમિ જાય અને વડાની પહેલા શુચિ થઇ આગળ આવે,

૧૧ વડા સાથે વિહારભૂમિ જઈ આવી ઈર્યાપથિકા પહેલાં પ્રતિક્રમે, ૧૨ કોઈ પુરૂષ આવે તેને વડાની પહેલાં પોતે બોલાવે, ૧૩ રાત્રે વડા બોલાવે કે કોણ નિદ્રામાં છે ને કોણ જાગૃત છે, ત્યારે જાગતા છતાં ઉત્તર ન આપે, ૧૪ આહાર વહોરી લાવીને પહેલાં બીજા શિષ્યાદિની આગળ કહે અને પછી વડાને કહે, ૧૫ આહારાદિ પહેલાં બીજા શિષ્યાદિને બતાવે અને પછી વડાને બતાવે, ૧૬ આહાર માટે પહેલાં અન્ય શિષ્યને આમંત્રે અને પછી વડાને આમંત્રે, ૧૭ આહાર વહોરી લાવી વડાને કે વૃદ્ધ સાધુને પૂછ્યા વિના પોતાના પ્રિય બીજા સાધુઓને વહેંચી આપે, ૧૮ વડા સાથે જમતાં સારૂં શાક વગેરે ઉતાવળે જમે, ૧૯ વડાએ બોલાવ્યા છતાં મૌન રહે, ૨૦ વડાએ બોલાવતાં છતાં આસને રહી હા કહે, કામ બતાવશે એવા ભયથી વડા પાસે ન જાય, ૨૧ વડાએ બોલાવતાં મોટા સાદે—અવિનયથી જવાબ આપે, ૨૨ વડા કહે કે આ કાર્ય તમે કરો—તમને લાભ થશે, ત્યારે શિષ્ય વડા પ્રત્યે કહે કે તે તમે જ કરો—તમને લાભ થશે, ૨૩ વડા પ્રત્યે કઠોર—કર્કશ ભાષા વાપરે, ૨૪ વડા જેવા શબ્દો વાપરે તેવા જ શબ્દો શિષ્ય વડા પ્રત્યે વાપરે, ૨૫ વડા વ્યાખ્યાન આપતા હોય, ત્યારે સભામાં જઇ બોલે કે તમે કહો છો તે ક્યાં છે? બતાવો! ૨૬ વડા વ્યાખ્યાન આપે ત્યારે શિષ્ય વડાને કહે કે તમે ભૂલી ગયા છો, ૨૭ વડા વ્યાખ્યાન આપતા હોય ત્યારે શિષ્ય પોતે સારૂં ન જાણી ખુશ ન રહે, ૨૮ વડાના વ્યાખ્યાન વખતે સભામાં ભંગ પડે તેમ અવાજ કરે કે બોલી ઉઠે, ૨૯ વડાના વ્યાખ્યાનમાં શ્રોતાઓને નાખુશ કરે, ૩૦ વડાનું વ્યાખ્યાન પૂરૂં થયા પહેલાં શિષ્ય વ્યાખ્યાન શરૂ કરે, ૩૧ વડાની શય્યાને પગે ઘસે, હાથે અફાળે, ૩૨ વડાની શય્યા ઉપર ઉભો રહે, બેસે, સૂએ, ૩૩ વડાથી ઉચ્ચ આસને કે બરાબર આસને બેસે, ઉભો રહે કે સૂએ; એ ૩૩ પ્રકારે આશાતના થાય તેમ જાણવું.]

(૩૪) બત્રીસ પ્રકારના સુરેંદ્રો.*

[૨૦ ભવનપતિ, ૧૦ વૈમાનિક અને ૨ જ્યોતિષી, કુલ ૩૨]

એ પ્રકારે એકથી એક-એક વધારતાં તેત્રીસ એકાગ્ર ચિત્તે વિરમણ કરવા યોગ્ય સ્થાનક છે તેને વિષે, અવિરતિને વિષે, અને બીજાં પણ અનેક સ્થાનકો જે જિનભાષિત છે, સત્ય છે, શાશ્વત ભાવે કરી અવસ્થિત છે, તે સ્થાનકો-પદાર્થોને વિષે શંકા (સંદેહ), કાંક્ષા (અન્ય મતનો અભિલાષ) નિરાકરીને-ટાળીને ભગવાનના શાસનને જે સાચો કરીને માને છે, જે નિયાણા (નિદાન) રહિત છે, જે ગર્વરહિત છે, જે લોલુપતાથી રહિત છે, અને જે મન-વચન-કાયાની ગુપ્તિ સહિત છે તે સાધુ છે. મહાવીર ભગવાનના વચનને અનુસરતા વિરતિના વિસ્તારરૂપ બહુવિધ પ્રકારવાળો, નિર્મળ સમ્યક્ત્વથી સુબદ્ધ મૂળવાળો, ધૃતિરૂપી કંદવાળો, વિનયરૂપી ક્યારા-વેદિકાવાળો, ત્રણે લોકમાં વિસ્તરેલ યશવાળો, જાડા-મોટા-સુજાત થડવાળો, પાંચ મહાવ્રતરૂપી વિશાળ શાખાવાળો, ભાવનારૂપી છાલના અંતવાળો, શુભ યોગ તથા જ્ઞાનરૂપી પલ્લવ તથા સુંદર અંકુર ધારનારો, બહુગુણરૂપી પુષ્પોથી સમૃદ્ધ, શીલરૂપી સુગંધવાળો, અનાસ્રવરૂપી ફળવાળો, મોક્ષરૂપી બીજથી યુક્ત એવો સંવરરૂપી તરૂવર મેરૂપર્વતના શિખરની ચૂલિકાની પેઠે મોક્ષના બીજરૂપી મુક્તિ (નિર્લોભતા) માર્ગના શિખર ઉપર વિરાજી રહ્યો છે.

* અહીં અનુક્રમ જોતાં ૩૪ પ્રકારના જોઇએ, પરન્તુ સૂત્રમાં વસ્તુતઃ ૩૨ માલૂમ પડે છે; બીજા ગ્રંથોમાં કોઇ સ્થળે ૩૪ ની સંખ્યા દેખાડે છે.

સાધુને શું ન કલ્પે ?

છેલ્લા સંવરદ્વારમાં જે ન કલ્પે તે હવે કહે છે. ગામ–આગર–નગર–ગામડું–કબ્બડ–મંડપ–દ્રોણમુખ–પટ્ટણ વગેરેમાં જે કાંઈ થોડું કે ઘણું, નાનું કે મોટું (પદાર્થ) પડ્યું હોય તે, ત્રસકાય રૂપ પદાર્થ (સચેત કે અચેત કોડા વગેરે), સ્થાવર કાયરૂપ પદાર્થ (રત્નાદિ), સામાન્ય વસ્તુ, મન વડે કરીને પણ પરિગ્રહવાં કલ્પે નહિ; હિરણ્ય–સુવર્ણ–ક્ષેત્ર–ગૃહ પણ પરિગ્રહવાં કલ્પે નહિ; દાસી–દાસ–ભૃત્ય–પ્રેષક (સંદેશવાહક)–ઘોડા–હાથી–ગાય–બકરાં પરિગ્રહવાં ન કલ્પે; યાન–વાહન–શયન–આસન–છત્રાદિ પરિગ્રહવાં ન કલ્પે; કમંડલ–જોડા–મોરપીંછના પંખા–વીંજણા–સાગપત્રના વીંજણા પરિગ્રહવા ન કલ્પે; લોહ–કથીર–તામ્ર–સીસું–કાંસુ–રૂપું–સોનું–મણી–મોતી–સીપના પડા–શંખ–હાથીદાંતના મણી–શૃંગ–શિલા–પરવાળા–કાચ–વસ્ત્ર–ચર્મ–પાત્ર અને બીજા મૂલ્યવાન પદાર્થો વગેરે જે લોભને ઉપજાવનારા છે તે ગુણવંતે એકાગ્ર ચિત્તે પરિગ્રહવાં કલ્પે નહિ. વળી પુષ્પ–ફળ–કંદ–મૂળાદિ, ચોખા વગેરે સત્તર પ્રકારનાં બીજ, સર્વ પ્રકારનાં ધાન્ય ત્રણે યોગે કરીને ઔષધ–ભેષજ–ભોજનાદિને અર્થે સંજતિએ પરિગ્રહવાં કલ્પે નહિ. શા કારણે ? અપરિમિત જ્ઞાન–દર્શન ધરનારા, શીલ–ગુણ–વિનય–તપ–સંયમના નાયક એવા તીર્થંકરોએ તથા આખા જગતના જીવોના હિતકારી અને ત્રણે લોકમાં પૂજ્ય એવા જિનવરોએ (કેવળજ્ઞાને કરીને) તેમાં (પુષ્પ–ફળ–ધાન્યાદિમાં) જીવજગતનું ઉત્પત્તિસ્થાન દીઠું છે તેથી તે કલ્પે

નહિ. (તેના પરિગ્રહથી) જીવ-જગતનું ઉત્પત્તિસ્થાન સમુચ્છિન્ન થાય તે કારણથી શ્રમણસિંહો (મુનિપુંગવો) તેને વર્જે છે. વળી રાંધેલા ચોખા, બાફેલા અડદ, ગંજ (એક પ્રકારની ખાદ્ય વસ્તુ), સાથવો, બોરકુટ (અથવા દહીંનો મરકો), સેકેલું ધાન્ય, તલવટ, મગ વગેરેની દાળનો બનાવેલો પદાર્થ (જેમાં વિકૃતિ પેદા થાય તે), તલપાપડી, વેડમી રોટલી, મીઠા રસમાં બોળેલાં પકવાન્નો (જેવાં કે ગુલાબજાંબુ, સુરણ્ણા વગેરે), ચૂર્ણકોશક (જેવાં મીઠાં ચૂર્ણો-પદાર્થો ભરેલા હોય તે, જેવાં કે ઘારી-ઘુઘરા-કચોરી વગેરે), શિખંડ, દાળનાં વડાં, મોદક-લાડવા, દૂધ, દહીં, ઘી, માખણ, તેલ, ગોળ, ખાંડ, સાકર, મધ, મદ્ય, માંસ, ખાજા, વિવિધ પ્રકારનાં ચટણી-અથાણાં-રાઇતાં, ઇત્યાદિ પ્રણીત રસયુકત પદાર્થો ઉપાશ્રયમાં, પરઘરમાં અથવા અરણ્યમાં સાધુએ પાસે રાખવાં (કે સંગ્રહ કરવાં-પરિગ્રહવાં) કલ્પે નહિ.* વળી જે સાધુને ઉદ્દેશીને કર્યું હોય, રાખી મૂકયું હોય, રચ્યું (તૈયાર કરી રાખ્યું) હોય, પર્યવજાત કરી રાખ્યું હોય (પર્યાયનું અવસ્થાંતર કરીને રાખ્યું હોય, જેમકે દૂધ-ભાત એકઠાં કરી કરંબો તૈયાર કર્યો હોય), રસબિંદુ પડતાં હોય તેવું કાંઇ, સાધુને અર્થે અંધારામાં અજવાળું કરીને આપવામાં આવેલું, ઉછીતું લઇ આપેલું, કાંઇક પોતાને અર્થે અને કાંઇક સાધુને અર્થે તૈયાર કરેલું (મિશ્ર), સાધુ માટે વેચાતું લઈ રાખેલું, સાધુને મહેમાન

* તે સમયે અન્યમતિ સાધુ-વૈરાગી યાચકાદિમાં ચાલતા ભોજન-સંગ્રહાદિના વ્યવહાર ઉપર ધ્યાન આપીને ભગવાને આ નિષેધ ફરમાવ્યો છે.

માનીને દાન તરીકે આપેલું, દાન-પુણ્યને અર્થે આપેલું, શાક્યાદિ તાપસ-રંક યાચકને અર્થે તૈયાર કરેલું, પશ્ચાત્‌કર્મી (સાધુને આપીને પછી હાથ ધુએ તે), પુરોકર્મી (પહેલાં હાથ ધોઇને પછી વહોરાવે તે), સદા એક ઘરનો આહાર, પાણી આદિથી ખરડેલો આહાર, અતિરિક્ત (૩૨ કોળીઆથી વધુ) આહાર, મુખરીપણાથી (વાચાળપણે બોલીને-સ્તુતિ-ખુશામત કરીને) મેળવેલો આહાર, સાધુને અર્થે સામો આણેલો આહાર, માટી-છાણાદિથી લીપેલું ઉઘાડીને આપેલો આહાર, બાળકાદિની પાસેથી છીનવી લઇને આપેલો આહાર, બે જણાની વસ્તુ એક જણ (બીજાના ભાવવિના) આપે તે, તિથિમાં (મદનતેરશાદિ)-યજ્ઞ-પૂજાદિને વિષે-ઉત્સવ (ઇંદ્રમહોત્સવાદિને) વિષે-ઉપાશ્રયની અંદર કે બહાર સાધુને અર્થે રાખેલું: તે બધું (આહાર-પદાર્થો-વસ્ત્રો ઇત્યાદિ) હિંસાવાદથી યુક્ત હોઇને સાધુએ પરિગ્રહવું કલ્પે નહિ.

સાધુને શું કલ્પે ?

હવે શું શું સાધુએ લેવું કલ્પે તે કહે છે. (આચારાંગ સૂત્રના) 'પિંડેષણા' અધ્યયનમાં ૧૧ મા ઉદ્દેશામાં કહ્યા મુજબ શુદ્ધ, વેચાતો લીધેલો-વિનાશ કરી નીપજાવેલો-અગ્નિથી રાંધેલો એ ત્રણ કાર્યનું કરણ-કરાવણ અને અનુમોદન-એ પ્રકારે નવ કોટિએ કરીને વિશુદ્ધ (અર્થાત્ એમાંનો કોઈ પણ દોષ ન લાગે તે પ્રકારનો), એષણાંના દસ દોષથી મુકત, ઉદ્‌ગમ દોષ તથા ઉત્પાદન દોષથી એષણાશુદ્ધ, ચેતનારહિત-અચેતન થએલું-જીવસંસર્ગથી ત્યજાએલું એવું પ્રાશુક, સંયોજના દોષથી રહિત, અંગારદોષથી

રહિત, ધૂમ્રદોષથી રહિત ભોજન વહોરી છ સ્થાનક નિમિત્તે (વેયણ–વૈયાવચ્ચ આદિ છ સ્થાનક), છ કાય જીવોના પરિરક્ષણને અર્થે, સાધુએ રોજ રોજ પ્રાશુક ભિક્ષાએ વર્તવું. વળી સુવિહિત સાધુ (પાસત્થાદિ ભાવથી રહિત સાધુ) ને બહુ પ્રકારે રોગ થાય, દુઃખ થાય, વાયુની અધિકતા થાય, પિત્તપ્રકોપ થાય, શ્લેષ્મનો પ્રકોપ થાય, સંનિપાત ઉપજે, લેશ સુખ હોય તે પણ ટળે, ઘણું કષ્ટ થાય, ગાઢ દુઃખ ઉપજે, અશુભ–કડવો–કઠોર–પ્રચંડ ફળવિપાક ભોગવવો પડે, મહા ભય ઉપજે, જીવનનો અંત લાવનારૂં કારણ ઉત્પન્ન થાય, આખા શરીરને પરિતાપના–પીડા ઉપજે એવાં દુઃખો થાય, તોપણ સાધુને પોતાને અર્થે કે પરને અર્થે ઔષધ–ભેષજ, ભાત–પાણી પાસે રાખવાં કલ્પે નહિ. વળી સુવિહિત પાત્રાના ધરનાર સાધુને ભાજન, માટીનું વાસણ, વસ્ત્રાદિ ઉપધિ, (વિશેષ) ઉપકરણ જેવાં કે પાત્રાં, પાત્રાં બાંધવાની ઝોળી, પાત્રાં પૂંજવાની પૂંજણી, પાત્રસ્થાપન કરવાની કામળીનો કકડો, ત્રણ પડલાં (ભિક્ષાકાળે પાત્રને ઢાંકવાના વસ્ત્રના કકડા), રજસ્રાણ (પાત્રાં વીંટવાનાં વસ્ત્ર), ગુચ્છો, ત્રણ પ્રચ્છાદક (શરીર ઢાંકવાનાં વસ્ત્ર –બે સૂતરનાં અને એક ઊનનું), રજોહરણ, ચોલપટો, મુહપત્તી, પાયલૂછણું, એટલાં વાનાં કલ્પે. સંયમના ઉપષ્ટંભને અર્થે, વાયુ–તાપ–ડાંસ–મસલાં–ટાઢમાંથી રક્ષણને અર્થે, રાગદ્વેષરહિત એ ઉપકરણો પણ સાધુએ ભોગવવાનાં છે. વળી એ ભાજન–પાત્રાદિ ઉપકરણોને સાધુએ રોજ–રોજ પ્રતિલેખવાં (જોવાં), બધી દિશાએ પૂજવાં, પ્રમાર્જવાં,

રાત્રિ–દિવસ અપ્રમત્ત થઇને નિરંતર મૂકવાં તથા લેવાં.

મોક્ષના સાધકનાં લક્ષણો.

એ રીતે જે સંયમવંત છે, વિમુક્ત છે, નિઃસંગ છે, પરિગ્રહરહિત રૂચિવાળા છે, મમતારહિત છે, સ્નેહબંધનરહિત છે, સર્વ પાપથી વિરત છે, વાંસલે કરી છેદે તેને અને ચંદનનો લેપ કરે તેને (અપકારીને તેમજ ઉપકારીને) સમાન ગણનારા છે, તૃણ–મણિ–મુક્તા–પાષાણ–કંચનને એકસરખાં માનનારા છે, માન તથા અપમાનને સરખાં માનનારા છે, (પાપ રૂપી) રજને ઉપશમાવનારા છે, રાગદ્વેષને શમાવનારા છે, (પાંચ) સમિતિએ સમિત છે, સમ્યક્ દૃષ્ટિવંત છે, સર્વ પ્રાણભૂતને સમાન માનનારા છે, તે નિશ્ચયે સાધુઓ છે, શ્રુતને ધારણ કરનારા છે, ક્રિયાને વિષે ઉદ્યમવંત–આળસરહિત છે, સંયતિ છે. વળી એવા મોક્ષના સાધક (સુસાધુ) છે; તેઓ સર્વ ભૂતો (પૃથ્વી આદિ) ના શરણ રૂપ, સર્વ જગતના વાત્સલ્યકારી, સત્યભાષક, સંસારમાં સ્થિત હોવા છતાં સંસારનો સમુચ્છેદ કરનારા, સદા મરણના પારગામી, સર્વના સંશયને ટાળનારા, આઠ પ્રવચનમાતા (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ)એ કરી આઠ કર્મની ગ્રંથીના વિમોચક (છોડનારા–મૂકનારા), આઠ મદનું મર્દન કરનારા, સ્વસમયકુશળ (સ્વસિદ્ધાન્તનિપુણ), સુખદુઃખને વિષે હર્ષ–વિષાદથી રહિત, બાહ્ય તથા આભ્યંતર તપ રૂપી ઉપધાનને વિષે સુષ્ઠુપણે ઉદ્યુક્ત (સાવધાન), ક્ષમાવંત, ઇંદ્રિયોને દમનારા, (સર્વ જીવોના) હિતને વિષે તત્પર, ઇર્યા સમિતિ–ભાષા સમિતિ–એષણા સમિતિ–

આદાનભંડ માત્ર નિક્ષેપના સમિતિ–મન ગુપ્તિ–વચન ગુપ્તિ–કાય ગુપ્તિને પાળનાર, ઇંદ્રિયોને ગોપવનાર, ગુપ્તેંદ્રિય બ્રહ્મચારી, ત્યાગી, રજ્જુવત્ (સરલ), ધનવંત (ધન્ય) તપસ્વી, ક્ષાન્તિક્ષમ(ક્ષમાએ કરી સહન કરનાર–ક્ષમાસમર્થ), જિતેંદ્રિય, (ગુણે કરી) શોભિત, નિદાનથી (નિયાણાથી) રહિત, (સંયમપૂર્વક) બહારની લેશ્યાથી રહિત, મમતારહિત, અકિંચન (દ્રવ્યરહિત), છિન્ન ગ્રંથ (બાહ્ય–અભ્યંતર ગ્રંથીનું છેદન થયું હોય તેવા), (કર્મમળના) લેપથી રહિત, નિર્મળ કાંસાના વાસણ ઉપર જેમ પાણી રહે નહિ તેવા (સ્નેહ સંબંધરહિત), શંખ જેવા નિરંજન (રંગ ન લાગે તેવા), રાગ–દ્વેષ–મોહથી રહિત, કાચબાની પેઠે ઇંદ્રિયોને ગોપવનારા, સુવર્ણની પેઠે રૂપ સહિત (નિર્મળ), કમળની પાંદડીની પેઠે નિર્લેપ, ચંદ્રની પેઠે સૌમ્ય ભાવયુક્ત, સૂર્યની પેઠે દીપતા તેજવાન, મેરૂ પર્વતની પેઠે અચળ, સમુદ્રની પેઠે ક્ષોભરહિત, નિર્ભય, પૃથ્વીની પેઠે સર્વ પ્રકારના સ્પર્શોને સહન કરનારા, તપસ્યા વડે ભસ્મના આચ્છાદનથી ઢંકાયલા અગ્નિ જેવા, બળતા અગ્નિ જેવા તેજથી જ્વલંત (જેમ રાખથી ઢંકાયલો અગ્નિ બહારથી મ્લાન દેખાય છે તેમ તપસ્યાથી સાધુ શરીરે મ્લાન દેખાય છે, પરંતુ અગ્નિ અંદરથી જ્વલંત હોય છે, તેમ સાધુ અંતરમાં શુભ લેશ્યાથી દીપ્તિમાન હોય છે), ગોશીર્ષચંદનની પેઠે શીતળ, (શીલની) સુગંધયુક્ત, દ્રહની પેઠે સમભાવયુક્ત (ઉંડા ધરાનાં પાણી વાયુથી પણ ક્ષુબ્ધ થતાં નથી તેમ), ઓપેલા સુનિર્મળ અરીસામંડળના તળીયાની પેઠે પ્રકટ ભાવે કરીને શુદ્ધ

ભાવયુક્ત, શૌંડીર (શૂરવીર)ના જેવા (પરિષહ રૂપી સૈન્યની સામે લડનારા), (યુદ્ધભૂમિમાં) હાથીના જેવા, (સંયમભાર વહવામાં) વૃષભ જેવા સમર્થ, સિંહ જેમ મૃગોનો અધિપતિ હોય છે તેના જેવા અજિત, શરત્ કાળના પાણી જેવા શુદ્ધ હૃદયના, ભારંડપક્ષીના જેવા અપ્રમત્ત, ખડગવિષાણ (ગેંડા જેવો એક શીંગડાવાળો પશુ) ના જેવા એકીભૂત (રાગદ્વેષથી રહિત), સ્થંભની પેઠે ઉર્ધ્વકાય-કાયોત્સર્ગ કરનારા, સૂના ઘરના જેવા અપ્રતિકર્મા (સુશ્રૂષા નહિ કરનારા), શૂન્ય અને વાયુવર્જિત ગૃહમાંના દીવાની પેઠે કંપરહિત ધ્યાનવાળા, અસ્તરાની પેઠે એક ધારે વહેનારા (સાધુ ઉત્સર્ગ લક્ષણે કરી એક ધારે વહેનારા), સર્પની પેઠે એક દૃષ્ટિવાળા (વાંકું નહિ જોનારા), આકા-

કરવું નહિ, ભેદન કરવું નહિ, જુગુપ્સા વૃત્તિથી સ્વ-પરના આત્મા અર્થે વર્તવું નહિ. એ પ્રમાણે શ્રોત્રેંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને શુભ-અશુભ (શબ્દો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવરનાર, સાધુ, મન-વચન-કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઇંદ્રિયોનું ઇંધન કરનાર હોઇ ધર્મને આચરે છે.

બીજી ભાવનાએ ચક્ષુ ઇંદ્રિયે કરીને રૂપ (સ્ત્રી-પુરૂષનાં) જોતાં તેને સંવૃત્ત કરવી. (તે રૂપ કેવાં ?) મનોજ્ઞ, સુંદર, સચિત્ત-સચિત્તમિશ્ર કાષ્ટકર્મનાં, વસ્ત્રનાં, ચિત્રનાં, લેપકર્મનાં, પત્થરનાં, દાંતનાં રૂપ; પાંચ વર્ણ સહિત અનેક આકારે સંસ્થિત, ગ્રથિત (ગુંથેલાં), વેષ્ટિત (વીંટેલાં), પૂરિત (ભરીને બનાવેલાં), સાંધીને બનાવેલાં (ચંદરવા વગેરે), અનેક પ્રકારની તથા નયન-મનને સુખ કરનારી ગુંથેલી (પુષ્પની) માળાઓનાં રૂપ; વનખંડ, પર્વત, ગામ, આગર, નગર, પાણીની ખાઇ, કમળયુક્ત ગોળ વાવ, ચોખુણી વાવ, લાંબી વાવ, વાંકી-ચુકી નહેર, સરોવર પંક્તિ (એકમાંથી બીજામાં અને બીજામાંથી ત્રીજામાં પાણી વહે તેવાં તળાવોની હાર), સમુદ્ર, ધાતુની ખાણ, ગઢ ફરતી ખાઈ, નદી, કુદરતી સરોવર, ખોદેલું તળાવ, વિકસિત પુષ્પ-ઉત્પલ-કમળથી શોભતા અને અનેક પ્રકારનાં પક્ષીઓનાં જોડાં જેમાં વિચરી રહ્યાં છે તેવા બાગબગીચાનાં રૂપ; સુંદર મંડપ, વિવિધ ભવન, તોરણ, મૂર્તિઓ, દહેરાં, સભા, પરબ, પરિવ્રાજકનાં વસતીસ્થાન, રૂડાં શયન-આસન, પાલખી, રથ, ગાડાં, યાન, યુગ્ય (એક પ્રકારનું વાહન),

સ્યંદન ઈત્યાદિનાં રૂપ; સૌમ્ય, મનગમતાં, જોવાયોગ્ય, અલંકારથી વિભૂષિત, પુર્વકૃત તપને પ્રભાવે સૌભાગ્યથી સંપન્ન એવાં નર–નારીના સમૂહનાં રૂપ; નટ, નર્તક, બજાણીયા, મલ્લ, મુષ્ટિમલ, (ભાંડ) વિદૂષક, કથાકાર, જળમાં કૂદી ખેલનાર, રાસ રમનાર, આખ્યાનકાર, લખ, મંખ, તૂણ બજાવનાર, તુંબડાની વીણા વગાડનાર, તાલોટા વગાડનાર ઈત્યાદિની બહુ પ્રકારની રૂડી ક્રિયાઓ અને બીજી પણ એ પ્રકારની ક્રિયાઓનાં મનોજ્ઞ તથા સુંદર રૂપને વિષે સાધુએ સંગ કરવો નહિ, રાગ કરવો નહિ, ગૃદ્ધ થવું નહિ, મોહ કરવો નહિ, તેને અર્થે આત્માનો ઘાત કરવો નહિ, લોભાવું નહિ, તુષ્ટ થવું નહિ, હસવું નહિ, સ્મરણ કરવું નહિ અને તેને વિષે મતિ કરવી નહિ. વળી સાધુએ ચક્ષુએ કરીને અમનોજ્ઞ તથા પાપના હેતુરૂપ રૂપો જેવાં કે કંઠમાળનો રોગી, કોઢનો રોગી, લૂલો–ઠુંઠો માણસ, જળોદરવાળો, કઠીન પગવાળો માણસ, શ્લીપદ, કુબડો, પાંગળો, વેંતીયો, આંધળો, કાણો, જન્માંધ, લાકડીને ટેકે ચાલનારો, પિશાચગ્રસ્ત (ગાંડો), વ્યાધિ–રોગથી પીડિત, વિકૃતિ પામેલાં કલેવરો, જીવડાં-વાળા કોહેલા પદાર્થોનો ઢગલો, એવાં અને એ પ્રકારનાં બીજાં અમનોજ્ઞ તથા પાપના હેતુરૂપ રૂપો જોઈને સાધુએ રોષ-હેલણા–નિંદા–વક્રતા–છેદન-ભેદન-જુગુપ્સા ઈત્યાદિ સ્વ-પરના આત્મા અર્થે કરવાં નહિ. એ પ્રમાણે ચક્ષુ ઇંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ–અમનોજ્ઞ અને શુભ–અશુભ (રૂપો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવર-

કરવું નહિ, ભેદન કરવું નહિ, જુગુપ્સા વૃત્તિથી સ્વ-પરના આત્મા અર્થે વર્તવું નહિ. એ પ્રમાણે શ્રોત્રેંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને શુભ-અશુભ (શબ્દો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવરનાર, સાધુ, મન-વચન-કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઇંદ્રિયોનું રૂંધન કરનાર હોઇ ધર્મને આચરે છે.

બીજી ભાવનાએ ચક્ષુ ઇંદ્રિયે કરીને રૂપ (સ્ત્રી-પુરુષનાં) જોતાં તેને સંવૃત્ત કરવી. (તે રૂપ કેવાં ?) મનોજ્ઞ, સુંદર, સચિત્ત-સચિત્તમિશ્ર કાષ્ટકર્મનાં, વસ્ત્રનાં, ચિત્રનાં, લેપકર્મનાં, પત્થરનાં, દાંતનાં રૂપ; પાંચ વર્ણ સહિત અનેક આકારે સંસ્થિત, ગ્રથિત (ગુંથેલાં), વેષ્ટિત (વીંટેલાં), પૂરિત (ભરીને બનાવેલાં), સાંધીને બનાવેલાં (ચંદરવા વગેરે), અનેક પ્રકારની તથા નયન-મનને સુખ કરનારી ગુંથેલી (પુષ્પની) માળાઓનાં રૂપ; વનખંડ, પર્વત, ગામ, આગર, નગર, પાણીની ખાઇ, કમળયુક્ત ગોળ વાવ, ચોખુણી વાવ, લાંબી વાવ, વાંકી-ચુકી નહેર, સરોવર પંક્તિ (એકમાંથી બીજામાં અને બીજામાંથી ત્રીજામાં પાણી વહે તેવાં તળાવોની હાર), સમુદ્ર, ધાતુની ખાણ, ગઢ ફરતી ખાઈ, નદી, કુદરતી સરોવર, ખોદેલું તળાવ, વિકસિત પુષ્પ-ઉત્પલ-કમળથી શોભતા અને અનેક પ્રકારનાં પક્ષીઓનાં જોડાં જેમાં વિચરી રહ્યાં છે તેવા બાગબગીચાનાં રૂપ; સુંદર મંડપ, વિવિધ ભવન, તોરણ, મૂર્તિઓ, દહેરાં, સભા, પરબ, પરિવ્રાજકનાં વસતીસ્થાન, રૂડાં શયન-આસન, પાલખી, રથ, ગાડાં, યાન, યુગ્ય (એક પ્રકારનું વાહન),

સ્યંદન ઇત્યાદિનાં રૂપ; સૌમ્ય, મનગમતાં, જોવાયોગ્ય, અલંકારથી વિભૂષિત, પુર્વકૃત તપને પ્રભાવે સૌભાગ્યથી સંપન્ન એવાં નર-નારીના સમૂહનાં રૂપ; નટ, નર્તક, બજાણીયા, મલ્લ, મુષ્ટિમલ, (ભાંડ) વિદૂષક, કથાકાર, જળમાં કૂદી ખેલનાર, રાસ રમનાર, આખ્યાનકાર, લખ, મંખ, તૂણુ બજાવનાર, તુંબડાની વીણા વગાડનાર, તાલોટા વગાડનાર ઇત્યાદિની બહુ પ્રકારની રૂડી ક્રિયાઓ અને બીજી પણ એ પ્રકારની ક્રિયાઓનાં મનોજ્ઞ તથા સુંદર રૂપને વિષે સાધુએ સંગ કરવો નહિ, રાગ કરવો નહિ, ગૃદ્ધ થવું નહિ, મોહ કરવો નહિ, તેને અર્થે આત્માનો ઘાત કરવો નહિ, લોભાવું નહિ, તુષ્ટ થવું નહિ, હસવું નહિ, સ્મરણ કરવું નહિ અને તેને વિષે મતિ કરવી નહિ. વળી સાધુએ ચક્ષુએ કરીને અમનોજ્ઞ તથા પાપના હેતુરૂપ રૂપો જેવાં કે કંઠમાળનો રોગી, કોઢનો રોગી, લૂલો-ઠુંઠો માણસ, જળોદરવાળો, કઠીન પગવાળો માણસ, શ્લીપદ, કુબડો, પાંગળો, વેંતીયો, આંધળો, કાણો, જન્માંધ, લાકડીને ટેકે ચાલનારો, પિશાચગ્રસ્ત (ગાંડો), વ્યાધિ-રોગથી પીડિત, વિકૃતિ પામેલાં કલેવરો, જીવડાંવાળા કોહિલા પદાર્થોનો ઢગલો, એવાં અને એ પ્રકારનાં બીજાં અમનોજ્ઞ તથા પાપના હેતુરૂપ રૂપો જોઇને સાધુએ રોષ-હેલણા-નિંદા-ત્રકતા-છેદન-ભેદન-જુગુપ્સા ઇત્યાદિ સ્વ-પરના આત્મા અર્થે કરવાં નહિ. એ પ્રમાણે ચક્ષુ ઇંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને શુભ-અશુભ (રૂપો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવર-

નાર, સાધુ, મન-વચન-કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઈંદ્રિયોનું દમન કરનાર હોઈ ધર્મને આચરે છે.

ત્રીજી ભાવનાએ ઘ્રાણેંદ્રિયે (નાસિકાએ) કરીને મનોજ્ઞ તથા ભદ્રક (મધુર) ગંધ લેતાં તેને સંવૃત્ત કરવી. (તે ગંધો કેવી ?) જળ, સ્થળ, સરસ ફૂલ, ફળ, પાણી, ભોજન, કોઠ (ઉપલેટ), તગર, (તમાલ) પત્ર, સુગંધી છાલ, દમનક (એક જાતનાં ફૂલ), મરવો, એલચી, જટામાંસી, સરસ ગોશીર્ષચંદન, કપૂર, લવંગ, અગુરૂ (કાળું અગર), કંકુમ (કેસર), કક્કોલ (એક જાતનું સુગંધી ફળ), સુગંધી વાળો, શ્વેત ચંદન, સુગંધી દ્રવ્યોથી યુક્ત ધૂપ-વાસ જે ઋતુકાળે ઉપજીને દિશાઓમાં ઘણે દૂર સુધી પ્રસરે છે, એવી અને બીજા અનેક પ્રકારની મનોજ્ઞ તથા મધુર ગંધોને વિષે સાધુએ સંગ કરવો નહિ, રાગ-ગૃદ્ધિ-મોહ-લોભ-તોષ-હાસ્ય-સ્મરણાદિ કરવાં નહિ, અને તેને વિષે મતિ કરવી નહિ. વળી સાધુએ નાસિકાએ કરીને અમનોજ્ઞ તથા પાપના કારણરૂપ ગંધો, જેવી કે મરેલા સર્પ, ઘોડા, હાથી, ગાય, વરૂ, શ્વાન, શિયાળ, મનુષ્ય, બીલાડી, સિંહ, દીપડો ઈત્યાદિનાં કલેવર કોહેલાં, છિન્ન-ભિન્ન થએલાં, જીવડાં પડેલાં હોય અને તેમાંથી દુર્ગંધ નીકળતી હોય તેને વિષે, દુર્ગંધી ભોજનને વિષે અને બીજી અનેક પ્રકારની અમનોજ્ઞ અને પાપરૂપ દુર્ગંધોને વિષે સાધુએ રોષ-હેલણા-નિંદા-વકુતા-છેદન-ભેદન-જુગુપ્સા ઈત્યાદિ સ્વ-પરના આત્મા અર્થે કરવાં નહિ. એ પ્રમાણે ઘ્રાણેંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને

શુભ–અશુભ (ગંધો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવરનાર, સાધુ, મન–વચન–કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઇંદ્રિયોનું ઇંધન કરનાર હોઇ ધર્મને આચરે છે.

ચોથી ભાવનાએ જિહ્વાઇંદ્રિયે (જીભે) કરીને મનોજ્ઞ તથા મધુર રસાસ્વાદ લેતાં તેને સંવૃત્ત કરવી. (તે આસ્વાદ અને રસ કેવા ?) પકવાન્નો, વિધવિધ પાન, ગોળ–ખાંડના અને તેલ–ઘીનાં બનાવેલાં (જાત જાતનાં) ભોજન, બહુવિધ લવણ–રસાદિથી યુક્ત ભોજ્ય પદાર્થો, મધુ, માંસ, બહુ પ્રકારના મૂલ્યવાન ભોજનપદાર્થો, દૂધ, દહીં, સરક (એક જાતનાં ફુલ) નો મદ્ય, ઉત્તમ પ્રકારની મદિરા, સીધુ અને કાપિસાયણ (એ બેઉ જાતની મદિરા), અઢાર પ્રકારનાં શાક, અને બીજાં બહુ પ્રકારનાં ભોજન, મનોજ્ઞ વર્ણ–ગંધ–રસ–સ્પર્શવાળાં દ્રવ્યોથી મિશ્રિત કરેલા ભોજનપદાર્થો અને એવા બીજા અનેક જાતના–મનોજ્ઞ તથા મધુર રસોને વિષે સાધુએ સંગ કરવો નહિ, રાગ–ગૃદ્ધિ–મોહ–લોભ–તોષ–હાસ્ય–સ્મરણ તથા મતિ કરવી નહિ. વળી જિહ્વાઇંદ્રિયે કરી અમનોજ્ઞ તથા પાપના કારણરૂપ આસ્વાદ અને રસ, જેવા કે રસરહિત, વિરસ (બગડેલો રસ) યુક્ત, લુખ્ખા, સત્વરહિત, ભોજન–પાનાદિના, વાસી, વિનષ્ટ વર્ણવાળા, કોહેલ, દુર્ગંધયુક્ત, અમનોજ્ઞ, વિકૃતિવાળા, ફુગાઇ ગએલા (લીલવાળા), બહુ પ્રકારની દુર્ગંધવાળા, તીખા, કડવા, કસાયલા, ખાટા, સેવાળવાળા, જુના પાણીના જેવી ગંધવાળા અને એવા બીજા અનેક પ્રકારના અમનોજ્ઞ તથા પાપરૂપ રસોને વિષે

સાધુએ રોષ-હેલણા-નિંદા-વક્રતા-છેદન-ભેદન-જુગુપ્સા ઇત્યાદિ સ્વ-પરના આત્માને અર્થે કરવાં નહિ. એ પ્રમાણે જિહ્‌વાઇંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને શુભ-અશુભ (રસો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવરનાર, સાધુ, મન-વચન-કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઇંદ્રિયોનું રૂંધન કરનાર હોઈ ધર્મને આચરે છે.

પાંચમી ભાવનાએ સ્પર્શેન્દ્રિયને (શરીરની ત્વચાને) મનોજ્ઞ તથા સુખદાયક સ્પર્શ લેતાં સંવૃત્ત કરવી. (તે સ્પર્શો કેવા ?) ઉદકમંડપ (જેમાંથી પાણીનાં ઝીણાં કણ વરસ્યા કરે તે-ફુવારો), શ્વેત ચંદન, શીતળ નિર્મળ જળ, નાના પ્રકારનાં ફૂલની શય્યા, સુગંધી વાળો, મુક્તાફળ, પદ્મનાલ (મૃણાલ), ચંદ્રની ચાંદની, મોરપીંછના પંખાથી-તાડના પાંદડાંના પંખાથી ઉપજાવેલા સુશીતળ પવન, ગ્રીષ્મકાળે સુખસ્પર્શ કરાવનારાં અનેક પ્રકારનાં શયન, આસન તથા વસ્ત્રો, શિયાળામાં અગ્નિવડે શરીરને તપાવવું, સૂર્યનો આતપ લેવો, સ્નિગ્ધ-મૃદુ-શીત-ઉષ્ણ-હળવો એવો ઋતુ ઋતુને વિષે સુખકારક સ્પર્શ જે શરીરનું સુખ તથા મનની સ્વસ્થતા કરનારા છે તે અને એવા બીજા અનેક પ્રકારના મનોજ્ઞ તથા સુખકારક સ્પર્શોને વિષે સાધુએ સંગ કરવો નહિ, રાગ-ગૃદ્ધિ-મોહ-લોભ-તોષ-હાસ્ય-સ્મરણ તથા મતિ કરવી નહિ. વળી સાધુએ સ્પર્શેંદ્રિયે કરી અમનોજ્ઞ તથા પાપના કારણરૂપ સ્પર્શ જેવા કે અનેક પ્રકારનાં બંધન, વધ, તાડન, ડામ, અતિ ભારારોપણ, અંગભંજન (અવયવો ભાંગવા-મરડવામાં આવે તે), નખમાં સોયનો પ્રવેશ, ચામડીપર નાના છેદ, ગરમ લાખનો રસ-

ક્ષાર-તેલ-સીસું-કાળું લોખંડ ઈત્યાદિનું ધગધગતું સિંચન, હેડબંધન, દોરડાનું બંધન, બેડી, સાંકળ, હાથબેડી, કુંભી પાકદહન (કુંભીમાં નાંખીને રાંધવું), ઈંદ્રિયનું તોડવું, ઉંચે (વૃક્ષાદિ ઉપર) લટકાવવું, શૂળીએ પરોવવું, હાથીને પગે કરીને મર્દન, હાથ-પગ-કાન-નાક-હોઠ-શીષનું છેદન, જીભનું તોડવું, વૃષણ-નયન-હૃદય-દાંતનું ભાંગવું, જોતર અને ચાબુકના પ્રહાર, પગ-પાની-ઘુંટણને પત્થરના પ્રહારથી પીડા ઉપજાવવી, કૌવચ-અગ્નિ-વિંછીના ડંખ, વાયુ-તાપ-ડાંસ-મસલાંનો ઉપદ્રવ, કષ્ટકારી આસન, કષ્ટકારી સ્વાધ્યાયભૂમિ, એવા કર્કશ-ભારે-ટાઢા-ઉના-રૂક્ષ અને બીજા અનેક પ્રકારના અમનોજ્ઞ તથા પાપના હેતુરૂપ સ્પર્શોને વિષે સાધુએ રોષ-હેલણા-નિંદા-વક્રતા-છેદન-ભેદન-જુગુપ્સા ઈત્યાદિ સ્વ-પરના આત્માને અર્થે કરવાં નહિ. એ પ્રમાણે સ્પર્શેંદ્રિય ભાવનાથી જે ભાવિત થાય છે તેનો અંતરાત્મા મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ અને શુભ-અશુભ (સ્પર્શો) પ્રત્યે રાગદ્વેષને સંવરનાર, સાધુ, મન-વચન-કાયાને સંવૃત્ત કરનાર અને ઈંદ્રિયોનું રૂંધન કરનાર હોઇ ધર્મને આચરે છે.

એ પ્રકારે આ સંવર દ્વારને સમ્યક્ પ્રકારે આચરતાં તે રૂડા નિધાનરૂપ થાય છે એ પાંચે કારણે કરીને, મન-વચન-કાયાએ કરી સુરક્ષિત રાખતા થકા એ યોગ (અપરિગ્રહ) મરણપર્યંત ધૃતિમાન અને મતિમાન મનુષ્યે નિત્ય નિર્વહવાયોગ્ય છે. અનાસ્રવયુક્ત, નિર્મળ, અછિદ્ર, અપરિસ્રવિત, ક્લેશરહિત, સર્વ તીર્થંકરોએ અનુજ્ઞા કરેલું એવું આ પાંચમું સંવરદ્વાર કાયાએ કરી ફરસવાયોગ્ય,

પાળવાયોગ્ય, અતિચાર ટાળી શુદ્ધ કરવાયોગ્ય, પાર ઉતારવાયોગ્ય, અન્યને ઉપદેશવાયોગ્ય, અનુપાલન કરવાયોગ્ય અને આજ્ઞાનુસાર આરાધવાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને ઉપદેર્યું, પ્રરૂપ્યુ અને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે; એવું આ સિદ્ધ શાસન પૂજનીય, સદુપદેશિત અને પ્રશસ્ત છે.

ઉપસંહાર.

હે સુવ્રત !(જંબૂ !) એ પાચે મહાવ્રતો મેંકડો હેતુપૂર્વક વિચિત્ર પ્રકારે અરિહંતના શાસનમાં વિસ્તીર્ણ કરીને કહેલા છે પાચ સક્ષેપે કહેલા સંવર વિસ્તારે કરીને પચ્ચીસ ભાવના અને પાચે સમિતિ સહિત સદા યતના, (સયમ પાળવાની) ઘટના અને વિશુદ્ધ (નિર્મળ) દર્શન સદ્દહણાએ કરીને આચરનાર સંયતિ ચરમ શરીરને ધારણ કરનાર થશે. (નિર્મળ સંવરનો પ્રતિપાલક આ જ ભવે મોક્ષને પામશે)

ઇતિ સંવર દ્વાર સમાપ્ત.

શાર્દૂલ

શ્રી લાધાજી ગુરૂ-પ્રસાદ સુખદા પામ્યો ઉમગે લઘુ,
તેમાંથી રસબિંદુ એક ગ્રહીને આહીં પ્રમોદે ધરૂ;
ચાતુર્માસ નિધિ વસુ નિધિ ભૂમિ ચારૂ શરત્પૂર્ણિમા,
પ્રશ્નવ્યાકરણાનુવાદ અમદાવાદે કરી પૂર્ણતા.

શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર સમાપ્ત

પૂજ્ય શ્રી લાધાજી સ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા.

જૈન મુનિ શ્રી છોટાલાલજી કૃત પુસ્તકો.

મણુકો ૧-૨ વિદ્યાસાગર ભાગ ૧-૨ (સાથે બાંધેલા) ૦-૧૨-૦
,, ૩ શ્રીસદુપદેશ કુસુમમાળા (૬ ઠી આવૃત્તિ) ભેટ.
,, ૪ માંદાની માવજત (નથી)
,, ૫ શ્રી ભક્તામર-મંત્રમાહાત્મ્ય રૂ. ૨-૦-૦
,, ૬ વિશુદ્ધ પ્રેમપ્રવાહિની (કાવ્યો) રૂ. ૦-૧૨-૦ (નથી)
,, ૭ પૂ. શ્રી લાધાજી સ્વામીનું જીવનચરિત્ર ૦-૧૨-૦
,, ૮ વિદ્યાસાગર ભાગ ૩ (છપાશે)
,, ૯ ઇશ્વરસ્તુતિ (અ. સું. પઢીયારકૃત) ૦-૧-૬
,, ૧૦ મદાંધની મસ્તી (નથી). મ. ૧૧ મ્હારી વિતક વાર્તા (નથી)
,, ૧૨ પવિત્ર પ્રમદાનું પરાક્રમ (કથા) ૦-૧૦-૦
,, ૧૩ શ્રી લઘુ કાવ્ય બત્રીસી (કાવ્યો) ૦-૮-૦
,, ૧૪ અપવિત્ર વસ્ત્ર વિરૂદ્ધ પવિત્ર ખાદી (ચિત્રો) (ભેટ)
,, ૧૫ લાખા પટેલની લાકડી (બોધક વાર્તા) (ભેટ)
,, ૧૬ શ્રી લઘુસદ્બોધ પુષ્પમાળા (ભેટ)
,, ૧૭ ત્રિરત્ન (ભેટ). મણકો ૧૮ સામાયિક સૂત્ર (ભેટ)
,, ૧૯ બે હાથ જોડી (પ્રાર્થના) ૦-૪-૦
,, ૨૦ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૦-૨-૦ મ. ૨૧ નવ રત્ન (ભેટ)
,, ૨૨ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ ૦-૮-૦
,, ૨૩ માયાવી સંસાર. (રસમય નવલકથા) ૧-૪-૦
,, ૨૪ શ્રીરાયપસેણિય સૂત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ ૦-૧૦-૦
,, ૨૫ પાંચ જ્ઞાનનો નકશો. ૦-૨-૦
,, ૨૬ ઉપદેશબિન્દુ (કવિ મૂ. મો. કૃત) ૦-૪-૦
,, ૨૭ ધ્યાનદીપ (ભેટ). મણકો ૨૮ ભૂલી જતા શીખો ૦-૦-૬

ભેટ આપવાના પુસ્તક દરેકને માટે ૧ આનો પોસ્ટેજ મોકલવું.

મળવાનું ઠેકાણું—
પૂજ્ય શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક
શ્રી. રતીલાલ ઓઘડભાઈ શાહ,
છાલીયા પરા, **લીંબડી** (કાઠિયાવાડ)

આ પુસ્તક મળવાનાં સ્થળો..

શ્રી. રતીલાલ ઓઘડભાઈ

વ્યવસ્થાપક, શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલય,

છાલીયા પરા લીંબડી.

શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન પત્રની ઓફીસ.

પંચભાઇની પોળ, અમદાવાદ.

શ્રી. બાલાભાઇ છગનલાલ.

ફીકાભટની પોળ, અમદાવાદ.

ગૂર્જર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલય.

ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ.